

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙНӢ

ТДУ: 376.4 (575-3)
ТКБ: 74.3 (2 тоҷик)
М – 65

Бо ҳукуқи дастнавис

МИРЗОЕВА САВРИГУЛ ДАВЛАТҚАДАМОВНА

ФАӢОЛГАРДОНИИ ХОНАНДАГОНИ ИМКОНИЯТИ
МАӢДУДДОШТАИ ЗИНАИ ТАӢСИЛОТИ ИБТИДОӢ
ДАР РАВАНДИ ТАӢЛИМИ ФАРОГИР БО ИСТИФОДА
АЗ ТЕХНОЛОГИЯИ ҒАЙРИАНӢАНАВӢ
(ДАР МИСОЛИ ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН)

Диссертатсия

барои дарёфти дараҷаи илмӣи номзади илмҳои
педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.03. - Педагогикаи
коррексионӣ (сурдопедагогика ва тифлопедагогика,
олигофренопедагогика ва логопедия)

Роҳбари илмӣ: Рамазонова Р.С.
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент

ДУШАНБЕ – 2025

Номгӯи ихтисораҳо

ХННД – хонандагони нуқсонҳои нутқдошта

МТТУ - муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ

ҚЧТ - Қонуни -Ҷумҳурии Тоҷикистон

НАҚША

Муқаддима.....	4-16
БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ИНКИШОФИ ҚОБИЛИЯТИ ЭҶОДИИ ХОНАНДАГОНИ ИМКОНΙΑТАШОН МАҲДУД ДАР ШАРОИТИ ТАЪЛИМИ ИНКЛЮЗИВӢ.....	17-70
1.1.Ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ дар низоми таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ.....	17-41
1.2.Усулҳои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ дар ташкили корҳои фардӣ, дунафара ва гурӯҳӣ бо технологияи ғайрианъанавии таълими забони модарӣ.....	42-68
Хулосаи боби якум.....	69-70
БОБИ II. ШАРОИТҲОИ ТАШАККУЛ ДОДАНИ ҚОБИЛИЯТИ ЭҶОДИИ ХОНАНДАГОНИ ИМКОНΙΑТАШОН МАҲДУД ДАР ҶАРАӢНИ ТАЪЛИМИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТӢ.....	71-112
2.1. Тавсифи акустикии садоҳо дар корҳои ислоҳӣ ва артикулятсияи овозҳо дар дарсҳои забони модарӣ	71-90
2.2. Зарурияти банақшагирии машқҳои логопедӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ.....	91-110
Хулосаи боби дуюм.....	111-112
БОБИ III. НАҚШИ БОЗИҲОИ ЛОГОПЕДӢ ДАР ФАӢОЛГАРДОНӢИ ХОНАНДАГОНИ ДОРОИ НУҚСОНҲОИ НУТҚИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ БО ИСТИФОДА АЗ ТЕХНОЛОГИЯИ ҒАЙРИАНЪАНАВИИ ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ МОДАРӢ.....	113-150
3.1. Хусусиятҳои бозиҳои логопедӣ ва истифодаи корҳои ислоҳии хонандагони нуқсони нутқи дар зинаи таҳсилоти ибтидоии дарсҳои забони модарӣ.....	113-127
3.2 Натиҷагирӣ аз кори озмоишӣ таҷрибавӣ бо истифодаи технологияи ғайрианъанавии таълими забони модарӣ воситаи ислоҳ намудани нуқсони нутқ.....	128-146
Хулосаи боби сеюм.....	147-150
Хулосаи натиҷаҳои асосии илмии кори диссертатсионӣ.....	151-155
Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаи кори таҳқиқотӣ.....	156-158
Адабиёт.....	159-185

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи татқиқот. Масъалаи технологияи ғайристандартӣ (ғайрианъанавӣ) ҳамчун аз муассиртарин шаклҳои самараноки таълим дар муассисаҳои умумӣ ва махсус дар синфҳои фарогир имрӯзҳо ба сифати пурманфиати омилҳои муҳимми баланд бардоштани сатҳи дониши хонандагон ва ислоҳ намудани нуқсони нутқ шуморида мешавад. Дарси ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ (дизграфия, брадилалия, тахилалия, ринолалия, дислексия, дизартрия, лакнатзабонӣ, афония, бартаризм муҳиммияти калон дорад, зеро алҳол соҳаи маориф ҳамчун ташкилкунанда ва ривочу раванқдиҳандаи таълиму тарбия ва маънавиёти омма, иштирокчиҳои фаъоли табодули таҷрибаҳои андӯхтаи давраҳои гузашта ва навтарини педагогика, тамоми бозсозӣ, ҷиҳатҳои ҳаёти ҷамъият ба миён гузоштаро пеш овардааст, мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои хонандагони имконияташон маҳдуд дар мактабҳои ҳамагонӣ синфҳои фарогир ташкил карда шудааст, ки дар он хонандагон дар баробари маҳдудият доштанишон ҳуқуқи таълим гирифтандоранд. Барои хонандагони нуқсони нутқдошта дар ҷумҳурӣ мактабҳои махсус вучуд надорад, аз ин лиҳоз хонандагон барои таҳсилро давом додан дар мактабҳои ҳамагонӣ баробари хонандагони солим дар якҷоягӣ таълим дода мешавад. Дар синфҳои махсуси фарогир хонандагони нуқсонҳои мухталиф ба монанди маҳдудияти кундзехнӣ, чапдастӣ, олусчашм (астигматизм), маҳдудияти саломатидошта, синдроми Дауна, синдроми аутизм, дурбин, наздикбин, сустбин, сустшунаво вайрон будани такаҷоҳи ҳаракатӣ (дараҷаи сабук) таҳсил мекунанд, ки дар ҳар яки онҳо нуқсони дуҷумдараҷа нуқсони нутқи низ мушоҳида мешавад. Мо дар таҳқиқоти худ кӯшиш менамоем, ки ба воситаи технологияи ғайрианъанавӣ ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагони таҳсилоти ибтидоиро дар дарсҳои забони модарӣ бартараф созем.

Инкишоф ва ташаккули босуръат, дигаргунӣ дар ҳаёти иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷомеа, фарогирии хонандагони нуқсони нутқидошта (ХННД) ба мактаб, маҳорати тез мутобиқшавӣ ба шароити нав, бо хонандагони солим, дарёфти роҳи эҷодкоронаи ҳалли машқҳо, худидоракунии дар лаҳзаҳои вазнин, муносибати самаранок бо одамони гуногун ва дар як вақт ҳамчун инсонии эҷодкор боқӣ монданро талаб мекунад. Вазифаи асосии мактаби муосир ин кашфи маҳорату қобилияти донишомӯзии на танҳо хонандагони солим, инчунин ХННД ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқи онҳо шуда тавоништан ба талаботҳои ҷомеаи рушдбанда ба ҳаёти имруза мутобиқ маҳсуб меёбад. Тақия намудан танҳо ба усулҳои анъанавии таълим, тобеияти ғайрифайзоли хонанда ба азхудкунии маводи пешниҳодшуда ин масъаларо дигар ҳал карда наметавонад. Барои ҳалли масъалаи мазкур тақия бо истифодаи бошууронаи технологияи муосири педагогӣ, шаклҳои пурмахсули ташкили ҷараёни таълим ва истифодаи усулҳои фазоли таълим, ки барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи шифохӣ ва хаттӣ талаб карда мешавад.

Тибқи стандартҳои таҳсилоти ибтидоӣ, ки соли 2015 аз ҷониби Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, барои таъмини сифати баланди раванди таълим стратегияи тақмили ихтисоси омӯзгорон тақия шудааст. Стратегия, курси тақмили ихтисоси муаллимони синфҳои ибтидоӣ ташкил карда шуд. Барои ин тоифаи омӯзгорон маводи таълимӣ тақти унвони умумии «Роҳнамои омӯзгор» тақия шудааст, ки дар дарсҳои забони модарӣ васеъ истифода мешаванд. Масъалаҳои ислоҳ ва мутобиқ кардани нуқсонҳои нутқи шифохӣ ва хаттӣ низ дида баромада шуданд.

Таълиму тарбияи ин қисмати ҷамъияти мо бо ҳуқуқи баробар бо ҳамаи хонандагон аз таваҷҷуҳи ҳоси ҷомеаи муосири мо ва махсусан давлат дастгирӣ намудааст. Таълими муштаракӣ кӯдакони маъюб ва кӯдакони солим дар инсонпарварии ҷомеаи мо ва рушди минбаъдаи он ҳамчун як ҷузъи ҷомеаи ҷаҳонӣ аҳаммияти бузург дорад. Зарурати ислоҳи нуқсонҳои нутқ, ки бояд аз синни томактабӣ оғоз шавад, набояд

хотима ёбад ва баъзан танҳо дар давраи таҳсил оғоз меёбад, метавонад дар дарсҳои забони модарӣ амалӣ карда шавад ва ин на танҳо вазифаи логопед балки омӯзгорон низ мебошанд. Дониши муаллими фанни забони модарӣ ва сохтори он ба корҳои ислоҳӣ барои ислоҳи камбудиҳои нутқ мусоидат мекунад.

Ян Амос Коменский дар китоби худ «Дидактикаи бузург» яке аз аввалинҳо шуда масъалаи ба системаи таълими умумӣ чалб намудани кӯдакони маъюбро пешбурӣ кардааст: «Оё нобиноён, кар ва маъюбонро таълим додан мумкин аст? Бале, ҳеҷ кас набояд бе таълим монд» Тарбияи кӯдакони имконияташон маҳдуд ва кӯдакони солим на танҳо таълим медиҳад, балки кӯдакон аз ҳамдигар ҳисси баробарӣ ва ҳамдардӣ меомӯзанд. Бо назардошти ин, мо тасмим гирифтем, ки мисоли гузарондани дарсҳои ғайрианъанавӣ ҳамчун яке аз усулҳои ислоҳи нуқсонҳои нутқро бо мисоли хонандагони нуқсони нутқ дошта (ХННД) баррасӣ кунем.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Масъалаи истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ дар дарси омӯзиши забони модарӣ ҳамеша мавриди таваҷҷуҳи муҳаққиқон, омӯзгорон ва нуқсоншиносон қарор дорад, ки дар рисола кушиш ба харҷ дода шуд, ки нуқсони нутқи хонандагони таҳсилоти ибтидоиро бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ ислоҳ намоем. Дар монографияи омӯзгори наовари рус И. Н. Казансев “Дарс дар мактабҳои шуравӣ” ҷанбаҳои муҳимми истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ дар омӯзиши забони модарӣ [81;126], О.С. Рудик, В.П.Кашенко дар бораи ислоҳ намудани нуқсони нутқ [171;76]. К.С.Лебединская оид ба ҳарорати баланд, дизфункцияи майнаи сар, осебҳои майнаи сар, бемориҳои сироятӣ [88; 139, 108;250], Г.Оппел ва Ж.Декроли, дар бораи ХННД дар шароити педагогии фарогир [155;321], Л. С.Виготский ва Б. М.Теплов истифодаи аз технологияи ғайрианъанавӣ. [39;288], А. М. Беляев ҳамчун “Анъанаҳо ва наоварӣ” Я. А.Коменский И. Г.Песталотси., А.Дистервег., К. Д.Ушинский оиди

шароити фарогирии табиӣи раванди ислоҳию педагогӣ муҳимтарин талабот нисбат ба усули аёнӣ ҳамчун тадқиқоти илмӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст [92;213, 157;226, 59;268]

Масъалаи истифодаи корҳои ислоҳӣ аз тарафи муҳаққиқони ватанӣ Т.М.Ҳақназаров, ислохнамоии нуқсонҳои нутқии кӯдакони синни томактабӣ тавассути технология ва барномаҳои компютерӣ, [211;13]. М.Дадабоева, хусусиятҳои ташкилию педагогии таълими кӯдакони нуқсонӣ шунавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [54;137], Ҷ.Ҳакимова, хусусиятҳои дидактикии ташкили фаъолияти таълимӣ дар шароити таҳсилоти фарогир [210;79], Д.Салямова, заминаҳои пайдошавии лакнатзабонӣ дар кӯдакон ва технологияи бартарафсозии он [174;126] ва дигарон зикр бояд намуд.

Дар китоби дарсии “Асосҳои логопедия” доктори илмҳои педагогӣ, Б.Мачидова, ба сохти овозии забони тоҷикӣ диққат дода, шудааст. [131;75]. Муҳаққиқ Р.Рамазонова, дар дастури таълимӣ “Бозӣ воситаи ислоҳ намудани нуқсонӣ нутқ дар ташаккули қобилияти хонандагонӣ таҳсилоти ибтидоӣ” фикру ақидаи худро дар мавзӯҳои бозӣҳои серҳаракати миллӣ, фолклори хонандагонӣ нуқсонӣ нутқдошта, меъёри омодагии педагогӣ-психологӣ хонандагон ба таълими савод, хусусиятҳои бозӣҳои таълимӣ ва машқҳои дамгирӣ, бозӣҳо барои маҳорати хондану навиштан, монандкунии овоз, ҳарф ба ашё, бозӣ воситаи асосии дарсҳои саводомӯзӣ пешниҳод намудааст. [166;84]. М.Ғ. Шарипов, асосҳои назариявии истифодаи технологияи интерактивӣ дар таълими таърихи халқи тоҷик дар мактаби маълумоти умумӣ, [216;131] А.Аҳмадбекова, асосҳои назариявии ташаккули қобилиятҳои маърифатӣ хонандагонӣ таҳсилоти ибтидоӣ дар дарси забони модарӣ дар мактабҳои миёнаи Тоҷикистон таҳлилу баррасӣ намудаанд [12;133].

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Тадқиқоти илмӣ дар асоси талаботҳои Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар амалигардонии Стратегияи миллии рушди маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2020 ва то соли 2030, Қонуни Ҷумҳурии

Тоҷикистон дар бораи ҳифзи иҷтимоии маъҷубон (2010), Консепсияи таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) самтҳои асосии рушди таҳсилоти фарогир (2011), Барномаи “Рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020 ва то соли 2030”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Тоҷикистон”, Конвенсияи байналмиллалӣ оид ба маъҷубон (2018) Конвенсия дар бораи ҳуқуқҳои кӯдак (2010), Эълومияи умумии ҳуқуқи башар (2010), нақшаи кори логопедӣ, Стандарти таҳсилоти ибтидоии фанни забони модарӣ барои синфҳои 1 -4 ва раҳнамои омузгор, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак” нақшаи корҳои илмӣ-тадқиқотии ДДОТ ба номи Садриддин Айни, инчунин, нақшаи дурнамои корҳои илмӣ-тадқиқотии кафедраи педагогикаи махсус ва таҳсилоти фарогир аз рӯи ихтисоси логопедия оид ба таъмин намудани салоҳиятмандии омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ дар раванди кори таълиму тарбиявӣ анҷом дода шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади тадқиқот: Асосноккунии фаъолгардони хонандагони имконияти маҳдуддоштаи зинаи таҳсилоти ибтидоӣ дар раванди таълими фарогир аз технологияи ғайрианъанавӣ ҳамчун омили баланд бардоштани муошират.

Вазифаҳои тадқиқот бояд чунин арзёбӣ гардад:

- а) ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар фаъолгардони хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими забони модарӣ;
- б) истифодаи бозиҳои таълимӣ ва машқҳои дамгирӣ барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқӣ
- в) банақшагирии машқҳои ислоҳии дарсҳои ғайрианъанавӣ дар низоми таълими забони модарӣ

г) машғулиятҳои мустақилонаи логопедӣ бо тариқи фардӣ, ҷуфтӣ ва гуруҳӣ;

Объекти тадқиқот: шароити педагогии ғайрианъанавӣ усули ғайрианъанавӣ дар ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ.

Мавзӯи (предмети) тадқиқот: усулҳои ғайрианъанавӣ ҳамчун омили ислоҳ намудани нуқсони нутқ барои баланд бардоштани самаранокии таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Фарзияи тадқиқот: истифодаи усулҳои ғайрианъанавии забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи шифохӣ ва хаттӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ самаранок мешавад, агар:

- дарсҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавии забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар ХННД нақши муҳим бозад;

- истифодабарии усули ғайрианъанавии забони модарӣ имконияти нуқсони нутқи хонандагон ба инобат гирифтани тамоили фардиро фароҳам оварда тавонанд;

- истифодабарии усули ғайрианъанавии забони модарӣ асоси машқҳои логопедӣ ташкили ғайрианъанавии таълим гардад;

- гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ самаранок ва натиҷаи дилхоҳ дода тавонад.

Таҳқиқот дар се марҳила гузаронида шуд.

Дар марҳилаи якум-(солҳои 2019-2020) омӯхтан ва таҳлили адабиёти илмӣ-методӣ, нуқсоншиносӣ, логопедӣ ва психологӣ-педагогӣ тибқи мавзӯи тадқиқот ба роҳ монда шуд. Мушоҳида ва таҳлили роҳи усулҳои ислоҳи нуқсони нутқи шифохӣ ва хаттӣ, бо воситаи ташкили гузаронидани усулҳои ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарии зинаи таҳсилоти ибтидоӣ таҳия ва баргузориҳои суҳбат бо пурсишномаҳо,

тавассути машқҳои логопедӣ ба гурӯҳҳо чудо кардани хонандагон, ҳадаф ва гузаронидани корҳои гуруҳӣ, чуфтӣ ва фардӣ муайян карда шуданд.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2021-2022) Идомаи тадқиқоти илмӣ истифодаи машқҳои логопедӣ, бозиҳои таълимӣ, истифодаи расмҳо ва машқҳои дамгирӣ, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ва инкишоф додани захираи луғавии хонандагон, тартиб додани нақшаи дарсии фаъоли таълим, аз тарафи хонандагон назорат ва худбаҳодиҳӣ дар дарсҳои забони модарӣ муайян карда шуданд.

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2023-2024) маълумоти тадқиқоти амалӣ маводи тадқиқот ҷамъбаст ва натиҷаҳои ба даст овардашуда, муайян кардани ислоҳи нуқсонҳои шифохӣ, хаттӣ, роҳҳои самараноки таълими забони модарӣ бо тариқи таълими фаъол байни ХННД, таҳсилоти ибтидоӣ таҳлил карда шудаанд. Натиҷаҳо ҷамъоварӣ шуда, маводҳо дар шакли рисола таҳия шудаанд. Дар охир заминаи маълумоти илмӣ гирифташуда пешниҳод мешавад.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот: пеш аз ҳама марбут ба таҳлили назариявии проблема дар асоси омӯхтани адабиётҳои педагогию психологӣ, логопедӣ, нуқсоншиносӣ ва илмӣ-методӣ аст. Дар асосҳои назариявии тадқиқот олимони даврони шуравӣ ба мавзуи истифодаи усулҳои ғайрианъанавӣ М. А. Данилов, Б.П.Есипов, М. Н. Скаткин, Л. В. Занков, П. Я. Галхперин, Д. Б. Элконин, Ю.Ф Койнова, масъалаҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқ аз назарияи Г.А. Волкова, Н. А, Махмутов, Л.И. Акатов, М.А. Поваляева, Е.А. Логинова, В. Калягин, Г. Э. Бреслав, В.П. Кашенко, Н.А. Ричкова, О.А. Русская, саҳми бузург гузоштанд. Масъалаҳои фаъолгардонии тафаккури хонандагон дар дарс бо ҳалли кушодани роҳҳои бартаарафсозии расмиятчиӣ дар донишҳои хонандагон алоқаманд мебошад. М. А. Данилов ва М.Н.Скаткин собит менамоянд, ки ин проблема бо муайян сохтани он шароитҳое алоқаманд мебошад, ки ба шарофати онҳо дараҷаи баланди инкишофи зехнии хонандагон таъмин карда мешавад, яъне онҳо нишон медиҳад, ки дар кадом вазъият таълим инкишофдиҳанда шуда метавонад. С. Доброгаев

дар байни сабабҳои вайроншавии нутқ «бемориҳои фаъолияти олии асаб», тағйироти патологӣ дар дастгоҳи анатомии нутқ, нокифоя будани тарбия дар кӯдакӣ ва инчунин, «вазъияти невропатии умумии организм»-ро муайян кард. Бори аввал Н.А.Ричкова ҳамаи сабабҳои вайроншавии нутқро ба сабабҳои беруна ва дохилӣ тақсим карда, ҳамкориҳои наздики онҳоро таъкид кард.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар ин ҷода симоҳое пайдо шуданд, ки шуҳрати навовариҳои онҳо вирди забон ва машҳури илми педагогикаи навин гардид. Ба монанди Ф. Мирзоахмедов, Б. Боев, З. Шукурова, М. Махмутов, А. Эшонҷонов, М. Шукуров, М. Раҳмонов, М. Лутфуллоев, И. Абдуллоев, М. Ҷалилова, З. Мухторов, Ф. Мухиддинов, А. Ваҳҳобов, Ҷ. Файзаллизода, Д. Шарипова, М. Ҷалилова, А. Аҳмадбекова, Б. Зоолшоева дар бораи истифодаи усулҳои ғайрианъанавӣ ва Б. Мачидова, Р. Рамазонова, Ҷ. Ҳакимова М. Дадобоева, Д. Салямова, Т. Ҳақназаров ва мутахассисон М. Махмадиева, С. Қувватов дар бораи ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ ва истифода аз қорҳои ислоҳии кӯдакони имконияташон маҳдуд арзанда мебошад

Сарчашмаи маълумот: Осори илмӣ, педагогӣ, психологӣ, санадҳои меъёри ҳуқуқии танзимкунандаи фаъолияти касбии педагог дар соҳаи маориф; санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф, аз ҷумла Конвенсияи байналмиллалӣ оид ба маъҷубон (2018) Конвенсия дар бораи ҳуқуқҳои кӯдак (2010), Эълумияи умумии ҳуқуқи башар (2010), нақшаи фардии қори логопедӣ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳифзи иҷтимоии маъҷубон (2010), Консепсияи таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) самтҳои асосии рушди таҳсилоти фарогир (2011), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф” (1993), Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 ва заминаҳои методӣ-барномавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ, Стандарти давлатии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон, **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии**

Тоҷикистон” (2009) ва дигар санадҳои меъёрӣ, ҳуҷҷатҳои инъикоскунандаи талабот ва тағйрот дар амалияи таълиму тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорони ватанию хориҷӣ.

Заминаҳои эмпериикии тадқиқот дар асоси: таҳлили назариявии сарчашмаҳои нуқсоншиносӣ, логопедҳо, омӯхтани ҳуҷҷатҳои таҳлиси, педагогӣ ва психологӣ, мушоҳидаи педагогӣ, суҳбат, пурсишнома, мусоҳибаҳо, методи анкетагузаронӣ, методи рейтинг-баҳодихӣ, методи ҷамъбасти намудани характеристикаи мустақим, методи омӯхтани маҳсули фаъолияти ХННД, методи тарҷимаи ҳолӣ, методи омӯхтани ҳуҷҷатгузори муассисаҳои таълимӣ, методи озмоиши (эксперименти) педагогӣ, методҳои тадқиқоти сарчашмаҳои назариявӣ, методи дигар таҳлили муқоисавии таърихӣ, усулҳои бозӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ, методи таҳлили муқоисавии системаи маълумотдиҳӣ таҳлили таҷрибаи пешқадами омӯзгорони зинаи таҳсилоти ибтидоӣ, озмоиш, арзёбии таҳлили оморӣ, натиҷаҳо ва натиҷабардорӣ аз қисми назариявӣ ва амалии кори тадқиқотӣ.

Пойгоҳи таҳқиқот: Тадқиқотҳои назариявӣ ва амалӣ аз соли 2019 то соли 2024 гузаронида шуд. Пойгоҳи озмоишии тадқиқоти педагогиро (муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии (синфҳои фарогир) №11, №72, №54 шаҳри Душанбе ташкил дод, ки дар раванди кори озмоишӣ омӯзгорон ва ХННД-и таҳсилоти ибтидоӣ аз муассисаҳои таҳсилотӣ иштирок намуданд. Ҳамагӣ аз 3- муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ 3- нафар омӯзгорон, 1-нафар логопед ва 25 нафар ХННД аз муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар ҷумҳурӣ фаро гирифта шуданд. Аз муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №11 5 нафар, аз муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №72 10- нафар ва муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №54 10-нафарро ташкил карда, истифода бурда шуд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот:

- барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи шифохӣ ва хаттӣ омода намудани нақшаҳои дарсӣ тартиб дода шуд;

- дар асоси барномаҳои таълимии фанни забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ муқоисаи дарсҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ ва мутобиқ намудани онҳо ба таълими ғаёл ва бо назардошти ислоҳи нуқсонҳои нутқ гузаронида шуд;

- ҳангоми нуқсонҳои нутқ усулҳои ғаёли таълим ба истифода кластер, синквейн, инсерт, гузаронидани семинар, муҳокимаронӣ, ташкили баҳс, методи таҳлил ва таркибӣ дар асоси дарсҳои саводомӯзӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ истифода шуд.

- новобаста аз гурӯҳ 25-нафар, дарсҳо ба шакли гурӯҳбандӣ ва ҷуфтӣ гузаронида шуда, нуқсони нутқ ислоҳ карда шуд;

- байни хонандагон усули худназораткунӣ, ҳамдигарпурсӣ ва арзёбӣ барои бе нуқсон муошират кардан омӯзонида шуд;

-ислоҳи нуқсони нутқ бо воситаи ҷадвалҳо усули медонам, дониستم ва доништан мехоҳам ба роҳ монда шуд.

Нуқтаҳои зерин барои ҳимоя пешниҳод карда мешавад:

1. Мавқеи таълими роҳҳои самараноки ташкил ва имконияти истифодабарии усулҳои ғайрианъанавӣ дар раванди таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон муайян карда шуд;

2. Методика ва роҳҳои ташкилу истифодабарии усули ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ асоснок карда шуд.

3. Машқҳои логопедӣ ба воситаи усули ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ истифода бурда шавад.

4. Вақт самаранок истифода бурда шуда, маҳсҳои логопедӣ бо воситаи ғаёлият қадам ба қадам гузаронида шуд

5. Фарқияти аҳамиятнокӣ ва душвории технологияи ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ асоснок карда шуд. Ба воситаи расм омода кардани калима, ҷумла, ҳикоя дар раванди таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ, нуқсони нутқи хонандагон ислоҳ карда шуда, арзёбӣ гардид.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқот:

- аз ҷиҳати илмӣ асоснок будани мавзӯ, гузаронидани усули ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ба воситаи кластер, эссе, сингвейн, баҳс, медонам, метавонам, кӯшиш мекунам, тайёр намудани ХННД ва ислоҳ намудани нуқсони нутқ барои мустақилият омода кардан ба ҳаёт омода намуда шуд;

- ҷанбаҳои оморасозии ХННД-и таҳсилоти ибтидоӣ ва гузаронидани машқҳои логопедӣ бо истифода аз усулҳои ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарӣ таҳия карда шуданд;

- истифодаи бозиҳо ба воситаи машқҳои логопедӣ дар дарсҳои ғайрианъанавии забони модарӣ ба роҳ монда шуд;

Аҳаммияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки мутахассис ва хонандагон тавассути бозиҳои логопедӣ нуқсони нутқро ислоҳ намоянд, сифати таълимиро баланд бардоранд, дар фаъолияти таълими ангежаҳои зеҳн, гурӯҳбандӣ, омода кардани сахнача (бозиҳои нақшофарӣ) арзёбӣ ва худбаҳодиҳиро инкишоф диҳанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои бе нуқсон муошират намудан таҳияи ҷанбаҳои педагогии омӯзгорони ояндаи таҳсилоти ибтидоӣ тавассути гузаронидани дарсҳои забони модарии ғайрианъанавӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ истифода шаванд.

Таҳқиқоти худро доир ба таҳлили густурдаи мавқеи асосҳои дидактикии истифодабарии дарсҳои забони модарии ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар таълим бо омӯзгорони муассисаҳои ибтидоӣ, асосӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ, махсус, литсейҳо ва гимназияҳо ихтисос дода, мақсади ниҳони онро ба тариқи зерин пешниҳод менамоям: таҳлили машқҳои логопедӣ дар таълими ғайрианъанавии забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ дар замони муосир, методҳо ва усулҳои таълим барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ дар замони муосир, роҳҳо ва усулҳои дарсҳои ғайрианъанавӣ дар ҷараёни таълими забони модарии ХННД дар таҳсилоти ибтидоӣ ҳамчун омилҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ва

баланд бардоштани самаранокии таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар дарсҳо ва ғайра мебошад.

Маводи таҳқиқот барои омода кардани мутахассисони таҳсилоти ибтидоӣ, пажуҳишгарони илми соҳаи педагогикаи махсус, нуқсоншиносон, логопедон, равоншиносӣ, филологияи тоҷик арзишманд буда, метавонанд дар омодагии касби омӯзгорони оянда таҳсилоти ибтидоӣ дар факултетҳои педагогии донишгоҳҳои омӯзгорӣ, коллеҷҳои омӯзгорӣ ва донишкадаи тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар курсҳои тақмили ихтисос, инчунин, барои омӯзгорони махсус-таҷрибаомӯзони мактабҳои Тоҷикистон истифода шаванд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тавассути истифодаи усулҳои фаъоли таълим, нуқсони нутқ ислоҳ карда, усулҳои назариявӣ ва эмперии тадқиқот, таҳлили корҳои озмоишӣ - таҷрибавӣ, тасдиқи мавқеъҳои дар гипотезаи корӣ пешниҳодшуда, муқоисаи натиҷаҳои ҳосилшуда дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ, малакаҳои шахсии муаллиф ба ҳайси омӯзгор, логопед ва роҳбари гурӯҳ, омӯзгороне, ки дар кори озмоишӣ - таҷрибавӣ дар кафедраи педагогикаи махсус ва таҳсилоти фароғири факултети психологияи ДДОТ ба номи С.Айнӣ ва мактабҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ ширкат варзиданд, таъмин карда мешаванд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ (бо шарҳ ва соҳаи тадқиқот). Мавзуи диссертатсионӣ бо соҳаҳои зерини шиносномаи ихтисоси 13.00.03 - Педагогикаи коррекционӣ (сурдопедагогика ва тифлопедагогика, олигофренопедагогика ва логопедия); *банди 2* – Таҳлил ва пешгӯии рушди низоми таълиму тарбияи кӯдакони дорои нуқсонҳои гуногуни инкишоф; *банди 5* – Таҳияи технологияҳои педагогӣ барои муайян кардани мазмуни талаботи махсуси таълимии кӯдакон, наврасон ва калонсолони дорои нуқсонҳо гуногуни инкишоф мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии докталаби дарачаи илмӣ дар тадқиқот. Таҳия, коркард ва таҳлили ҳамаҷонибаи мавзуи таҳқиқоти диссертатсионӣ

махсули чандсолаи фаъолияти илмӣ муҳаққиқ мебошад. Иҷрои диссертатсия ва нақшаи кории илмиро бевосита муаллиф роҳандозӣ кардааст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Роҷеъ ба мазмун ва муҳтавои рисолаи тадқиқотӣ дар ҷаласаҳои кафедраи педагогикаи махсус ва педагогикаи умумӣ, дар конференсияи аънанавии илмӣ-амалии устодони ДДОТ ба номи Садриддин Айнӣ дар моҳи апрели соли 2019/2020, 2021/2022, 2023/2025 ва дар конференсияҳои илмӣ амалии ҷумҳуриявӣ бо маърузаҳо баромад намудааст.

Интишорот аз рӯи мавзӯи тадқиқот. Натиҷаҳои асосии тадқиқот дастури таълимӣ, маводҳои Паёми ДДОТ ба номи С.Айнӣ, Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, маҷмуаҳои маводҳои конфронсҳо иътибор мегиранд. Онҳо аз сандҳои зарурӣ гузаштанд, 1-дастури таълимӣ, 29 - мақола баён гардиданд аз ҷумла 5-тои онҳо дар матбуоти даврии тавсиякардан КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 24 мақолаҳои илмӣ дар конфронсҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмиллалӣ нашр гардидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми рисола: рисола аз сарсухан, се боб, озмоиши педагогӣ, хулоса, номгӯи адабиёти истифодашуда иборат аст. Муҳтавои рисола дар 185 саҳифаи ҳуруфчинии компютерӣ баён карда шудааст. Дар матн 2-диаграмма, 9-ҷадвал, 1-расм, 11-нақша, 5-зонд ҷой дода шуданд. Рӯйхати адабиёт 234 номгӯиро фаро гирифтааст.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ИНКИШОФИ ҚОБИЛИЯТИ ЭҶОДИИ ХОНАНДАГОНИ ИМКОНИЯТАШОН МАҲДУД ДАР ШАРОИТИ ТАЪЛИМИ ИНКЛЮЗИВӢ

1.1.Ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ дар низоми таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ

Ҷустуҷӯӣҳои асосӣ дар коркарди раванди таълим дар замони муосир, пеш аз ҳама дар атрофи масоили таълими инкишофдиҳанда фароҳам омадааст. Ба таҳсил фаро гирифтани ХННД (хонандагони нуқсонҳои нутқдошта) дар машғулиятҳои махсуси истиноӣ ва ҳам дар машғулиятҳои умумифаннии амалӣ мегардад.

Омӯзгорон таваҷҷуҳи худро дар баробари таълими хонандагони нуқсони нутқидоштаро барои ислоҳи нуқсони нутқи равона кардан, дар аксари мавридҳо кӯшиш мекунанд, ки мӯҳтавои таҳсили хонандагонро ба осебпазирии онҳо мутобиқ созанд.

М.Дадабоева, дар мавзӯи “Хусусиятҳои ташкилию педагогии таълими кӯдакони нуқсони шунавоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” рисолаи номзади хешро пешниҳод намудааст. Дар рисола қайд намудааст, ки дар даврони муосир педагогикаи коррексионӣ барои корҳои ислоҳӣ кӯдакони имконияташон маҳдуд масъулияти соҳаи маориф ба ҳисоб меравад. Инчунин, омода намудани мутахассисони соҳаи педагогикаи махсус барои фаро гирифтани таълими якҷояи хонандагонро тавсия медиҳад [54;137].

Ҷ.Ҳакимова, дар рисолаи номзadiaш “Хусусиятҳои дидактикии ташкили фаъолияти таълимӣ дар шароити таҳсилоти фарогир” соли 2019, ки бештар ба мактаб-интернати ношунаво ҳамчун таҳқиқот сурат гирифтааст, арзёбӣ карда шудааст [210;79].

Б.Маҷидова, дар китоби дарсии “Асосҳои логопедия” ба сохти овозии забони тоҷикӣ диққат дода, барои азхудкунии он аз тарафи кӯдакон чунин қайд менамояд, ки дуруст ва бе нуқсон муошират кардани

хонандагон имконият медиҳад, ки фикру ақидаҳои худро дар бораи олами атроф баён намоянд ва ба муносибатҳои ҳамдигарӣ дохил шаванд. Баъзе иқтибосҳо аз ин китоб истифода гардид, зеро дар дарсҳои забони модарӣ оид ба сохти овозии забони тоҷикӣ дарсҳои ғайрианъанавӣ омили фаъолнокии ХННД хоҳад шуд [131;75].

Дар мавзӯи “Асосҳои дидактикии фаъолгардонии шакл ва воситаҳои таълими босифат дар фаъолияти маърифатии хонандагон муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” рисолаи номзадӣ аз тарафи И.Аминова, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қор карда шудааст. Мақсади асосии тадқиқот аз он иборат аст, ки инкишофи афкори илмии педагогӣ дар раванди тайёр намудани насли оянда истифода шудани технологияи нав дар муассисаҳои таълимии ҷумҳурӣ мавриди тадқиқот сурат гирифтааст [9;14].

И.Ғафорода, дар китоби “Кӯдак ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳуқуқӣ: вазъи ҳуқуқӣ ва мушкилоти танзим” дар боби 3-юм ҳуқуқи хонандагони нуқсонӣ нутқдошта, инчунин ХИМД эътироф гаштааст.

Хонандагони баробар бо ҳамсинфон зиндагии комил гузаронида шаъну шарафи худро ҳимоя намуда, барои иштироки фаъолона дар ҷамъият имконият медиҳанд. Барои таъмини зиндагии комил ва шоистаи ин ХННД дар муҳите, ки истиқлолияти комил ва фарогирии иҷтимоиро қаролат медиҳад, ба онҳо ғамхорӣ, таълим ва омӯзиши махсус, ки ба қобилиятҳои ҷисмонӣ ва равонии онҳо мутобиқ карда шудааст, таъмин карда мешавад. ХННД ҳуқуқ доранд, ки мувофиқи қобилияташон фаъолият ва касб интихоб кунанд, дар фаъолиятҳои иҷтимоию эҷодӣ ширкат варзанд ва дар муассисаҳои давлатӣ таҳсил намоянд [54; 115].

Ба муаллимон лозим аст, ки аз рузи аввали дарс ХННД ба маркази логопедӣ фиристода маслиҳатҳои ӯро иҷро намояд. Аммо агар ҳуди омӯзгор бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ ба хонанда дар раванди таълими забони модарӣ машқҳои ислоҳӣ нагузаронад ин ба касе натиҷа намебахшад. Пеш аз ҳама, омӯзгор бояд бо ХННД, муносибати дурустро ба роҳ монад, зеро ҳамеша барои бе нуқсон муошират намудани ХННД

бояд ором бошанд. Омӯзгор пеш аз ҳама, ба хонанандагон зиндадилӣ, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ, ҳосил кунонад, то ин ки онҳо аз оянда рухафтода нашавад.

Дарсҳои фаъоли таълим дар ХННД на танҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурда мешавад, дар онҳо риоя намудани қоидаҳои гигиенаи мактабӣ ва танзими ҳатмии супоришҳои хонагӣ, талаботи муҳимтарини педагоги - психологӣ ба шумор мераванд. Андешаҳои зикршударо метавон бо гуфтори начибонаи педагогӣ немис А. Дистервег тақвият бахшид, ки чунин фармудааст: “Омӯзгори бо адолат ҳақиқатро баён мекунад. Омӯзгори хуб бошад дарёфт ва шинохтани онро ёд медиҳад”. Талаботи психологӣ-педагогӣ ба дарси муосир муносибати эҷодкорона намуданро ба фаъолият талаб менамояд [59;254].

Навоварӣ дар ташкили дарс ба зарурияти баланд бардоштани вазифаи инкишофдиҳандагӣ ва тарбиятдиҳандагии таълим ва ислоҳ намудани нуқсони нутқ равона мебошад. Бо вучуди ин, барои ҳалли масъала зарур аст, пеш аз ҳама муайян сохтани он ки дар зери мафҳуми “Дарс ҳамчун шакли ташкилии раванди таълим” чӣ маънои калидӣ маҳфуз аст. Дарс - шакли асосии фаъолияти таълимии системаи таҳсилотию - дарсӣ мебошад, ки он нахустин маротиба ҳанӯз дар асри XVII аз ҷониби мутафаккир, гуманист, педагоги чех Я. А. Коменский дар асараш “Дидактикаи бузург” аз ҷиҳати назариявӣ асоснок карда шудааст. Я. А. Коменский дар зери мафҳуми дарс мақсаду вазифаеро мефаҳмид, ки мебоист дар вақти муайян иҷро карда шавад. ”Ба ҳеҷ кас ва бе ягон сабаб иҷозат додан лозим нест, ки машғулиятро шиканад ва аз дарс саркашӣ намояд,” навишта буд ӯ дар китоби “Дидактикаи бузург”, лек мо кушиш менамоем, ки дар чараёни дарси забони модарӣ аз тарафи омӯзгор баробари аз худ кардани лаёқати эҷодӣ нуқсони нутқи хонандагон ислоҳ карда шавад [92; 237].

Мафҳуми “Дарс”- ро мо дар маънои нисбатан васеъ истифода бурда, онро на танҳо ҳамчун маҷмуи супориш, балки бо воситаҳо

фаъолият нуксони нутқи хонандагон ислоҳ гаштанро оммавӣ намоем. Азбаски муддати тӯлонӣ дарс шакли воҳиди машғулияти таълимӣ дар мактаб буд, комилан табиист, ки чунин номидани худи машғулият (масалан, ҷадвали дарсҳо) маълум гашта дар он корҳои ислоҳӣ низ истифода бурда шавад. Педагоги махшур М.Лутфуллоев., дар китоби “Дарс”-и хеш аз маҷмуи ва рисолати дарс сухан ба пеш оварда, бо хонанда аз нигоҳи нав дар бораи дарси замонавӣ андешаҳо ва муқовиматҳои ҷолиб баён кард, ки онро метавон ҳамчун дастур ва нукта дар фаъолияти касбии омӯзгор арзёбӣ кард. [116; 93].

Ҳангоми муайян кардани дарс ба сифати шакли ташкилӣ тартиботи муайян дар кори омӯзгор бо хонандагон дар муддати 45-дақиқаи вақти таълимӣ дар назар дошта мешавад. Дар рафти дарс бо воситаи усули фаъоли таълим таҳлили чунин тартибот ду шакли асосии муносибат муайян карда шудааст. Усули ғайрианъанавӣ- яке аз усули ангезиш ба ҳисоб меравад, ки шавқу рағбати ХННД-ро дар раванди азхудкунии маводҳои таълимӣ бедор менамояд. Дар раванди фаъоли таълим дар дарсҳои таълими забони модарӣ чунин усулҳои зерин: омода кардани мавод аз рӯи қадам ба қадам, қисми ташкили дарс, гурӯҳбандӣ, раӣйпурсӣ, фаъолияти бозӣ, муаррифии презентатсия, (ҳар як усул бояд мақсади худро дошта бошад)боз ислоҳ намудани нуксони нутқ арзёбӣ ва натиҷабардорӣ тақсим мешавад.

Масъалаи истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ дар монографияи омӯзгори наовари рус И. Н. Казансев “Дарс дар мактабҳои шуравӣ” яке аз ҷанбаҳои муҳими истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ дар омӯзиши забони модарӣ инъикос ёфтааст. Муаллиф менависад: “Дарс дар мактабҳои шуравӣ-ин чунин шакли ташкили корҳои таълимист, ки дар вақти муайянкардашуда машғулиятҳои гуногуни коллективӣ ва фардии хонандагони синф таҳти роҳбарии омӯзгорон бо мақсади бошуурона, фаъолона ва мустаҳкам аз худ намудани маводи таълимии муайянро дар бар мегирад”. Мо тасмим гирифтаем, ки на танҳо дарсҳои ғайрианъанавиро барои хонандагони

солим инчунин барои ХННД, ки дар мактабҳои ҳамагонӣ дар ҳамгиро таълим мегирад, баррасӣ намоем [81;126].

В.И. Трофимова, соли 2008 дар рисолаи номзадӣ “Дастгирии педагогии кӯдакони имконияти маҳдуди саломати дар синфҳои ибтидоӣ мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар раванди муносибатҳои онҳо бо ҳамсолон” пешниҳод намудааст. Дар рисола ибраз менамояд, ки воятаҳои дастгирии педагогӣ дар раванди таълим ва муносибатҳои хонандагон бо ҳамсабақонашон дар мактабҳои таҳсилоти умумӣ кумаки омӯзгор бениҳоят зарур аст, зеро барои мутобиқ ва ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон дар ҳамгироӣ ба натиҷаҳои судбахш ноил мешавад. Ақидаи В.И.Трофимова, дар он аст, ки на танҳо ХННД дар дарсҳои забони модарӣ, балки дар ҳамаи фанҳои таълимӣ бояд ғаёлона ширкат варзанд [198; 125].

Дар маҷаллаи “Маорифи Тоҷикистон №9 аз моҳи сентябри соли 2022 мақолаи Б.Шодиев, нашр гардидааст, ки аз забони шоир Камол Насрулло ин суҳанонро зикр намудааст “Ман тоҷикам, пас ин забони тоҷикии ман аст, забони миллати тоҷик аст. Ман бо он ифтихор мекунам, аз ном бурданаи ҳаргиз ор надорам, ин забони бузургони ҳагон нобиғони илму адаб Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Сино, Хайём. Н.Хусрав, Мавлавӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Бедил ва дигарон буда, ин нуқта баҳснопазир аст. Аз ин лиҳоз, мо чунин мешуморем, ки ақидаи дар боло зикр гардида аз хурдӣ ба ХННД дар дарсҳои забони модарӣ ислоҳ намудани нуқсон истифода бурда шавад. Зеро пеш аз забони дигарро омӯхтан бояд забони модариро хуб донем. Бештари хонандагон дорои нуқсонҳои нутқи шифоҳӣ ва ҳаттӣ мебошанд. Баробари машқҳои логопедӣ дар дарсҳои забони модарӣ мо метавонем нуқсони нутқи онҳоро ислоҳ намоем [223;17].

Азбаски шумораи ХННД дар байни хонандагони суҷхон ҳеле зиёд аст, дар кишвари мо омӯзиши хусусиятҳои таълиму тарбия ва самтҳои ислоҳи онҳо ҳеле вуҷат ёфт. Барои ин қабил хонандагони муассисаҳои

махсуси таълимӣ, синфҳои фарогир, ҳамроҳ бо хонандагони солим ва гурӯҳҳо ташкил дода шуда таълим дода мешавад.

Е.И. Чирва, соли 2005 рисолаи номзодии худро дар мавзӯи “Хусусиятҳои тарбияи кӯдакони имконияташон маҳдуд дар мактаби таҳсилоти ҳамагонӣ”, ки дар таълимӣ мушкили мекашанд. Бояд қайд намуд, ки ХННД бештар дар муассисаҳои махсус таълим мегирад, зеро баъзе хонандагон дар муассисаҳои ҳамагонӣ тамасхур мекунанд. [212; 14]

Муҳаққиқ Р.Рамазонова, дар дастури таълимӣ “Бозӣ воситаи ислоҳ намудани нуқсони нутқ ва ташаккули қобилияти хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ” пешниҳод намудааст, ки маводи таълимро бояд ба шакли бозӣ бояд пешниҳод намуд, ки хонандагони мисолҳоро ба осони ба хотир гиранд. Ҳар як бозӣ маҳз дар дарси забони модарӣ бояд мақсадҳои муайяни таълимӣ ва ислоҳкунии худро дошта бошад.. [166; 66]

Б.Мачидова, дар китоби дарсии “Асосҳои логопедия” дарси забони модарӣ маҳс барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон талафузи овозҳои садонок ба таври зерин арзёбӣ менамояд: Мо дар дарсҳои ғайрианъанавӣ талафузи садоноки [О], [У] ғайр аз забон, лабҳо низ ғаълола иштирок карданро тавсия додем. [130; 78]

Аксарияти мутахассисони соҳаи коркарди усулҳои таълим, аз ҷумла усулҳои ғайрианъанавӣ дар чараёни ташкили дарсҳои таълими забони модарӣ ба ин андешаанд, ки ҳамон як лаҳзаҳои дарси забони модарӣ метавонад ҳам қисмати сохтори дарс ва ҳам шакли муайяни дарс бошад. Тазаккур бояд дод, ки олимони шинохтаи илми педагогика М.Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, И.Абдуллоев ва дигарон перомунӣ ин масъала тадқиқотҳои пурарзиш анҷом додаанд, баҳрабардории мақсаднокии онҳо ба манфиати кор хоҳад буд. Дар ҳамаи дарсҳои таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ мақсадҳои дидактикӣ ба инобат гирифта мешаванд: пурсиш, баёни мавзӯи нав, мустаҳкамкунии мавзӯи нав, такрори маводҳои гузашта, супориши вазифаи хонагиро ба сифати воҳидҳои сохтори асосӣ номбар намуданд, лек ҳадафи асосии

мо дар якчояги бо андешаҳои мутафаккирон, инчунин ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурда шавад [114;69].

Дар натиҷа мақсад ва тарзи баргузори даре муқаррар гардид ва он дар минбаъда номи даре анъанавиро гирифт. Аммо ба яктарафагии хусусияташ нигоҳ накарда даре анъанавӣ имконияти маҳдуди таъсиррасонии педагогӣ дорад. Зеро танҳо ҳамаи хели дарсро аксар вақт барои самаранок ташкил намудани таълими қатори мавзӯҳои таълимӣ, махсусан, дар синфҳои ибтидоӣ ба ҳисобгирии ҳаҷми маводи таълимӣ ва мураккабии воқеи он кифоягӣ намекунад. Чунин имкониятҳои нокифояро танҳо мумкин аст ҷуброн кардан бо роҳи ба раванди таълим ворид сохтани шаклҳои машғулиятҳои таълимии ғайрианъанавӣ. Вале барои татбиқи ин ҳадаф бояд пеш аз ҳама ба масъалаи зерин ҷавоби саҳеҳ пайдо намуд, ки дарсро аз фанни забони модарӣ чӣ тавр ғайри анъанавӣ мекунем?, Оё ин лозим аст? Ин чӣ гуна сохтор аст? Кадом шартҳо ва заруриятҳоро метавон пеш овард барои пайдоиши чунин дарсҳои “ғайри анъанавӣ” бошад, зеро агар даре анъанавиро ба усулҳои ғайрианъанавӣ табдил дода шуд, барои ҷи нуқсони нутқ аз тарафи омузгор ислоҳ карда намешудааст. Зеро мо маводҳое пеша мекунем, ки баробари гузаронидани технологияи ғайрианъанавӣ нуқсони нутқи хонандагон ислоҳ карда шавад.

Яке аз муҳимтарин масъалаҳои мактабҳои ҳамагонӣ тафриқаи таълиму тарбияи ХННД мебошанд. Мутахассисон ҳамвора аз паи ҷустуҷӯи онанд, ки шароити мувофиқ ва вазифаҳои умдаи раванди таҳсилотро пайдо кунанд, то ки хусусиятҳои инкишофи ҳама намуди хонандагонро ба ҳисоб гирад ва мушкилоти аз байн бурдани нуқсону норасоии нутқи хонандагон ислоҳ гардида, мафҳуми даре пурсамар бо технологияи ғайрианъанавӣ ҳаллу фасл намояд.

Ҳисоб карда шудааст, ки ҳангоми таҳсил дар мактаб ҳар як хонанда тахминан ба 10000 даре ташриф меорад. Қариб баргузори ҳамаи онҳо ҳамчун дугоник ба якдигар монанданд: пурсиш, баёни мавзӯи нав, мустаҳкамкунии он, фаҳмонидани супориши хонагӣ. Кучост

дар ин чо рағбат ба хондан? Ин маъмулияту якоҳангиро тоқат мебояд. Дарс ҳамчун шакли баргузори чунин машғулият имрӯз самараи дилхоҳи педагогӣ намедихад.

Пешрафти назария ва амалияи таълим дар муассисаҳои таълимӣ дар замони муосир ба баланд гардидани рағбати касбӣ-эҷодӣ ва илмию методии омӯзгорон, олимон- педагогҳо ва психологҳо, нуқсоншиносон ба вазифаҳои ташаккули муносибати эҷодӣ ба таълим ҳамчун яке аз муҳимтарин нишондиҳандаи инкишофи ҳамаҷонибаи насли наврас, тайёр намудани онҳо ба ҳаёт тавсиф мешавад. Дар баробари дигаргун сохтани сохтори дарс усули ислоҳ намудани нуқсони нутқ низ истифода бурда шавад. Усули бартарафкунии хонандагони дорои нуқсонҳои нутқӣ ва шифохӣ дар синфҳои ибтидоӣ, асосан аз муаллим вобастагӣ дорад. Аз ин рӯ, аз рузи аввали тасил диққати асосиро ба инкишофи мустақилона суҳан гуфтан, пурсидану нақл намудани онҳо бояд равона кард. Сипас оҳиста- оҳиста ба фарку таҳлил кардани овоз одат қуноидани шогирдон лозим аст. Муаллим бояд ҳамин хел шароитро фароҳам орад, ки хонандагони нуқсони нутқдошта озодона ва мустақилона супоришҳоро иҷро намояд. “Вазифаи омӯзгорон ҳаргиз дар он нест, ки зиддиятро, ҳамчун қувваи таълим ва тарбия дода, зиддиятро ки дар чараёни таълим дар шуури хонандагон пайдо мешавад дида, онҳоро тезу тунд намуда, ҳамин тавр қувваҳои ҳаракатдиҳандаи раванди таълим ва инкишофи хонандагонро барангехтан мебошад”.

Мушоҳидаҳо нишон доданд, ки баъзе омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти умумӣ кори ҳаррузаи худ, хусусиятҳои фаъолияти нутқии хонандагони нуқсони нутқдоштаро кам ба назар мегиранд. Баъзан чунин мешавад, ки хонанда аз нуқсони нутқи худ руҳафтода шуда, аз болои нутқи худ назорат намекунад, ҳангоми сӯҳбат бо ҳамсинфони худдорӣ карда, худро ба канор мегирад.

Дар ин гуна мавридҳо амалҳои забонгирӣ меафзояд. Омӯзгор бояд донанд, ки дар ин ҳолат малакаи қаблан ҳосилшудан нест мешавад. Ҷавоби тезтарро талаб кардан, инчунин дар вақти дарс масҳара кардани

хамсолон ба хонанда таъсири манфӣ мерасонад. Танҳо дар дарсҳои ғайрианъанавӣ, ки дар он ҳамаи хонандагон бояд ғаёл бошанд, метавонем нуқсони нутқи онро ислоҳ намоем.

Ҳамин тавр, масъалаи тарбияи рағбати донишандӯзӣ дар андозаи бузург масъалаи тарбияи хонандагон ва олами руҳии онҳо мебошад. Дар дарсе, ки бо ақидаи М.Данилова ва М. Н. Скаткин каму беш буридаи ё расида, ки раванди идеалогӣ ба ҳисоб меравад ҳамаи унсурҳои ғаёлияти таълимӣ, тарбиявӣ, ислоҳкунӣ мутамарказ омадаанд: мақсад, мазмун, васоит, методҳо. Таълим дар муассисаҳои таълимӣ танҳо ба хонандагон додани мазмуни муайяни донишҳои дар барнома ба ҳисоб гирифташуда ба анҷом намерасад, балки вай ҳадафгири ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ ва ахлоқи демократии ҳамидаи умумии инсонӣ, инкишофи қобилиятҳои эҷодӣ ва махсусан бе нуқсон муошират кардан мебошад [57; 29].

Инкишофи рағбатҳои донишандӯзӣ, муҳаббат ба фанни омӯхташаванда ва инчунин ба ҳуди раванди меҳнати фикрӣ мусоидаткунанда аст, чунин шакли ташкили таълим, ки дар он хонанда ғаёлона амал мекунад, ба раванди ҷустуҷӯи мустақилона ҷалб мешавад, “кашфиёт”- и нав ба даст оварда масъалаҳои характери проблемавӣ доштаро ҳал менамояд. Бо ин восита ба нутқи ҳамсинфон тақлид карда, нуқсони нутқи худро ба осонӣ бартараф месозад.

Ҷаёлияти таълимӣ ба мисли дигар ҳамаи ғаёлиятҳо шавқовар аст, вақте, ки вай ҳархела бошад. Ахбори якранг ва усулҳои якрангаи амал хеле тез зикӣ ва дилгаркунандагиро ба вуҷуд меорад.

Барои ба вуҷуд омадани ҳавасмандӣ ва рағбат ба фанни забони модарӣ ба омӯзгор ва хонандагон зарур аст: аҳаммият ва зарурияти онро дар ҳаёт фаҳмидан ва мақсади ҷудогонаи онро дар алоҳидагӣ дарк карда, барои масҳараи мардум нагаштан нуқсони нутқро ислоҳ намояд.

Маводи нави таълимии забони модарӣ ҳар чӣ қадаре бештар бо маводи пештара омӯхташуда алоқаманд бошад ва дар дарс алоқаманд

карда шавад, нуқсони нутқ бо воситаи бозиҳои логопедӣ ислоҳ карда шавад вай ҳамон қадар барои хонандагон аҷоиб ва шавқовар мегардад.

Маводи на аз андоза сабук ва на аз андоза вазнин дар хонандагон рағбат ва ҳавасмандиро ба вучуд намеорад. Таълим бояд душвор, вале мувофиқи иқтидор ва ҳалшаванда бошад. Инчунин ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар дарсҳои забони модарӣ манфиатовар аст. Зеро танҳо бо воситаи сохтани калима, ҷумлаҳои, ки дар ҳарф онҳо азият мекашанд бартараф хоҳад шуд. Ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар дарсҳои математика, санъати тасвирӣ, меҳнат ва ғайраҳо натиҷаи судбахш нахоҳад дод, зеро истифода аз усули ғайрианъанавӣ, ки дар он бештар фаъолияти рағбати хонандагон дучанд шуда, фаъолиятҳои бозӣ истифода бурда мешаванд.

Фаъолияти омӯзиши тавоноии хонандагон ҳар чӣ қадаре бисёр ва тез нуқсони нутқ ислоҳ гашта, мавриди тафтиш гардад, баҳогузори карда шавад, барои вай қор қардан ҳамон қадар ҳавасмандӣ зиёд мегардад.

Ислоҳ намудани нуқсони нутқ, возеҳу равшан ва эҳсосангез будани раванди омӯзиш муассиркунандагии маводи таълимӣ, маъсулиятшинос будани ҳуди омӯзгор низ ба мактаб, муносибати ӯ ба фанни таълимӣ, ба хонанда қувваи бузург ва таъсир мерасонад.

Дар замони муосир ба дарс талаботи зерин вогузор карда мешавад: ҳар як дарс бояд ба мазмуни барномаи таълимӣ мутобиқат карда, бо ҳаёти хонандагон бояд алоқаманд карда шавад, инчунин ҳақиқати илмиро дар ҷараёни дарс бояд инъикос кард, дарс дараҷаи инкишофи илмиро дар замони имрӯза мувофиқат намояд; методҳои таълим ба дараҷаи дастовардҳои навтарини дидактика (ғоянокӣ, илмӣ, таълим) мувоҷиҳ бошад. Баъзан чунин мушоҳида мегардад, ки ба хонандагон бори аз худ намудани дастурамалҳои дар илми муосир пойдоргашта пешниҳод карда мешавад, хонандагон чунин қоидаҳои, ки оянда соҳаи маориф ва маълумот аз онҳо дарс мекашанд, аз худ намекунанд. Яъне он донишҳои илмӣ, ки омӯзгорон ба хонандагон медиҳанд, бояд ба дастовардҳои илм мухолиф набошанд. Азбаски хонандагони дорои

нуқсонҳои нутқи мухталиф дар таҳсилоти ибтидоӣ хеле зиёданд, ҳуб мешуд, ки дар дарсҳои забони модарӣ дар баробари аз худ кардани донишҳои илмӣ, нуқсони онҳо ислоҳ карда шавад.

Мушоҳидаҳои бисёр собит менамоянд, ки хонандагоне, ки нуқсонҳои нутқ доранд, аз нуқсони худ шарм карда дар муошират дохил намешаванд, онҳо талаботи мутаассилиро вайрон мекунанд ва дастрасии таълим аз фанни таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ ва риоя накардани принсипи пай дар пай ҳосилшавии малакаву маҳорат ва донишхоро душвор мегардонад ва тарбияи хонандагон мураккаб мешавад.

Маҳз ба дида баромадани талаботи педагогӣ, психологӣ, ислоҳӣ зарурати омодагии махсусро ба дарс ба миён меорад. Алоқаманд намудан, барқарорсозии робита ё худ тавъамгардӣ ва тавъамгардонии таълим, тарбия ва ислоҳкунӣ ҳатмист. Илми педагогикаи махсус кӯшиш ба ҳарч медиҳад, ки хонандагони дорони нуқсонҳои нутқи мухталиф бо чунин сифатҳо, мисли омодагӣ ба дар фаъолияти таълимӣ, истеҳсоли ва ҳаёти ҷамъиятӣ фаъол ва мустақил будан, аз байн бурдани нуқсони нутқ тарбия намояд.

Масъалаҳои дарсҳои эҷодӣ, ғайрианъанавӣ ҳанӯз солҳои 70-уми асри XX мавриди муҳокима ва истифода қарор дошт. Ислоҳ намудани нуқсони нутқ низ дар ҳамин аср ба миён омад. Вале афкори педагогӣ дар мақолаи худ Б. Шодиев танҳо аз рӯи меъёрҳои зоҳирӣ ва аксар вақт аз рӯи дараҷаи истифодаи нақшаҳо, лавҳаҳои китобҳо, гуфторҳои пандомӯзи бузургони илму адаб устод Рӯдакӣ, Унсурмаолии Кайковус, Саъдии Шерозӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Садриддин Айни ва дигар васоити таъсири ахборӣ ба хонандагон маънидод карда мешавад. Бо вучуди он ки чунин тарзи тарғиби маълумотдихиро ҳаргиз дарси ғайрианъанавии номидан мумкин нест, вале омӯзгорро лозим меояд, ки дар доираи омӯзиши ҳар дарс дар ташкил ва баргузори дарси ғайрианъанавӣ бо усули истифодаи корҳои ислоҳкунӣ огоҳона аз имконоти мавҷуда истифода кунад. [223;17-31].

Чи тавре дар боло иброз кардем, усулҳои ғайрианъанавии таълим дар дарсҳои таълими забони модарии синфҳои ибтидоӣ на танҳо барои хонандагони солим инчунин барои ХННД якчанд намуд мешаванд ва ҳоло мо атрофи ин масъала олимону методистон, нуқсоншиносон, омӯзгорони пешқадаму соҳибтаҷриба баҳсу мунозираҳои бардавом дорад.

Мушоҳидаҳо, таҳлили таҷрибаи педагогӣ нишон медиҳад, ки дар таҷрибаи фаъолияти касбии омӯзгорон синфҳои ибтидоӣ зимни татбиқи усули фаъоли таълим барои ба мақсади ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар баробари хонандагони солим таълим дода мешаванд бештар бо истифодаи чунин усулҳо, ба монанди “Класстер”, “Диаграммаи Венн”, “Эссе”, “Сингвейн”, “Баҳс”, “МДД”, “Галереяи суратҳо», «Ба якдигар табассум мекунем», «Бо даст салом бикун» барои оғози пурмаҳсули дарс корҳои ислоҳӣ бурдан бо маврид аст. ХННД ҳангоми иҷрои вазифа, бояд ба якдигар кӯмак кунанд, муошират намоянд, тақлид ва табассум намоянд, номи ҳарчи бештари ҳамсабақони солими худ ба забон гиранд. Чунин бозихҳои шавқовар барои оғози дарс ва омодагии ҳуши ХННД-и таҳсилоти ибтидоӣ дар ҳалли машқҳои душвору барқарор намудани алоқа байни онҳо мусоидат мекунад.

Инчунин ба омӯзгорон зарур аст, ки бештар аз усулҳои фаъоли таълим баробари ислоҳ намудани нуқсони нутқ муошират намуда, аниқ намудани мақсад, интизорӣ ва эҳтиёткорӣ оғохон ва ҳадафмандона истифода баранд. Чунин усулҳо аз қабili «Дарахти интизорӣ», «Замини барфрезаҳо». «Баргҳои рангоранг», «Бозии меваҳо» ва ғайраҳо истифода мебаранд. Ин амал ба омӯзгор имконият медиҳад, ки раванди муоширатро байни хонандагон ва омӯзгорон на танҳо ҳатогихҳои нутқро ислоҳ кардан, балки дар баробари сифатҳои шахсӣ кор кардан, сатҳи донишро баланд бардоштан, маҳорату малакаҳои аҳли синф ва ҳар як хонандаро таъмин намоянд, дар асоси маълумоти ҷамъшуда бо ҳар яки онҳо муносибати фардиро ба роҳ монанд. Бозихҳои мазкур бо чунин усул гузаронида мешавад. Ба хонандагон қаблан барфрезаҳо, себ, лимӯ

ва баргҳои рангаи аз коғаз буридашуда тақсим карда, пешниҳод мешавад, ки онҳо аз машғулиятҳои имрӯза чӣ доништан мехоҳанд, чиро медонанд, барои доништан кадом кушишҳоро истифода мебаранд ва инро баъд аз навиштан онро ба «дарахт» ва ё «марғзор» мечаспонанд. Баъди иҷрои амали мазкур фикрҳои шаклгирифта, хоҳишҳо, интизориҳо аз дарс ба низоми муайян дароварда шуда, хулосабарорӣ карда мешаванд. Дар вақти хулосабарорӣ хонанда бояд кушиш намояд, ки бе нуқсони нутқ муошират намояд.

Усулҳои ғайрианъанавии таълим, ки дар сатҳи байналхалқӣ эътироф гаштаанд ва аввалин маротиба мо кушиш менамоем, ки бо усулҳои ғайрианъанавии нуқсони нутқи хонандагонро ислоҳ намоем. Усулҳои ғайрианъанавии таълим дар замони муосир на танҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ, балки бештар барои муошират, гузаронидани семинару тренингҳо, ки дар он бештар тарбияи зеҳнӣ инкишоф дода мешавад, инчунин дар ҳамаи дарсҳои муассисаҳои таҳсилоти истифода мешавад.

Умуман, омӯзгорон кушиш менамоянд бо ин усул дар машғулиятҳои таълимию тарбиявӣ вақти камро талабкунанда истифода мебаранд ва маҳз онро дар таҳсилоти ибтидоӣ бояд оғоз намуд. Усулҳои ғайрианъанавии таълим дар дарсҳои таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ аз чунин принципҳо иборат мебошанд:

- дар муошират хонанда кушиш намояд, ки бе нуқсони нутқ ба баҳсу музокираҳо иштирок намояд;
- вақт самаранок истифода бурда шавад;
- хонандагони нуқсони нутқдошта, ба омӯзгор тақлид карда, дар як давраи муайян нислоҳ карда шавад;
- хонандагон дар дарс худро оғоз ҳис намоянд, аз нуқсони худ канорагирӣ наkunанд;
- омӯзгор супориш пешниҳод менамояд, хонандагон онро мустақилона иҷро менамоянд.

Омӯзгор на ҳамчун субъекти ғридиҳанда, ислоҳислоҳкунанда дар машғулият муносибат мекунад. Мақсади асосии истифодаи усули ғайрианъанавии таълим дар дарсҳои таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ, ин ба тезӣ мутобиқ шудан ба ҳамсинфон ва дар муддати кутоҳтарин кушиш намудани ислоҳкунии нуқсони нутқ, инчунин азхудкунондани раванди омӯзиши забони модарӣ азхудкунии иттилооти зарурӣ, баланд бардоштани савияи дониш ва ташаккули малакаҳои ҳаётро таъмин кардан лозим аст. Ин ба таҳкими қобилият ва малакаҳои ҳикоянависӣ ва хондан, инчунин рушди малакаҳои роҳбарӣ ва кори гурӯҳӣ мусоидат мекунад. Илова бар ин, он барои бедор кардани ҳисси инсондӯстӣ ва барқарор кардани робита байни хонандагони солим ва ХННД мусоидат мекунад.

Дар чараёни таълими забони модарӣ бештар аз воситаҳои аёнӣ, аз қабili коғазу қаламҳои рангоранг, варақаҳои паҳнкунанда, маводҳои намоиши видеои махсус барои ислоҳи нуқсони нутқдоштаи таҳсилоти ибтидоӣ мусоидат менамоянд. Муаллими забони модарӣ ӯҳдадор аст, ки дар дарс барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ, дар лаҳзаҳои дамгирӣ бозиҳои логопедӣ истифода бурда шавад. Барои анҷом додани машқ шумо бояд амалҳои зеринро иҷро кунед:

Бо ин мақсад лабҳоро молиш медиҳем, мешакем, нарм мекунем ва ларзиш медиҳем. Ҳаракатҳои маҳсро иҷро кунед:

- а) Аз миёнаи лаби боло то кунҷҳо.
- б) Аз миёнаи лаби поён то кунҷҳои лаб.
- в) Пайванди бинӣ ва лабҳоро ба сӯйи сӯрохи бинӣ молед.
- г) Лабҳои худро буред.

Ҳаракатҳоро 8-10 маротиба такрор кунед. Машқро 2-3 бор дар як рӯз иҷро кунед.

Машқи пассивии лабҳо:

- а) Лабонро мисли найча ғафс кун.
- б) Ҳангоми табассум ангуштони ишорати харду дастро дар кунҷҳои лабҳо гузошта лаб кашидан.

Барои иҷрои гимнастикаи артикулясионӣ шумо бояд машқҳои зеринро иҷро кунед:

Машқи «Белча». Даҳонатро кушоед ва забонатро ба лабони поёни худ гузоред. Боварӣ ҳосил кунед, ки забонатон намеларзад. Забони худро дар ин мавқеъ 10-15 сония нигоҳ доред.

Машқи "Қушукча". Даҳонатро васеъ кушоед. Забони худро то ҳадди имкон дароз кунед ва онро ба мавқеи баландтарин бардоред. Ҳангоми ин кор ба лаби болоии худ даст нарасонед. Забони худро дар ин мавқеъ 10-15 сония нигоҳ доред.

Машқи «Сӯзан». Даҳонатро кушоед. Забони худро берун кунед ва нӯги онро дароз кунед. Забони худро дар ин мавқеъ 10-15 сония нигоҳ доред.

Машқи «Баландгӯяк». Даҳонатро каме кушоед. Ҳарду тарафи забонатро каме боло бардоред ва онро боло бардоред. Нӯги забонро ба дандонҳои поёнии худ пахш кунед. Забони худро дар ин мавқеъ 10-15 сония нигоҳ доред.

Машқи «Найча». Даҳонатро кушо. Забонро дароз кунед ва паҳлӯҳои онро боло пӯшед. Як найчаи хурд ташкил кунед ва онро каме варақ кунед. Машқро 10- маротиба такрор кунед.

Машқи «Соат» «Даҳонро мекушояд, нӯги забонро ба тарафи чапу рост бо лабҳо ҳаракат мекунад » (10 маротиба).

Машқи «Аспча»: даҳонатро каме кушоед, нӯги забонро дар даҳонатон гузоред ва баъд нӯги забонро паст кунед, то он садое монанд ба садои нағл барояд. Тақлид ба набзи пой асп: садои баланд ва паст (10-15 маротиба).

Машқи «Занбурӯғ»: Даҳонатро кушоед, нӯги забонро ба тарафи даҳони худ бардоред ва онро зуд ба тарафи пушти дандонҳои поёнии худ паст кунед (10-15 маротиба).

Машқи «Арғунча»: Даҳонатро кушоед, забонатро нозук боло бардоред ва сипас забонатро поён бардоред. Даҳонатро напӯшед (10-15 маротиба).

Машқи «**Мураббии ширин**»: даҳонатонро кушоед, забонатонро берун кунед ва лаби поёну болоро билесед ва сипас забонро ба қафо кашед (10-15 маротиба).

Машқи «**Мор**»: даҳони худро васеъ кушоед, забонро ба пеш дароз кунед ва нӯги онро тез кунед. Забони худро оҳиста дароз кунед ва онро озод кунед (10-15 маротиба).

Машқи «**Тоза кардани лаб**»: даҳони худро кушоед, нӯги забонро истифода баред, то ба катори дандонҳои поён таъсир расонад. Ҳар ду тарафи забонатонро дар хати дандонҳои болоии худ печонед. Забони гилдиракро ба пеш ва пас кашед (10 маротиба).

Ҳамаи ин машқҳоро дар мобайни дарсҳои забони модарӣ барои хастагии хонандагон истифода бурда, омӯзгор бояд кушиш намояд, ки ҳар як бозӣ мувофиқ ба мавзӯи дарс бошад [184; 75].

Мақсади таълими забони модарӣ истифодаи усули ғайрианъанавӣ, аз қабилӣ ҳучуми фикрҳо мебошад, ки ба шумо имкон медиҳад нуқсонҳои нутқро дар ҳолати тақлидӣ ислоҳ кунед ва маҳорати нутқи ХННД-ро устувор кунед.

Нақшбозӣ барои бартараф намудани шармгинии хонандагони дорои нуқсони нутқ мусоидат намуда, дар муҳите, ки нуқсони нутқашон ба вучуд меорад, ҳиҷолат накашанд. Ин ба онҳо кӯмак мекунад, ки худро дар муҳит озод ҳис кунанд ва ба гурӯҳ ба осони мутобиқ шаванд. Кор дар гурӯҳҳо, бошад омӯзгор барои ХННД шароит бояд фароҳам оварад то онҳо мустақилона кор карда, ақида ва нуқтаи назари худро мустақилона таҳияву иброз намояд. Дар чараёни муошират имконият пайдо мекунанд, ки нуқсони нутқро бо воситаи фаъолияти бозиҳо ислоҳ намоянд.

Бартарии истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ дар он аст, ки ХННД дар фаъолияти таълимӣ фаъоланд, онҳо мухторият пайдо карда, корҳои мустақилона бо кумаку дастгирии якдигар иҷро менамоянд.

Дар ин усулҳо ХННД ба хонандагони солим озодона саволҳо медиҳад, бо онҳо баҳсу мунозира мекунад, фикру мулоҳизаҳои худро

озодона баён мекунад, қоидаю нормаҳои дилхоҳи омузишро якҷоя бо ҳамсинфон пешниҳод мекунад, интиҳоб ва татбиқ менамояд. Баръакс, ҳангоми истифодаи усулҳои анъанавии таълим хонанда аз чунин имкониятҳо маҳрум мешавад.

Усули ғайрианъанавии аз хонанда талаб менамояд, дар рафти амали намудани он фаъолият худро нишон диҳанд, инчунин фикру ақидаи худро озод, новобаста аз онеки нуқсони нутқ дорад ё не, ақиаи худро иброз менамояд. Исботи ин қазоватро метавонем бо баъзе нуқтаҳои назарӣ ибрознамудаи хонандагон дар машғулиятҳои бо ҳамин усули таълимӣ фарогирифташуда тақвият медиҳем, ки онҳо ҳангоми мушоҳидаи усулҳои ғайрианъанавӣ, таҳлилу ҷамъбаст ва суҳбат бо хонандагон муайян намудем, Ба мақсад мувофиқ мебуд, ки ин гуна машғулиятҳо дар мактабҳо ва дар доираи барномаи таълимии ҳарруза ташкил карда шаванд. Ин ҷорӣ намудани усулҳои яхелаи таълим ва амалияи ҳаррузаи таълими ҳамаи фанҳоро дар назар дорад. Ин бозихиҳои логопедӣ ба мо имконият медиҳад, ки бо воситаи бозихи нуқсони нутқи мо ислоҳ карда мешавад, дар фаъолият мо аз нуқсони нутқи худ шарм намекунем, барои иҷрои ягон супоришҳо маҷбур намекунам, ба суҳанҳоямон, ки новобаста дорои нуқсони нутқ мебошам гӯш медиҳанд, бо мавзӯҳо мустақилона кор карда, новобаста аз нуқсони нутқи худ озод муошират менамоем, ки натиҷаи он ба мо осонфаҳм мегарданд”.

Одамон тамоми ҳаёт дар муносибатҳои байниҳамдигарӣ қарор доранд, новобаста аз онеки онҳо нуқсони нутқ доранд ё на, бе муошират зиндагии бошууронаи онҳоро тасаввур кардан ғайри имкон ва мушкил аст. Муносибати байниҳамдигарии одамон ҳанӯз аз давре оғоз мегардад, ки ўро ҳамчун кӯдаки навзод аз батни модар мегиранд ва саҳт тақон медиҳанд ва он вақт доираи муносибаҳои иҷтимоӣ ва муошират бо одамон ворид мегарданд, ки бо амри тақдир ин раванд дар ҳамаи давраҳои синнусолӣ идома ёфта, то охири умр мушоҳида мегардад. Ҳаёти хонандагон ҳама сар то по аз муносибатҳо ва муоширати байниҳамдигарӣ иборат аст, новобаста аз он ки ў дорои нуқсони нутқ

аст ё на ба ӯ муошират маҳкул аст ё не, вале чараёни он мураккаб ва печида мебошад. Мо метавонем танҳо кӯшиши дарки моҳияти онҳоро намоем ва вобаста ба тамоюлоти рушди ҷомеа ба онҳо мазмуну мундариҷаи нав ислоҳ кардани нуқсони нутқ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ ҳамроҳ намоем.

Дар ин замина муоширати муайяни байни онҳо ба воситаи хусусияти манфиатҳою талаботҳошон ба вучуд меояд. Муқаррар аст, ки хонандагони дорои нуқсони нутқ, аз нуқсони нутқ дар хичолат буда, дигарон бошад маҳорати хуби муоширатӣ дошта, одатан ҳаёти беҳтарин доранд ва ҳамеша комёбӣ ва муваффақиятҳо пешоҳангашон мебошад. Ин маънои онро надорад, ки чунин нафарон ягон намуди илмҳои ғайб ва ё махсусро медонанд, ё ин ки онҳоро махсус тайёр кардаанд - ҳаргиз не, фақат, ки онҳо нисбат ба дигарон муносибат ва муоширати хуб ва беҳтар барқарор карда метавонанд. Ин дар он маъниест, ки хонандагон дар якҷоягӣ дар муассисаҳои таҳсилоти таълим гирифта, аз якдигар меомӯзанд. Бо ин восита роҳҳои ислоҳнамои истифода бурда мешавад.

Маҳорат ва донишҳое, ки барои барқарор кардани муоширати бенуқсон бо шунавандагони шумо лозиманд, як муҳофизати муассир аз фишор, забони манфи ва таҳқири марбут ба ҳокимият, таъсир ва эҳтиром мебошанд.

Дар ҳаёти ХННД кор оид ба ислоҳи нуқсонҳои нутқ, ташаккули сифатҳои шахсӣ, ташаккули малакаҳои муошират ва барқарор намудани муносибатҳои хуб бо ҳамсолон ва омӯзгорон саҳми арзандаест, ки метавонад барои ноил шудан ба муваффақият дар фаъолияти таълимӣ мусоидат намояд.. Албатта, муоширатро дар хонавода, кӯдакистон ва мактабҳо ба ХННД омӯзонидан лозим аст, зеро мактаб омили муҳими ташаккулдиҳандаи муносибати онҳо буда, барои ворид гардондан ба дунёи муоширати фарохтар дар мактаб, ҷомеа муносибатҳои иҷтимоӣ зиёдтар имконият дорад, ки хонандагон бе нуқсони нутқ худро муаррифи карда тавонанд.

Ислоҳи камбудихои нутқи хонандагон аз муносибатҳо ва робитаҳои мустақим бо фаъолият ва омӯзгор вобаста аст. Дар хотир бояд дошт, ки ҳадафи асосии таълим аз забони модарӣ на танҳо ислоҳи нуқсонҳои нутқ, балки ташкили фаъолияти маърифатӣ, ки ба таълими хонандагон нигаронида шудааст, мебошад. Барои дуруст баҳо додан ба маълумоти пешниҳодшуда кӯшиш кардан лозим аст. Муҳим аст, ки ҳамаи тадбирҳои андешидашуда баҳо дода, ба амал бароварда шаванд, то ки ҳаёти хонанда беҳтар ва бойтар гардад.

Дар хотир доштан муҳим аст, ки созмонҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд озодии муошират дошта бошанд ва аз он дар доираи барои муносибатҳои инсонӣ муқарраршуда истифода баранд.

Дар фаъолияти мактаб муаллими таҳсилоти ибтидоӣ ин марзҳоро барои хонандагон муайян мекунад. Вазифаи ӯ аз он иборат аст, ки тавачҷуҳи хонандаро ба корҳои ислоҳӣ ҷалб намуда, ӯро бо рафтору муоширати боэҳтиромона ташвиқ гардонад, то дар хонанда сабру таҳаммулпазирӣ инкишоф ёбад, нуқсони нутқ бо ёрии омӯзгор ва дастгирӣ ислоҳ карда шавад.

Омӯзгор бояд дар масъалаҳои муколама, муошират ва муносибатҳо равшаншиносӣ хуб бошад, зеро ҳар як хонанда хоҳиш ва хусусиятҳои шахсии худро дорад. Барои он ки хонандагон гуфтаҳои муаллимиро дар бораи ислоҳи нуқсони нутқ дарк ва аз худ кунад, хоҳиш ва нуқтаи назари ӯ, қобилият ва маҳорати ӯро дарк намуда, муносибати ӯро ба кори ислоҳӣ вобаста ба қобилияташ дарк кардан лозим аст. Танҳо бо гузаштан аз ин марҳилаҳои рушди муошират ва маҳорати нутқ, бидуни нуқсон дар муносибатҳо ва баҳогузориҳои омӯзгор, хонанда ё дostonсоз метавонад пешвои муваффақ гардад. Танҳо баъди гузаштан ба ҳамин қадамҳои маҳорату малакаҳои муоширату бе нуқсони нутқ дар муносибатҳои байниҳамдигарӣ ва баҳодихии омӯзгор хонанда ва ё ровӣ метавонад бомуваффақият пешрав гардад.

Вобаста ба ин омӯзгорони фанни забони модарӣ метавонанд равиши муоширату муносибати тарафайнро ба тариқи зайл дастабандӣ

намуда, барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ дар саъю кушиш кардан лозим аст, ки муносибатҳои мутаносиб дар асоси ҳамфикрӣ ва эҳтироми якдигар барпо карда шаванд, ки ин барои ба даст овардани натиҷаи дилхоҳ имконият медиҳад. Барои ноил шудан ба натиҷаҳои беҳтарин ва пешравиӣ пайваستا ба сӯи ҳадаф хонанда бояд як қатор сифатҳоро дошта бошад. Махсусан, сабр, таҳаммул ва озод будан аз камбудии нутқ муҳим аст. Шумо инчунин бояд нутқи хуб дошта ва дониши амиқ дошта бошед. Ин сифатҳо калиди муоширати муваффақ бо ҳамсинфон дар доираи ин усул мебошанд. Дар рафти таълим бояд дар хотир дошт, ки ҳамаи хонандагон новобаста аз сатҳи дониш ва қобилиятҳои ҳукуку имкониятҳои баробар доранд. Лутфан огоҳ бошед, ки баъзе хонандагон метавонанд нуқсони нутқи дошта бошанд, ки метавонанд ба қобилияти баён кардани фикр ва ғояҳои онҳо таъсир расонанд. Дар чунин ҳолатҳо ба чунин хонандагон эҳтиром ва таҳаммулпазирӣ кардан лозим аст.

Дар хотир доштан муҳим аст, ки ҳар як хонанда дорои хусусиятҳо ва ниёзҳои беназир аст. Ба андеша ва муоширати онҳо эҳтиром зоҳир кардан лозим аст. Ҳангоми муошират бо хонандагоне, ки нуқсони нутқ доранд, сабр ва таҳаммул зоҳир кардан лозим аст. Истифодаи усулҳои ислоҳӣ муҳим аст, то ба онҳо малакаҳои муоширати худро такмил диҳанд. Дар хотир доштан муҳим аст, ки ҳамаи хонандагон ҷиҳатҳои қавӣ ва заифии худро доранд. Нисбат ба онҳо эҳтиром ва таҳаммулпазирӣ зоҳир кардан лозим аст.

Маълум аст, ки дар таҳсилоти ибтидоӣ ХННД аслан ба сухан гуфтан ва ҳарф задан омӯзонида мешаванд ва ҳама вақт ба намунаи муносибат муошираташон бе нуқсон хушу ҳаловатбахш таъя карда мешавад. Вобаста ба ин, ҳар як омӯзгорро зарур аст, ки бо назардошти вижагиҳои дарки ХННД усулҳои муассири ислоҳи нутқ ва ислоҳи нуқсонҳои нутқро истифода барад, то таваҷҷуҳи худро ба нутқи худ ҷалб намояд ва намунаи ибрат шавад.

Аз гуфтаҳои боло маълум мегардад, ки мавриди гузаронидани корҳои ислоҳӣ бо тариқи технологияи ғайрианъанавӣ барои фарогириии

ташкили машғулият омӯзгор дар таълими забони модарӣ, маҳоратҳои баланди корҳои ислоҳкуниро бояд донад ва истифода бурда тавонад.

Дар таҷрибаи андӯхтаи омӯзгорони ватаниямон ҳам намунаҳои хеле ҷолиби ташкили дарсҳо аз забони модарӣ бо истифода аз усулҳои ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ зиёд аст. Яъне аз онҳо Қаюмова Муяссара омӯзгори таҳсилоти ибтидоии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №11, ноҳияи Исмоили Сомонӣ шаҳри Душанбе мебошад. Барои омӯзгор М.Қаюмова, дарс ин ид, кашфи муъҷизаҳо, сайри ҳаёлотест. Барои М.Қаюмова, дар ҳар як дарси худ робитаи байнифанниро амалӣ гардонда, диққати асосиро ба мақоми забон, муоширати бе нуқсони хонандагон равона месозад. Аксар вақт аз усули проблемавии таълимдиҳанда ва равшан тафсиршаванда истифода мебарад ва онро ҳамчун корҳои ислоҳӣ истифода мебаранд.

Барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ пеш аз ҳама аз ёд кардани шеърҳо ва нақл кардани матнҳо барои ислоҳи нуқсон беҳтар аст. Дар аввал калимаҳои алоҳида бо овози пешниҳодшуда ва аз ёд кардани шеър интихоби, чистон, зарбулмасал баъд ибораҳои мустақил аз худ карда мешаванд. Баъд аз такрори зиёд ва аз ёд кардани шеър ва хондани (нақли) матн бояд нутқи хонанда ислоҳ шавад. Матнҳои дарсҳои забони модарӣ дар аввал навишта, сипас хонандагон бояд бо суҳанҳои худ нақл намояд. Омӯзгор бояд диққат диҳад, ки дар калимаҳо хонанда овозҳои лозимиро дуруст талаффуз мекунад ё не. Дар ҳолати мушкили талаффуз ва ҳамчунин барои тақвия додани овози пешниҳодшуда омӯзгор бояд аз рӯи матн саволҳо диҳад.

Ба ақидаи С.Раҳимова, истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ барои хонандагони имконияташон маҳдуд дар синфи 3-уми МТУ №54 ноҳияи Сино, ки дар синфҳои захиравӣ (таҳсилоти фарогир), таълим дода мешавад аз 10-нафарро ташкил медиҳад. Мо дар таҳқиқоти худ хонандагонро интихоб намудем, ки дорои ду нуқсон мебошанд. Нуқсони аввалиндараҷа маҳдуд будани имконияташон ва нуқсони дуюмдараҷа нуқсони нутқи буда, корҳои ислоҳиро танҳо барои

нуқсонҳои нутқи хонандагон равона намудем. бобозода Алишер нуқсони нутқи лактанзабонӣ ва маҳдудияти синдорои аутизми сабук, Муминова Салина нуқсони нутқи тахилалӣ ва маҳдудияти кундзехнӣ, Султонов Мустафо нуқсони нутқи афонӣ ва маҳдудияти кундзехнӣ, Фозилов Ширин нуқсони нутқи дизграфия ва маҳдудияти синдром Дауна, Самадзода Искандар нуқсони нутқи бартаризм ва маҳдудияти синдром аутизм, Раҳмонова Лола нуқсони нутқи дизграфия ва маҳдудияти фалачи даступо, Латифзода Мунавара нуқсони нутқи афонӣ ва маҳдудияти фалачи як даст, Урунов Муҳаммад нуқсони нутқи брадилалӣ ва маҳдудияти сустбинӣ, Парвинаи Мурод нуқсони нутқи бартаризм- ва маҳдудияти синдром Дауна ва Зухрои Мирзо нуқсони нутқи афонӣ ва маҳдудияти чапдастӣ мебошанд. Онҳо аз рӯи барномаҳои МТУ дарс мехонанд, танҳо баъд аз дарсҳо бо хоҳиши волидайн барои корҳои ислоҳӣ бурдан 2-соат чудо карда шудааст. Омӯзгор Раҳимова С, барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ хондани тезгӯяк, шеър, чистон, зарбулмасал, ҳикоя ва афсона пешниҳод менамояд.

Машқ: Кӣ аз ҳама тез тезгӯякҳо интихоб карда азёд менамояд.

Сад боғ дорад,	Си себи суп-сурх,
Садто сафедор.	Сию се себи сафед.
Сад садаву бед,	Собирҷон соатсоз аст,
Сад себу анор	Соҳиби касби соз аст.

Сангу сангча дар сангхол.	Сета сада
Сад санг бо се санг як саду се санг.	Даруни боғ,
	Ба ҳар сада
Собир суруди сулҳ суруд.	Сетогӣ зоғ.
Соҳиб сето сада шинонд,	Бистадорам писта,
Собир сито сурат гиронд.	Писта дорам биста.
Шаш сабад шафтолу,	Сад сар як сар,
Се сабад себ.	Як сар дарди сар.

Машқ: Ба хонандагон якчанд шеър пешниҳод карда мешавад, ки яке аз он аз шоири шинохтаи кӯдакон У. Ҳошим бо овози [С] талаффуз мешавад. Хонандагон бо дастгирии якдигар шеърро ёфта, сароида, навишта дар таги ҳарфи [С] –хат мекашанд, касе агар якум онро иҷро намояд, ғолиби бозӣ мегардад.

С- ро Садои хоС аСт
 С ҳарфи пурСу поС аСт,
 С-ро Саломи гарм аСт
 Савту Суруди гарм аСт.
 С ҳам Садои дилҳоСт,
 Сулху Сафои дунёСт.

Истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ ҳамчун чистон низ бояд истифода бурд, зеро ёфтани ҷавоби чистон хонандагонро ба ҷустуҷӯи ва ангишти зеҳн истифода бурда мешавад.

Машқ: Чистонҳоро хонед;

Си сандуқ, сила сандуқ,
 Ҳама сандуқ дар як сандуқ.

(Пиёз)

Тағ санг, боло санг,
 Боло себи Самарқанд,
 Боло синаи равшан,
 Боло тахти Сулаймон,
 Боло бозори ғӯсфанд.

(Дандон, даҳон, пешонӣ, мӯи сар)

Лаб ҷар -ҷар намешавад,
 Рӯи об тар намешавад.
 Мегардад думболи кас,
 Касе хабар намешавад.

(Соя)

Он дар саҳро мерӯяд,
 Шояд дидаед, сафед,

Чор ҳарфи пурсафо,
 Боиси ошоиши дунё.

(Сулх)

Сих дар бар
 Бор дар сих
 Гул дар сар,
 Сих дар дум.

(Чароғ)

Рафтаи саҳро,
 Ёфтаи гиёҳ;
 Пушташ- сафед,
 Мағзаш- сиёҳ.

(Гули сияҳгӯш)

Дар тори сарам беканор фазо.
 Шаб дорад маҳу ҳам ситоразор.

Аз кӯрпаю тагсарӣ,
Хоҳед онро меёбед.
(Пахта)

Рӯзҳо ба ҷои маҳу ситора
Офтоб аст дар ва абри пора.
(Осмон)

Машқ бо истифода аз технологияи ғайрианъанавӣ ҳамчун
Зарбулмасал истифода бурда шуд.

Чун саг дари ҳар кас аст ҷоят,
3-он чун думи саг кас аст роят.

Сухан носуфта бошад,
Хубаш ногуфта бошад.

Х.Шервонӣ.

Зарпарастиро бадтар аз будпарастӣ гуфтаанд,
Хирсро чун саг зи сахни масҷиди рондаанд.

Соибӣ Табрезӣ.

Гап дар сурат не, сират аст.

Писта шинонад падар, мева ситонад писар [23;36].

Барои гузаронидани таҳқиқот аз МТУ №11 аз 5-нафар хонандагон, 1-нафар дорои нуқсони нутқи дизартрия, 2-нафар дорои нуқсони нуқсони дизграфия ва 2-нафар, нуқсони нутқи дислексияро ташкил медиҳад. Аз МТУ №54 аз 10-нафар хонандагон, 1-нафар нуқсони нутқи лакнатзабонӣ, 1-нафар дорои нуқсони нутқи тахилалӣ, 3-нафар дорои нуқсони нутқи афония, 3-нафар дорои нуқсони нутқи дизграфия 2-нафар дорои нуқсони нутқи бартаризм буда, аз МТУ №72, 10-нафар хонандагон интихоб гардида, 5-нафарашон аз синфи 1-ум ва 5-нафари дигарашон аз синфи 2-юм:

-синфи 1-ум 2-нафар дорои дислексия, 1-нафар дорои нуқсони нутқи лакнатзабонӣ, 1-нафар нуқсони нутқи дизграфия, 1-нафар нуқсони нутқи дизартрия;

синфи 2-ум 1-нафар дорои афония, 1-нафар дорои нуқсони нутқи ринология, 1-нафар нуқсони нутқи брадалила, 1-нафар нуқсони нутқи тахилалӣ, 1-нафар дорои нуқсони бартаризм мебошад.

Хулоса мақсади дарси таълими забони модарӣ ҳамчун фанни гуманитарӣ на танҳо додани дониш, балки бо воситаҳои ангиизиши зеҳн

ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон бо воситаи афсона, ҳикоя, зарбулмасал, шеър, тезгӯяк, ки дар он хонандагон ҳамчун инсондӯст, ватанпарвар ва дорои хислатҳои неки инсонӣ иборат мебошад, омӯзонида мешавад. ХННД дар раванди таҳсилот дар синфҳои ибтидоӣ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ имкониятҳои эҷодии худро рушд медиҳанд. Онҳо аз ҷиҳати зебоипарастӣ бо нуқсони нутқ муошират кардани воқеиятро ёд мегиранд.

1.2.Усулҳои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ дар ташкили корҳои фардӣ, дунафара ва гурӯҳӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ таълими забони модарӣ

Дарси ғайрианъанавӣ асосан бо ҳамкориҳои омӯзгорону ХННД оғоз шуда, онҳо дар таҳсилоти ибтидоӣ дар шакли кор дар ҷуфтҳо, дар гурӯҳҳои хурд ва ҳам гурӯҳҳои калон ташкил карда мешаванд. Бартариҳои кор дар ҷуфтҳо ва гурӯҳҳои хурд ҳамин аст, ки хонандагон новобаста аз маҳдудияти худ фикру андешаҳояшонро озод баён мекунанд, аз якдигар меомӯзанд, роҳи усулҳои бартарафсозии проблемаҳоро дар рафти муколама, муҳокимаю мубоҳиса хуб мефаҳманд, аз худ менамоянд. Албатта, ислоҳ намудани нуқсони нутқ аз тарафи логопед О.С. Рудик истифода бурда мешавад. Машғулиятҳо бо усули фардӣ, гурӯҳӣ, ва гурӯҳи ҷузъӣ гузаронида мешавад. Барои гузаронидани машғулиятҳои фардӣ ба ҳар як хонанда 15 - 20 дақиқа вақт ҷудо карда мешавад. Давомнокии машғулиятҳои гурӯҳи 45-дақиқа муқаррар карда мешавад. Гузаронидани машғулиятҳои гурӯҳи ҷузъӣ бо давомнокии то 30 – 35 дақиқа иҷозат дода мешавад. Мо дар таҳқиқоти худ тасмим гирифтем, ки на ҳамчун логопед, балки ҳамчун омӯзгори таҳсилоти ибтидоӣ дар МТУ-и дарсҳои забони модарӣ, ки дарс 35-45 дақиқаро дарбар мегирад, мондани талафузи ҳарфҳоро ба мавзӯ мувофиқ намоянд [171;76].

Миқдори хонандагон дар гурӯҳ 4 - 6 нафар ва дар гурӯҳи ҷузъӣ 2 – 3 нафарро ташкил мекунад. Технологияи ғайрианъанавӣ низ дар дарсҳои забони модарӣ бо воситаи гурӯҳбанди гузаронида мешавад, ки ба монанди машғулиятҳои логопедӣ гуруҳӣ, ҷуфти ва фардӣ бояд истифода бурд. Аз ин лиҳоз, мо тасмим гирифтем, ки технологияи ғайрианъанавӣ яке аз воситаҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқи ХННД истифода барем.

Дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ бо усулҳои ташкили фаъолияти фардӣ гурӯҳӣ хонандагон ва мақоми роҳбарикунандаи омӯзгор хеле бузург аст. Аз ин лиҳоз омӯзгори фанни забони модарӣ бо машварати логопед дар ҷараёни дарс машқҳои

ислохиро истифода мебарад. Дар ин раванд ҷанбаи ташкилӣ дар гузориши дарс дар ягонагӣ бо мазмун ва методи таълим дар назар дошта мешавад.

Дар дарсҳо таъмин намудани ҳамкориҳои байни омӯзгор ва ХННД яке аз талаботи муҳими ислоҳ намудани нуқсони нутқ ба ҳисоб меравад, аз тарафи омӯзгор нақшаи дарси забони модарӣ вобаста ба нуқсони нутқи хонандагон омода карда шуда, усулҳои ғайриинанавӣ ҳамчун корҳои гуруҳӣ ва ҷуфтӣ аз дониши якдигар бохабар шуда, далелҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқро меомӯзанд, ақидаи якдигарро гӯш мекунанд, сухани якдигарро намебуранд ва арзёбӣ маъноӣ муҳтавои онҳоро мекунанд. Вақтро самаранок истифода бурда, дар 5-6 дақиқа омӯзгор низ бо натиҷаи кори худ ва хонандагон баҳо медиҳад. Дар ХННД шавқу рағбат ва маҳорату қобилияти эҷодкорӣ инкишоф ёфта тавачҷуҳи онҳо ба донишдони қоида ва меъёрҳои забони адабии тоҷик зиёд мегардад. Байни хонанда ва омӯзгор ҳурмату эҳтиром эҳсос шуда онҳо ба боварии якдигар сазовор мешаванд. Танҳо баъд аз боварӣ, дар ҳамории омӯзгор бо тавсияҳои логопедӣ нуқсони нутқ ислоҳ карда мешавад.

Ба ақидаи муҳаққиқ М.Ҷалилова, дар дарсҳои таълими забони модарӣ дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ омӯзгор чунин саволҳо барои истифодаи дарсҳои ғайриинанавӣ пешниҳод менамояд:

- дар дарсҳои таълими забони модарӣ тағйир додани усули кор;
- афзалияти ташкилу роҳбарӣ бо намуди корҳои фардӣ, ҷуфтӣ ё гурӯҳӣ дар тафриқабандии таълими забони модарӣ [213;66]

Ақидаи М.Ҷалиловаро мо дар таҳқиқоти худ ба ҳисоб гирифта дар дарсҳои таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ корҳо фардӣ, ҷуфтӣ ва гурӯҳиро ташкил намуда натиҷаи хуб ба даст овардем. Маълум гардид, ки дар ҳолати истифодаи ин усул ХННД на танҳо маводи таълимиро тезтар ва хубтар азхуд мекунанд, балки ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо воситаҳои корҳои фардӣ, ҷуфтӣ ва гурӯҳи гузаронидан аз манфиат дур нест [213;72].

Мо дар назди худ мақсад гузоштем муайян намоем, ки ташкилу гузаронидани дарсҳои забони модарӣ, бо истифода аз усулҳои зерини ғайрианъанавии таълими амалӣ забони модарӣ кадом методҳо муҳлати камро талаб мекунанд ва онҳо имрӯзҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ мавриди истифодабарӣ дар таълим қарор гирифтаанд.

Маълум гардид, ки яке аз онҳо ин методи иҷрои машқҳои фардӣ мебошанд машқҳо барои иҷрои қорҳои фардӣ ба ХННД –и таҳсилоти ибтидоӣ чунин машқҳо иҷрои супоришҳо мебошанд, ки барои азхуд кардани унсурҳои қоида ва меъёрҳои забони модарӣ равона шудаанд. Иҷрои ин гуна машқҳо асосан тобиши иҷрои “супориш”-ро доранд. Аммо машқҳои қори фардӣ хусусияти таҳлилию эҷодӣ низ доранд. Масалан, иҷрои машқҳо бо воситаи забон, лаб, таҳлили матну мазмуни шеърҳо ҳикояҳо ва ғайраҳо аз тарафи ХННД маҳорату қобилияти эҷодкориро талаб менамояд ва ба рушди ҷаҳонбинӣ ва истеъдоди лаёқати забонмӯзӣ низ мусоидат менамояд.

Дар қараёни дарсҳои забони модарӣ ба омӯзгор ба таври мунтазам лозим меояд, ки маводи навро пешниҳоди ХННД намояд. Усулҳои муаррифкунии маводи таълимӣ ба монанди «Кобеду ёбед», «Кластер», «Ҳучуми ақлӣ» барои қори мустақилона ва фаъолияти муаррифатии ояндаи хонанда заминаи мусоид фароҳам меорад. Дар тахтаи синф мавзуи дарси забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ навишта мешавад ва қисми зиёди тахта тоза нигоҳ дошта мешавад. Ба ХННД пешниҳод карда мешавад, ки самтҳои асосии мавзуро номбар намоянд. Ҳангоми иҷрои усули мазкур хонандагон мафҳуми асосиро аниқ менамоянд, онро менависанд ва бо ҳамин дар тахтаи синф ҷойи ҳолӣ намоёнад. Баъди муаррификунӣ ва баъди муҳокимаи кӯтоҳи мавзӯ ва дар ҳолати пайдо шудани саволҳо аз ҷониби ХННД, омӯзгор ба онҳо ҷавоб мегуяд.

Ҳангоми ташкил ва гузаронидани қори мустақилона оид ба мавзуи нав чизи муҳим ин бедор намудани шавқу завқи ХННД ба мавзуи нав маҳсуб меёбад. Суоле ба миён меояд, ки чӣ хел ба ин мақсад ноил шудан мумкин аст? Албатта, бо роҳи истифодаи усулҳои фаъоли таълим. Барои

кор аз болои мавзуи дарс дар гурӯҳҳои доимӣ ва ивазшаванда истифодаи чунин усулҳо, ба монанди «Орухона», «Варақаи шиносӣ» барои гузаронидани баҳс ва хулосабарорӣ, усулҳои «Чароғаки роҳнамо», «Дар хати оташ» ва барои кори мустақилона пешниҳоди чунин усулҳо “Баҳс”, «Чархофалаки хабарӣ», «Истгоҳи автобус», «Устохонаи эҷодӣ», маҳс барои мондани овоз ва ҳарф мувофиқи мақсад аст [209-21].

Гузаронидани дарс бо истифодаи усулҳои фаъоли таълим барои ХННД диққатҷабкунанда ва шавқовар аст. Аммо истифодаи номунтазам ва беандешонаи онҳо низ натиҷаи хуб дода наметавонад. Бинобар ин, ҳангоми чорӣ намудани усулҳои фаъоли таълим аз усулҳои ба хонанда дастрас, ки хусусиятҳои хоси синфро фарогир аст, истифода бурдан мувофиқи мақсад аст. Дарсҳои забони модарӣ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ ба таври фардӣ чунин машқҳо гузаронида мешавад.

Дар вақти сӯҳбат бо хонанда, хондани шеър, омӯзгор дар бораи нуқсонҳои нутқи хонанда тасаввурот пайдо менамояд. Агар хонанда ягон шеър аз китоби забони модарӣ мувофиқи нақшаи дарс надонад пас бо ӯ саволу ҷавоб гузаронида мешавад.

Сӯҳбат бояд ба таври саволу ҷавоб дар мавзӯҳои ҳаёти сураат гирад: «Номи ту чист ?, Ту бо кӣ омадӣ?, Ту дар синфи чандум мехонӣ?, Дар кадом мактаб мехонӣ ? Ту шеър медонӣ? Ҳозир кадом фасли сол аст ? Ту чанд сола ҳастӣ?».

Ҳангоми сӯҳбат ва ҳикоя бо хонандагоне, ки нуқсони нутқ доранд, омӯзгор метавонад хусусиятҳои нутқи онҳоро муайян намояд. Агар хонандагони нуқсони нутқдошта ба саволҳо ҷавоб надиханд, аз асбобҳои аёнӣ истифода бурдан мумкин аст. Масалан, шумо метавонед ба онҳо расмҳои ашёҳои гуногунро нишон диҳед ва пурсед: «Ин чист? Ин кист? Оё шумо инро дидаед? Ин дар кучост?, то ин, ки онҳо ба Шумо ҷавобҳои муфассл гардонанд.

Ҷомеаи муосирро гуногунранг ва рушди динамикӣ тавсиф мекунад ва муаллимони синфҳои ибтидоӣ ҳамагӯза бо вазифаҳои гуногун рӯ ба рӯ мешаванд, ки на танҳо ислоҳи нуқсонҳои нутқ, балки қабули

қарорҳои оқилонаро талаб мекунад. Мақсади омӯзгори муосир аз он иборат аст, ки ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ на танҳо барои ҳалли самараноки масъалаҳо ва баровардани хулосаҳои асоснок, балки ба низом даровардани дониши онҳо ислоҳ намудани нуқсони нутқ низ таълим диҳад. Тасаввур намоед, ки ғайр аз маводи таълимиро аз худ намудан, боз нуқсонҳои нутқро бояд ислоҳ намоянд.

Барои бартарофсозии ин мушкилот дар назди омӯзгор чунин саволҳо меистад:

1. Маводи таълимиро чи тавр бояд дастраси хонандагон намуд, ки дар ин мавод бояд нуқсони нутқ низ ислоҳ карда шавад?

2. Фаъолияти донишандӯзии онҳоро чи тавр бедор намудан мебошад, ки онҳо барои талафузи дурустро ба роҳ мондан ҳавасманд гарданд?

3. Муносибати некхоҳона байни омӯзгор ва хонанда барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо кадом воситаи ба роҳ монем?

4. Чӣ бояд кард, ки дар баробари гирифтани дониш, онҳо эътимод пайдо кунанд, ки нуқсони нутқашон ислоҳ мегардад?

Ҳалли ин масъалаҳо, пеш аз ҳама, бо ҷустуҷӯи усулҳои самарабахши таълим алоқаманд аст. Методи таълим фаъолияти муштраки муаллим ва хонандагон мебошад, ки ба ҳалл намудани масъалаҳои марбут нигаронида шудааст. Мо усулҳоеро метавонем, истифода барем, ки ин усули шифохӣ-буда, ба он усули суҳбат, ҳикоя, шарҳу эзоҳ, фаҳмондадихӣ, ҷавоб додан ба саволҳои хонанда ва ғайраҳо дохил мешавад, ки ҳамаи ин усул барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурда мешавад. Усули самараноктарин ва доимамалкунандаи таъсиррасонии таълиму тарбиявӣ ин нутқи омӯзгор буда, он меъёри худро дорад ва омӯзгор бояд нуқсони нутқ надошта бошад. Сӯистеъмол ва мақсаднок истифода набурдани усули мазкур барои паст шудани шавқи хонанда ва ҳатто аз байн рафтани обрӯи омӯзгор сабаб мегардад. Фаромӯш набояд кард, ки диалог муколама, яъне нутқи гуфтугӯи назар ба монолог-нутқи мураттаби як нафар афзалияти калон дорад. Дар замони муосир барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ усулҳои шифохии

таълим хеле муҳиманд. Технологияи ғайрианъанавӣ бе истифодаи аз асбобҳои аёнӣ, ки яке аз принципҳои таълим ба шумор меравад, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи аҳамияти калонро молик аст. Дар шароити имрӯза - замони иттилоотӣ усулҳои нави таълим тавлид шуда истодаанд, ки онро ҳамчун таҷзияи усулҳо номидан низ мумкин аст.

Ҳадафи гузаронидани дарсҳои забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳи нуқсонҳои нутқи хонандагон мусоидат хоҳад кард. Ин машқҳо барои корҳои чуфтӣ ва гуруҳӣ истифода бурда мешавад. Ташаккули фаъолияти маърифатии хонандагон барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон ба монанди бозии “Шиносой”, “Силсиланомҳо”, “Интизорӣ” ХННД бо воситаи саволҳои омӯзгор якдигарро мешиносанд, бо воситаи ишора номи худро нишон медиҳанд, то ки шарикдарсони дигар онро ёбанд. Мо тавонистем дар дарсҳои аввали забони модарӣ бозии дидактикии «Шиносой», “Силсиланомҳо” ва “Интизорӣ” -ро рӯи қалам орем. Омӯзгор дар дарсҳои аввал хоҳиш мекунад, ки нафари якум номи худро гуяд, нафари дуввум аввал номи худро баъд нафари аввалро, нафари сеум аввал номи худ баъд нафари якум, сипас, дуввум, нафари чорум аввал номи худ баъд номи якум, дуввум, сеум, чорум такрор мекунад. Хонандагон пай дар пай номҳои ҳамсинфонашонро чандин маротиба такрор карда, номҳоро минбаъд дар хотир нигоҳ доранд. Аз ин бозӣ омӯзгор бохабар мешавад, ки кадом хонанда дорои кадом нуқсони нутқи мебошад. Мо метавонем барои огоҳ шудани нуқсони нутқи хонандагон бозии «Силсиланомҳо»-ро ҳам такрор намоем ва ҳам маънои онро кутоҳ, мухтасар тавзеҳ диҳем. Ин бозӣҳо ҳам барои аз худ кардани нуқсони нутқи хонандагон ва ҳам барои бой шудани захираи луғавӣ ва ҷаҳонбинии хонанда мусоидат менамояд. Инчунин бозии дигарро барои ХННД таҳсилоти ибтидоӣ истифода кардем. Ба онҳо баргчаҳои аз коғазҳои ранга омода карда шуда, тақсим карда, «хоҳиш» карда мешавад, ки ақидаҳои худро дарҷ намоянд ба дарахти интизорӣ, ки аз тарафи омӯзгор тасвир карда шудааст, мечаспонанд. Дар варақчаҳо, ки хоҳиши худи ХННД ифода

гардидаанд, дар рафти дарс ба назар гирифта мешавад. Мисол: дар охири ҳар як дарс, дар дарси оянда чӣ тавр гузаронидани дарс аз тарафи хонандагон дар варақчаҳои ранга пешниҳод мегардад. Онро омӯзгор баъд аз ба итмом расидани дарс ҷамъоварӣ намуда хулосаҳои худро баррасӣ намуда, дарсро ҷамъбаст намояд. Инчунин ин бозӣ ба шакли дигар низ гузаронида мешавад. Дар лаҳзаҳои дамгирӣ бо воситаи мондани овоз, калима, ҷумла машқҳои логопедӣ гузаронида мешавад. Омӯзгор дар варақаҳои ранга барои корҳои ислоҳӣ гузаронидан номи хонандаро дарҷ менамояд ва мувофиқи нуқсони нутқӣ ӯ бозҳои логопедӣ навишта ба дарахти интизорӣ, мечаспонанд, хонандагон баъд аз дарс ҳаркас номи худро ёфта, варақчаро барои гузаронидани вазифаи хонагӣ бо худ мегирад.

Мақсади гузаронидани ин усул ба хусусияти фардии ХННД ба инобат гирифта, мувофиқ синну сол гузаронида мешавад. Мо дар хонандагон иҷрои чунин супоришҳоро пешниҳод намудем:

Масъала: Дар асоси варақаҳои дарахти интизорӣ пешниҳодшуда, нақшаи тақвими барои иҷрои машқҳои логопедӣ таҳия намоед.

Дастури 1. Яке аз мавзӯҳои пешниҳодшудаи барномаи таълимӣ, мувофиқи нуқсони нутқ аз фанни забони модариро интиҳоб намоед.

Дастури 2. Ҷадвал кашед. Ҷадвал аз чунин сутунҳо иборат бошад:

- (1) омода кардани корҳои ислоҳӣ мувофиқи мавзӯи забони модарӣ;
- (2) бозҳои гузашта ва бозҳои минбаъда барои ислоҳи нуқсони нутқ мувофиқи мундариҷаи фанни забони модарӣ тартиб диҳед;
- (3) чанд дақиқаи дамгирӣ барои бозҳои логопедӣ дарбар гирифтaro дарҷ намоед;
- (4) эзоҳ.

Дастури 3. Сутуни дуҷуми ҷадвал (Машқҳои логопедӣ бо мундариҷаи дарси забони модарӣ)-ро бо истифода боби якуми барнома пурра созед.

Дастури 4. Дар боби дуҷуми машқҳои логопедиро мувофиқи талабот интиҳоб намоед.

Дастури 5. Мақсади корҳои ислоҳиро мувофиқи нуқсони нутқ ба сутуни дигар гузаронед.

Дастури 6. Кори ислоҳии таҳиякардаро пешниҳод кунед.

Дастури 7. Кори ислоҳии таҳиякардаатонро таҳлил намоед.

Дастури 8. Барои нақшаи ислоҳнамоӣ тавсияҳо омода кунед.

Дастури 9. Нақшаи ислоҳнамоии таҳиякардаатонро ба ҳамсинфатон барои ислоҳ кардан пешниҳод кунед.

Дастури 10. Барои омода кардани нақша худро арзёбӣ намоед.

Кори чуфтиро бо роҳи риояи тартиби алфавит (ҳарфи дирӯза ва имрӯза) ташкил кардан мумкин аст.

Мақсади усули кори дунафара дар мактаб мувофиқи психологияи инсонгароёна расонидани ёрӣ ба ХННД ба шумор меравад. Бештар дар усули кори дунафара ёрӣ расонидан ба чуфти худ барои расидан ба ин ё он мақсад ва маънои онро дорад, ки арзишҳои инсонии ӯ эътироф карда мешавад, яъне омӯхтани инсони беҳтарин шуданро дорад. Инчунин дар чараёни кори дунафара муошират барпо гашта, нуқсони нутқ бе малол ислоҳ карда мешавад.

Ба раванди усули кор дар чуфтҳо ҳамдигарфаҳмии байни чуфтҳо ва ризоият, тариқи демократӣ қабул кардани қарорҳо, кафолати масъулият ва ғайра мусоидат мекунад ва натиҷаҳои ба даст омада бо аҳли синф муҳокима мегардад. Дар вақти ҷавоб додан як нафар баромад мекунад, бо воситаҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқ чуфти дигар метавонад ба он кӯмак расонад.

Ташкили педагогии кори дунафараро бо таъя ба истифодаи бозҳои дидактикӣ ё худ таълимӣ дар оғози дарси забони модарӣ истифода бурдан бо маврид аст. Номи бозӣ дар ин маврид «Шиносой» буда метавонад, ки омӯзгор аз нуқсони нутқи хонандагон бохабар шуда, барои ташхис сараввал назди логопед фиристонад. Омӯзгор ба хонандагон вазифа месупорад, ки тибқи он мебояд ҳар кас ҳампахлӯи худро ба аҳли синф шинос кунад. Хонанда аз ҳампахлӯи худ ному насаб, рӯз, моҳ, соли таввалуд, хӯроки дустдоштаашро мепурсад ва саволи

охирон метавонад чунин бошад, ки агар одам намебудӣ, чӣ будан меҳостӣ ва барои чӣ мисол паранда шудан меҳохӣ (ин савол метавонад хонандагонро ба ангезиши зеҳн ҳидоят менамояд). Хонанда фикру ақидаи ҳампахлӯи худро дар хотир нигоҳ медорад ва ба ҳамаи ҳамсинфонаш ўро муаррифӣ менамояд. Бо ҳамин усул нафари дуввум нафари якумро шинос менамояд. Сипас ХННД қатори дуввум, сеюм, чорум ин бозиро идома медиҳанд.

Дар чараёни ташкили кори дунафара омӯзгор метавонад ҳамчун хонанда иштирок варзад. Ин фаъолият машқи «Курсии ҳамсоя» ном дорад. Хонандагон дар охири соли хониш ба таври доирашакл дар курсиҳо мешинанд. Дар ин маврид аз паҳлӯи рост ва чапи омӯзгор ду курсӣ ҳолӣ меистад. Омӯзгор мегӯяд: «Курсӣ дар паҳлуҳои ман ҳолӣ аст, ман меҳоҳам, ки ба он хонандагон Бибӣ ва Суҳайло бинишинанд» Бибӣ ва Суҳайло ҷои худро ҳолӣ карда, ба паҳлуи омӯзгор мешинанд. Бибӣ аз Суҳайло хоҳиш менамояд, ки ҳарфҳои Алифборо бо тартиб гӯяд ва аз рӯи ҳарфи аввали номи худ ба тартиби Алифбо қатор истанд ва ғайра.

Машқҳое, ки ба кори гурӯҳӣ мутобиқанд ҳангоми ҳалли чунин машқҳо хонандагонисолим ва ХННД бо ҳам онҳоро таҳлил мекунанд, хулоса мебароранд, натиҷаи корро арзёбӣ ва эҷод мекунанд. Масъалаи кори гурӯҳиро ҳучуми ақлӣ низ номидан мумкин аст. Ҳучуми ақлӣ дар дарсҳои таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ ба мақсади ҳалли мисолҳо истифода бурда мешавад. Дар баробари истифода аз машқҳо чунин мисолҳоро барои ҳал намудан ба хонандагон пешниҳод карда мешавад:

1. Азхуд кардани корҳои эҷодкори ХННД;
2. Татбиқ кардани донишҳои назариявӣ дар амалия;
3. Шавқу рағбати хонандагонро бедор намудан;
4. Инкишоф додани маҳорати диққатнокӣ ва тафаккури хонандагон.

Ҳучуми фикрӣ ин чунин усули фикрронии эҷодист, ки барои ёфтани роҳҳои мушаххаси ҳалли дилхоҳи масъала ба воситаи фикрронии

озоди хонандагон ва иштироки омӯзгор истифода бурда мешавад. Усули мазкурро барои ҳалли машқҳои ҳаёӣ ва ҳалли иҷроӣ мисолҳои забони модарӣ истифода мебаранд. Бо ёрии ин усули таълимӣ ҷавоби аниқу равшанро ба зудӣ дастрас кардан мумкин аст. Хусусияти дигари бартарии ин усул дар он аст, ки дар чараёни амалигардии он хонандагон (ҳам фаъолон ва ҳам сустхонҳо) хоҳу нохоҳ дар мавқеи мубоҳисаи фаъол қарор гирифта, вобаста ба масъалаҳои пешниҳодшуда ба натиҷаҳои далхдору муносиб мерасанд.

Дар дарсҳои забони модарӣ ба воситаи дарсҳои ғайрианъанавӣ тафаккури қобилияти ХННД таҳсилоти ибтидоӣ инкишоф дода мешавад, то онҳо далел ва қонуниятҳо, ҳодисаю воқеаҳо, амалу рафтор ва ғайраро исбот меkunанд, ки дурустии хулосаҳоро тасдиқ намояд.

Мафҳуми зеҳнро Ф.Шарифзода зикр мекунад, ки аз тафаккур (фикр) бо маънии муайян фарқ дорад. Зеҳн қобилияти фаҳмида тавоништан, дарк кардани мавзӯ мебошад. Инчунин дониш пояи зеҳн буда, маҳорати аз худ кардани вазифаи таълимӣ, ба итмом расонидани амалҳои фаъолонаи фикрӣ сатҳи азхудкунии ХННД -ро дар дарсҳои забони модарӣ муайян мекунад. Сатҳи нуруи зеҳнии ХННД дар дарсҳои ғайрианъанавӣ барои баланд бардоштани дониш ва маҳорати ХННД бо чунин равиш истифода бурдан бо маврид аст:

Инкишофи тафаккур ва зеҳнӣ иҷрои вазифаи рушди ақлии ХННД -ро дар дарсҳои ғайрианъанавӣ ба уҳда дорад, ва ҳамчун неруи ақлӣ фаҳмида мешавад. Дар зери таъсири омилҳои биологӣ ва иҷтимоӣ ба миён меояд [219;59].

Зеҳни ХННД хусусан дар синни хурди мактабӣ нисбатан бошиддат инкишоф меёбад. Дар рушди зеҳн тафаккури ХННД нақши пешбаранда мебозад. Бинобар ин зарур аст, ки барои гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ ҳанӯз дар таҳсилоти ибтидоӣ мунтазам машғулиятҳои созмон дода шаванд, ки ХННД аз ҷиҳати зеҳнӣ имконият пайдо намуда, машқҳои ғайриодӣ баррасӣ намоянд воқиъҳои ҷустуҷӯӣ ва эҷодкориро ҳал кунанд. Фаъолияти зеҳнӣ натавонанд барои ташаккул додани захираи луғавӣ, балки бештар ба фаъолию ҷустуҷӯӣ ва зиракии ХННД таъсия мекунад. Бинобар ин ХННД аз уҳдаи фаъолиятҳои барномада ба дастовардҳои худ ҳисси қаноатмандӣ ва ба неруи зеҳнӣ ақлии худ ҳисси боварӣ пайдо мекунад .

Нақши омӯзгор зимни истифодаи ин усул дар он аст, ки ӯ диққати ХННД -ро ҷалб карда, бо саволҳои гуногун атрофи мавзӯ ба аҳли синф муроҷиат мекунад. Саволҳо бояд тавре иброз гарданд, ки мушаххас ва фаҳмо бошанд, инчунин мавриди эҳсос кардани мушкิลӣ аз тарафи хонанда саволҳоро бо ҷавобҳои таблиғотӣ ва ҷалбкунанда қисман пур кардан лозим, яъне ҷавоби дуруст ва мутобиқро аз забони ХННД меболад тавре дарёфт намуд, ки ӯ худ ин зиракиро ҳис накунад. Ҳар як пешниҳоди ХННД бе муҳокима, новобаста ба он ки он дуруст ва ё нодуруст аст, ба тахтаи синф ва ё қоғази махсус (ватман) навишта мешавад. Танҳо мавриди ибрази ақида ба ХННД тартиби кӯтоҳи фикрро маънидод кардан мумкин аст. Сипас, баъди он ки ҳамаи фикрҳо навишта мешаванд, омӯзгор як-як пешниҳодоти ХННД -ро мавриди муҳокима қарор медиҳад: Мисол: «Оё ҳамин тақлиф дуруст аст ва ё не?». Агар дурустии пешниҳодро ҳамаи ХННД тасдиқ намоянд, он гоҳ он пешниҳод қобили қабул мегардад ва он фикрро, ки аҳли синф қабул

намекунад ва нодурустии онро изҳор мекунанд, фикри мазкурро бо ризоияти хонанда аз қатори фикрҳо берун мекунад.

Ҳамин тариқ, нисбат ба мавзуи ҷорӣ тақлифхоро ҷамъ оварда сатҳи маълумотнокии аҳли синф ба таври зерин баҳо дода мешавад: «Оё Шумо ҳис кардед, ки сараввал нисбат ба ҳамин мавзӯ қариб ки маълумот надоштед ва ё кам маълумот доштед ва акнун чи гуна маълумот доред. Аҷибаш дар он аст, ки маълумотхоро худ Шумо пешниҳод намудед. Ин шаҳодати он аст, ки дар асл Шумо оид ба ин мавзӯ маълумот доштед, фақат барои дуруст ва бачо истифода бурдани он шубҳа менамудед. Аknун ин шубҳаи Шумо шикаста шуд ва бо боварии комил иброз карда метавонед, ки оид ба ин мавзӯ маълумоти пурра доред, инчунин ба дигарон низ онро расонида метавонед» [132;76].

Тарзи гузориши масъала дар ин раванд бояд чунин тартибро дошта бошад:

1. Пеш аз дарс омӯзгор ба аҳли синф мақсад мавзӯро муайян намуда, онро интиҳоб ва пешниҳод мекунад. Омӯзгор ба гурӯҳ моҳияти ин усули таълим ва қоидаҳои зеринро мефаҳмонад:

- ҳарчи бештар ақидаҳоятонро пешниҳод намоед;
- ҳамаи ақидаҳо навишта мешаванд;
- ягон ақида инкор намегардад;
- ақидаҳо баъди ҷамъбаст муҳокима гашта, дурустӣ ва ё нодурустии онҳо муқаррар карда мешавад.

2. Ҷараёни интиҳоби ақидаҳо

- ақидаҳои ноаниқро равшан намоед;
- ақидаҳои такроршударо бо ризоияти тарафҳо муттаҳид ва бартараф кунед;
- агар дар синф оид ба интиҳоби фикри муайян нофаҳмӣ пайдо шавад, усули овоздиҳиро ба кор баред;
- ақидаҳое, ки бештар овоз мегиранд, қабулшуда маҳсуб мегарданд.

Ҷараёни мазкурро муҳокимарониҳо дар гуруҳҳо пурра месозанд. Муҳокимаронӣ дар гурӯҳҳои хурд чунин усули таълиме мебошад, ки

дар он хонандагон имконият пайдо мекунад, то аз таҷриба ва иқтидори илмию маърифатии худ истифода намуда, масъалаи додасударо мустақилона ҳал намоянд. Усули таълимии кор дар гурӯҳчаҳо, дар қатори дигар усулҳои ғайрианъанавии таълим дар сатҳи байналҳалқӣ эътироф ва қабул гаштааст. Бо назардошти бартарияти он ҳамеша мавриди ташкил кардани машғулиятҳои маърифатиро иттилоотӣ истифода мегардад.

Мавриди ташкили маърузаи хурд дар дарси забони модарӣ аз 5-6 нафар хонанда вобаста ба мақсадҳои кор иштирок карда метавонанд ва он набояд аз 15-20 дақиқа зиёд вақтро талаб кунад. Ҳангоми маъруза кардан даврашакл ва ё нимдавра гузоштани мизу курсиҳо шинондан бамаврид аст. Дар вақти ташкили гурӯҳҳо ба он бояд эътибор дод, ки ҳама ХННД тавонанд бо якдигар дар гурӯҳҳои хурди қорӣ ҳам оянд ва фаъолият намоянд. Ин усул барои таҳсилоти ибтидоӣ хос мебошад. Дар чараёни маъруза маълумоти мухтасар оид ба масъалаи забони модарӣ ва бо иқтибосҳои зиёде аз таҷрибаҳо ва ҳаёти ҳамамуза ба ХННД таҳсилоти ибтидоӣ расонида мешавад.

Моҳияти асосии усули муҳокимаронӣ дар гурӯҳҳои хурд дар он аст, ки дар чараёни ташкили он хонанда иштирок намуда, имконияти мустақилона интиҳоб ва ҳал кардани дилхоҳ мисолу масъаларо бо таври дилхоҳ пайдо мекунад. Мавриди истифодаи ин усул малака ва қобилияти фикрии ХННД васеъ мегардад, қобилияти суҳанварӣ ва суҳандонии хуб шуданро аз худ мекунад, сатҳи тасаввурот ва фаҳмиши худро баҳо медиҳаду онро ғанӣ мегардонад ва барои қобили қабул гаштани нуқтаи назар ва пешниҳоди худ мубориза мебарад. Мумбарияти истифодаи ин усул дар он аст, ки ҳар як хонанда ҳамчун аъзои гурӯҳ кушиш мекунад, мавқеи худро нисбат ба дигарон беҳтар нишон диҳад ва тамоми тасаввуроту донишашро бо тамоми ҳастӣ намоиш диҳад, аз андешаҳои дигарон баҳрабардорӣ намуда аз мисолҳои забони модарӣ истифода барад ғояву андешаҳои худро пешниҳод намояд. Воқеан ҳам, муқаррарист, ки баъди ин гуна ҳаракатҳои фаъол ва соҳибмаҳоратиро

қобилиятнокӣ хонанда ҷамъиятан ғаъол мегардад, фикри якеро рад ва дигареро қабул мекунад - ин худ ҷараёни азхудкунии маълумот ва худинкишофёбӣ ва иҷтимоишавии вай мегардад. Новобаста аз он ки ХННД фикри пешниҳодгаштаи гурӯҳро қабул ва ё рад мекунад, дар ин ҷараён хоҳ нохоҳ мафкураи вай бо муайян кардани нуқсонҳои мафкуравии дигарон ва аз худ намудани машқҳои зарурӣ имконият пайдо мекунад.

Бартариҳои технологияи ғайрианъанавӣ дар ташкили дарси забони модарӣ инҳоянд:

- имкониятҳои хонандагон барои иштироки корҳои гурӯҳӣ, фикру ақидаҳои худро баён кунанд, ва мустаҳкам менамояд.
- далелу мисолҳоро истифода баред, андешаронии ҳамсолон ба рушди малакаҳо ва қобилияти фикрии ХННД мусоидат мекунад;
- ба ХННД аз таҳсилоти ибтидоӣ имконият медиҳад, то аз якдигар фарқ кардани норасоиҳо ва бартарияти тассавурот ва сатҳи донишашонро омӯзанд;
- кушиш намоед, ки ҳисси масъулиятшиносии ХННД дар вақти таълим, бештар гардад;
- кушиш намоед, ки дар корҳо гуруҳи пурсамар истифода бурда шавад;
- дар хонандагон малакаҳои иҷтимоии ҳаётан зарур барои оянда шакл мегирад;
- дар вақти муайян арзишҳои хонандагон муайян карда шавад;
- дар ХННД шароитҳоеро таъмин намоед, ки имкониятҳои васеъро дар рафти таълим аз фанни забони модарӣ пайдо шавад;
- омӯзгор барои иштироки ғаъол ба ҳар як хонанда баҳои дуруст дода тавонад, ки дар онҳо ҳавасмандӣ ба донишомӯзиро зиёд мегардонад:
- ХННД аз омӯзгор начандон вобастагӣ доранд;
- бо роҳи муҳокимаронӣ ба омӯзгор фаҳмонидани мавзӯи нав осон мегардад;

- дар байни ХННД мубодилаи афкор ба амал меояд;
- сифати дониши андӯхташуда беҳтар мегардад;
- шароити мусбати психологӣ ба амал меояд ва синф муттаҳид мегардад;

- одоби муошират баланд мегардад.

Барои самаранок истифода бурдани ин усул мебояд донист, ки:

- пеш аз ҳар як дарси таълими забони модарӣ бо истифода аз усули маърузаи хурд барои ХННД оид ба мавзуи пешбинигашта маълумоти мухтасар додан лозим аст;

- маъруза кӯтоҳ ва фаҳмо бояд бошад, на бузургҳачму дилгиркунанда;

- дар чараёни маъруза иқтибос аз таҷриба ва ҳаёти ҳамамуъа оварда, онро ба таври ҳазлу шуҳӣ мебояд ба ХННД расонид, то диққати хонандагон танҳо ба дарс ҷалб гардад (ба ҳоб ғуру нараванд, ба якдигар ҳалал нарасонанд);

- намуди зоҳирӣ ва тарзи суҳанронии омӯзгор бояд диққатҷалбкунанда ва ҳаловатпазиру ғорам бошад;

- мавриди суҳанронӣ ё маълумот додан дар бораи мавзӯ ба ҳар як ХННД мебояд дар муҳлати на кам 6-7 сония як маротиба назар кард;

- баромади ҳудро бо назардошти талаботи аҳли синф ва шароити мавҷуда зарур аст, ки амалӣ гардонид;

- супориш бояд саҳеҳ ва фаҳмо бошад;

- ХННД бояд фикрҳои якдигарро бодикқатона ва ҳушмандона ғӯш карданро омӯзанд;

- ғуруҳ дар вақти муҳокимаронӣ аз вақти ҷудошуда ҳабардор бошад;

- ба муҳокима бояд як нафар роҳбарӣ кунад;

- ибрази саволҳои тарғиботӣ дар чараёни муҳокимаронӣ ёрӣ мерасонад;

- ҳамаи аъзоёни ғуруҳ бояд дар чараёни муҳокимаронӣ иштирок намоянд.

Бартарияти ин усул боз дар он аст, ки дар чараёни ташкили он сатҳи тасаввурот ва маълумотнокии хонанда такмил дода мешавад. ХННД аллакай барои фаъолона иштирок намудан дар раванди машғулияти забони модарӣ омода мегардад.

Қисмати ташкилии дарс дар мавриди истифодаи ин усул аз бандҳои зерин иборат шуда метавонад:

1. Барои бомуваффақият ва мақсаднок амалӣ гаштани вазифаҳои дарси таълими забони модарӣ хонандагонро ба гурӯҳҳои хурд тақсим кардан:

2. Бо супоришҳои, ки дар гурӯҳҳои хурд муҳокима мегарданд, аъзоёни гурӯҳро шинос намудан. Инчунин масъалаи барои ҳал дар гурӯҳҳои хурд омодагаштаро равшану возеҳ ба аъзоёни гурӯҳ пешниҳод кардан;

3. Боварӣ ҳосил кардан, ки гурӯҳ мавзӯро ба пуррагӣ фаҳмидааст ва ба саволҳои санҷишӣ ҷавоб дода метавонанд;

4. Барои иҷроиши супориш вақти муайянро ҷудо намуда, аз рӯи вақти ҷудогашта назорати қатъӣ бурдан;

5. Пешниҳоди натиҷаи кори гурӯҳҳо, ки дар рафти он - аз тарафи омӯзгори ба ҳар як гурӯҳ ва масъалаи пешниҳодгашта бо навбат муҳокима карда мешавад, сипас вай баромадҳоро ҷамъбаст намуда, тақлифҳои беҳтарин ва мутобиқро интиҳоб менамояд. Кори ҳар як гурӯҳро бояд ҳуди гурӯҳ ва ё аҳли синф бояд баҳо диҳанд. Баъдан, ҳалли масъалаи умумиро дар якҷоягӣ бо ҳамаи аъзоёни гурӯҳҳо муайян намудан;

6. Аз кори гурӯҳҳо ҳулосаи умумӣ бароварда - ба ҳама аҳсан ва офарин гуфтан, ки ҳавасмандии онҳоро ба истифодаи минбаъдаи ин усули таълимӣ таъмин мекунад. Ба кори гурӯҳҳо тавре баҳо додан, ки ҳар яке аз онҳо камбудии худро танҳо аъзоёни гурӯҳҳо пай баранду ҳалос.

Корҳои фардӣ барои роҳҳои дуруст ислоҳ намудани овозҳо дар дарсҳои забони модарӣ истифода бурда мешавад. Ислоҳ намудани нуқсони нутқ вобаста ба синну сол гузаронидан мумкин аст.

а) Пеш аз ҳама машқ барои забон;

б) Машқ барои талаффуз намудани овози ғалат дар ҳичо, калима, ҷумла;

в) Бо воситаҳои бозӣ;

г) Хондани шеър, чистон, зарбулмасал, нақли афсона.

ж) Аз рӯи тасвир.

Корҳои гурӯҳиро аз дунафарӣ оғоз кардан мувофиқи матлаб аст ва ин амал барои ташкили корҳои гурӯҳӣ имконияти хуб фароҳам меорад. Кор дар гурӯҳҳои хурдро метавон тариқи зайл ташкил намуд:

- дар гурӯҳҳои хурд сарҷамъ намудани хонандагон;
- фаҳмондани вазифаҳо ба аъзоёни гурӯҳҳои хурд;
- муайян намудани муҳлати иҷрои вазифа дар гурӯҳҳо;
- тақсимои вазифаҳои иловагии аъзоёни гурӯҳи хурд (сарвар, котиб, нозири вақт, муаррификунанда);
- муҳокимаи масъалаи баррасишаванда дар гурӯҳҳои хурд;
- мавриди муҳокима қарор додани натиҷаҳои кори ҳар як гурӯҳ;
- ҷамъбаст ва натиҷабардорӣ.

Дар ташкили корҳои гурӯҳӣ як омили асосиро ба назар бояд гирифт, аниқ ва мушаххас фаҳмондани мақсад, маром ва ҳадафҳои асосии ташкили корҳои гурӯҳӣ. Чунончи, аҳли синфро дар кадом муҳлат барои маслиҳат даъват кардан хубтар аст? Бад-ин минвол омӯзгор ҳамон лаҳза корҳои гурӯҳиро мувофиқи матлаб ба роҳ монда метавонад, агар:

- супориши аз меъёр зиёд бошад бошад;
- мушкилие пеш ояду зарурати ҳалли он ба миён омада бошад.

Кор дар гурӯҳҳо яке аз фаъолиятҳои самарабахш ва натиҷадиханда дар дарси ғайрианъанавии забони модарӣ ба шумор меравад. Мақсади

гузаронидани кори гурӯҳӣ аз кори дунафара аз он аст, ки ХННД -ро водор месозад, ки барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи худ кор кардан дар гурӯҳ омодагӣ гардонад. Иҷрои амалҳои корҳои ислоҳиро муддати як ҳафта ба анҷом расонида, ҳафтаи пасоянд аз кори дунафара ба корҳои гурӯҳӣ гузаштан муфидтару манфиатовартар аст. Ҳафтаҳои дигар дар фаъолияти кори гурӯҳӣ пешравиҳо мушоҳида мегардад, зеро фаъолияти кории гурӯҳҳо доимо зери назорати омӯзгор қарор дода мешавад, омӯзгор нақшаро мувофиқи нуқсони нутқи хонандагон омода менамояд, камбудиву муваффақиятҳои шогирдонро ба мушоҳида мегирад ва ҳуди хонандагон низ метавонанд аз камбудӣ ва дастовардҳо баъд аз гузаронидани машқҳои логопедӣ хулоса ва натиҷагирӣ намоянд.

Барои баланд бардоштани самаранокии корҳои ислоҳӣ логопедӣ тавсия дода мешавад, ки онҳо дар шакли дарсҳои гурӯҳӣ ба забони модарӣ гузаронида шаванд. Барои он ки аъзоёни гурӯҳ якдигарро хубтар фаҳманд ва алоқа барқарор кунанд, камаш ду ҳафта кори ислоҳӣ кардан лозим аст. Ин шакли кор ба аъзоёни гурӯҳ имкон медиҳад, ки ҳамдигарро хубтар шиносанд ва фазои ҳамдигарфаҳмиро ба вучуд оранд.

Инчунин тавсия дода мешавад, ки тағирот дар ҷойгиршавӣ ва таҷҳизот барои ислоҳи нуқсонҳои нутқ истифода шавад. Дар вақти танаффус хонандагон метавонанд бо ёрии асбобҳои махсус ба монанди зонт ва дастача (шпател) забону комро маҳс намоянд.

Дар миёнаи дарс дақиқаҳои истироҳат барои барқарор кардани нафаскашӣ дода мешаванд. Дар доираи ин шакли кор иштирокчиён бояд машқҳоро дар ҷуфтҳо ва гурӯҳҳо иҷро кунанд.

Мақсади машқҳои нафаскашӣ зиёд кардани ҳаҷми ҳавои нафасгирӣ ва нафасбарорӣ ва минбаъд садонок кардани нафасбарорӣ мебошад (яъне ҳангоми нафасбарорӣ овоз пайдо мешавад). Хонандагон машқҳои нафасгирӣ ва нафасбарориро бо якдигар ҳамчун технологияи ғайрианъанавӣ иҷро карда, якдигарро назорат мебаранд ва кумак мекунанд. Онҳо метавонанд дар синфҳои 3 ва 4-ум бо восита дастача

(шпател) ва зонтҳои якдигарро маҳс намоянд, дар ин ҳолат даҳон чуқур аз шикам нафас мекашад ва оҳиста бо воситаи бинӣ ҳаворо мебарорад (10 бор)

2. Нарм кардани мушакҳои рӯй ва лабҳо ба воситаи маҳс:

А) Бо ду чилики калон оҳиста аз миёнаи пешонӣ ба сӯи чакаҳо;

Б) Аз абрӯҳо ба сӯи қисмати мӯйдори сар;

В) Аз хати пешонӣ ба поён аз рӯй гузашта то гардан;

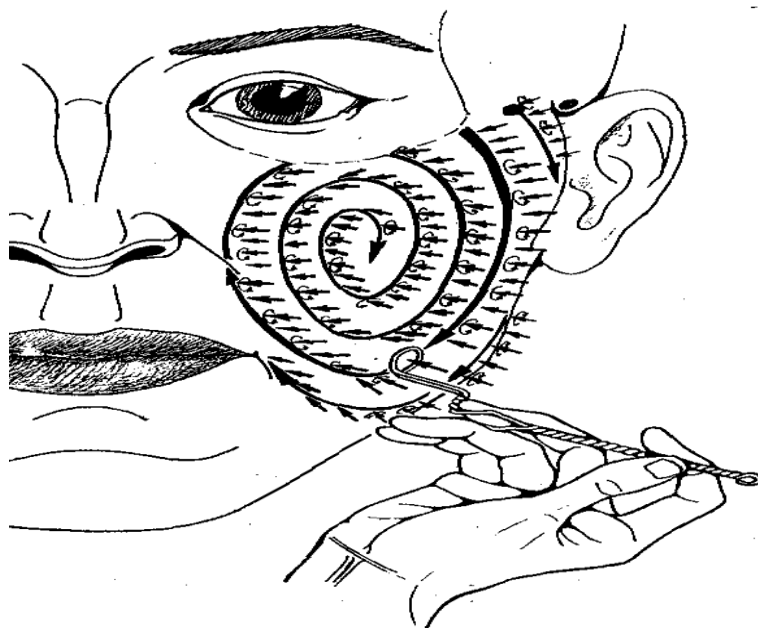
Г) Аз нармии гӯшҳо ба сӯи рухсораҳо то парои бинӣ;

Д) Аз лаби боло аз кунҷи даҳон ба сӯи мобайн;

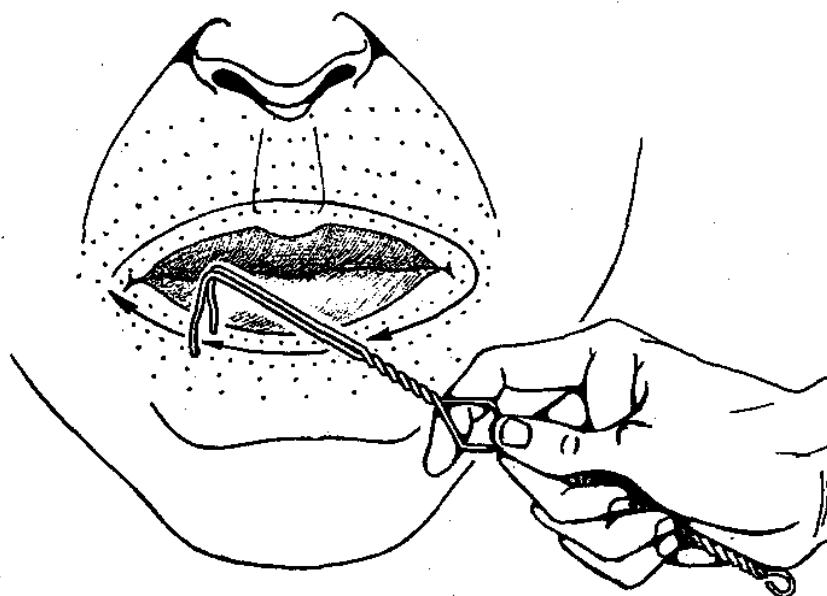
Ж) Лаби поён аз кунҷи даҳон ба сӯи мобайн;

Ҳаракатҳо бояд сабук, навозишкунанда ва оҳиста бошад. Ҳар кадом ҳаракат 5 - 7 бор такрор карда мешавад. Маҳс ду-се дақиқа давом мекунад ва ҳар рӯз иҷро карда мешавад [129; 98].

Мутахассис М.Маҳмадиева, дар китоби “Маҳси логопедӣ” барои маҳс кардани забон, манаҳ, лунҷ истифода бурдани зонтҳои логопедиرو тавсия медиҳад. Ў инчунин дар лаҳзаҳои дамгирӣ зонтҳои чубин, пласмасӣ барои қудакон пешниҳод намуда, қайд менамояд, ки зонтҳои оҳанин барои қорҳои ислоҳии логопед истифода бурда шавад. Маҳси логопедӣ-ин як усули табобат ва пешгирӣ мебошад, ки маҷмӯи усулҳои таъсири механикӣ ба узвҳои гуногуни бадани инсонро дар бар мегирад. Ҳаракатҳои маҳс барои фаъолияти мушакҳо шароити мусоид фароҳам оварда, интиқоли ҳаяҷони асабро метезонад. Ҳар гуна маҳс ҳастагиро рафъ мекунад, фаъолияти ҷисмонӣ ва рӯҳиро зиёд мекунад, сабукӣ ва хушҳолӣ мебахшад. Маҳси логопедӣ барои ислоҳи нуқсонҳои гуногун истифода мешавад; алалия, афазия, дизартрия ва дигар нуқсонҳои нутқ. Комплексҳои маҳс ба эътидол овардани праксиси артикулятсионӣ мусоидат мекунад, диксияро беҳтар мекунад, ки паҳлӯи просодикии нутқро ба эътидол меорад. Хонандагон дар лаҳзаҳои дамгирӣ, дар хона, маҳсро бояд истифода баранд, аммо таъсири мусбати он бешубҳа аст. Усулҳои маҳс вобаста ба нуқсони нутқ интиҳоб карда мешаванд.

Зонд № 1. Фишор ва кашишхӯрии рӯй ғангоми маҳс кардан бо зонтҳои логопедӣ

Халондани тез-тези мушакҳо дар атрофи сӯрохи даҳон. Самти ҳаракатҳои маҳс даврашакл: аз кунҷи ростии даҳон ба чап (болотар аз сарҳади сурхи лаби боло), баъд аз кунҷи чапи даҳон ба рост (дар зери сарҳади сурхи лаби поён).

3. Нарм кардани забон.

А) Маҳси нуқтагии чуқурчаи зери манаҳ, бо ангушти ишорат дар мобайни зери манаҳ нуқтаро ёфта ҳаракатеро иҷро менамоем: аввал бо рафти ақрабаки соат, сипас баръакси он. Машқ 15 - сония давом мекунад.

Б) Молиши сабук ва нарма кардани забон бо белчаи чӯбин ва ё бо ангушти тоза шусташуда то нӯги забон. 15 - сония).

1. Обутоб додани мушакҳои забон.

Агар забони хонанда суст бошад, бо ёрии ангуштони шуста ва ё бо белчаи чӯбин (чӯбчаи тунук, ба монанди чӯбчаи яхмосхӯрӣ) маҳс карда мешавад.

А) Молиши забон аз мобайн ба сӯи нӯги забон;

Б) Фишороварии мунтазам ба забон;

В) Молиш додани забон аз як тараф ба тарафи дигар;

Агар хонанда барои ин маҳс бо омӯзгор розӣ нашавад, бигзор ҳамсинфони якдигарро оҳиста маҳс намояд (5-маротиба кифоя аст).

Ҳаракати сабуке, ки дар давоми 5 - 10 сония, забон иҷро карда мешавад боиси кори фаъоли мушакҳои забон мегардад.

5.Обутоб додани мушакҳои лаб.

Бо ин мақсад лабҳоро молиш медиҳем, мешакем, нарма мекунем ва ларзиш медиҳем.

А)Аз мобайни лаби боло ба сӯи кунҷҳо лаб;

Б) Аз мобайни лаби поён ба сӯи кунҷҳои лаб;

В) Молиш додани пайвастагии байни бинию лабҳо ба сӯи параҳои бинӣ;

Г) Пучидани лабҳо.

Ҳаракатҳо 8- 10 бор такрор шуда, ҳар рӯз 2 - 3 бор иҷро карда мешавад.

6. Машқи ғайрифаволи лабҳо.

А)Ғун кардани лабҳо ба мисли найча;

Б) Бо табассум кашидани лабҳо бо гузоштани ангушти ишорати ҳарду дастон дар кунҷи лабҳо;

В) Бардоштани лаби боло: ҳаракат аз кунҷи лабҳо аз болои пайвастагии бинию лабҳо ба сӯи боло то парай бинӣ бо берун кардани милки боло;

Г) Поён кашидани лаби поён;

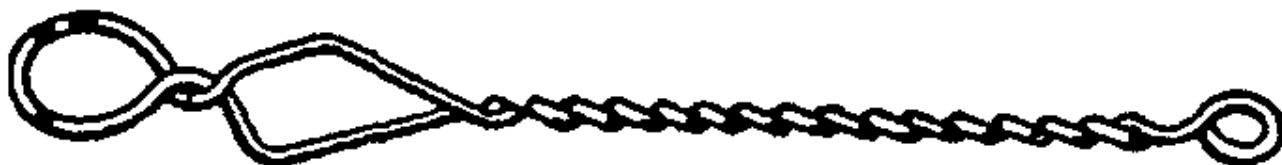
Д) Бо гузаштани ангуштон дар кунҷи лабҳо;

Зонди №1

Дар маҳси мушакҳои забон, устухони рухсора, рухсора, лабҳо, коми нарм иштирок мекунад. Сарҳадҳои рефлекси қайқунро муайян карда, онро нест кардан лозим аст. Нӯғҳои зонд кунд буда осеби мушакхоро бартараф мекунад. Зонд барои ҳалонда кардани мушакҳо таъин шудааст (нишонаи рамзӣ) Дар натиҷаи ин таъсир, мушакҳо фаъолона коҳиш меёбанд. Ҳангоми ҳалондан, ҳаракатҳои кӯтоҳ, зуд-зуд сабук истифода мешаванд; ҳалондан бояд ба ҳам наздик бошад. Таъсири шадидтарро тавассути истифодаи усули ҳалонданро бо чунбондан ба даст овардан мумкин аст: бо гузоштани зонд дар ҷои муайян, онро ба рост, чап, ақиб дар тӯли 4-6 сония. Усули дигари нишондодашуда: бо ғарқ кардани зонд ба мушакҳо, ҳаракати гардишро бо самти соат (ё ба самти муқобил) анҷом медиҳед. Вақти фишор-5 сония мебошад. Зонд аз нуқтаи паҳшкунӣ ҷудо намешавад.

Зонд № 2

Дар маҳси мушакҳои забон, устухони рухсора, рухсора, лаб иштирок мекунад. Зонд барои «молидани» мушакҳо тарҳрезӣ шудааст: бо паҳш кардани ҳалқа ба мушакҳо (ғарқшавии амиқи зонд), 6 маротиба

ҳаракатҳои боло ва поёнро анҷом медиҳем. Зонд аз ҷои фишурда ҷудонопазир аст. Сипас зонди «ҳашт»-ро дар масофаи кӯтоҳе ҳаракат медиҳем ва масофаи навбатиро маҳс мекунем. Зонд дар баробари забон ҳаракат мекунад ва мушакҳоро ғарқ мекунад, онҳоро дар ҷояш мечунбонад ва маҷбур месозад, ки як гурӯҳи мушакҳои бодбезакшакл ғайилона кор кунанд. Тамоми ҳаракатҳоро 3 - 4 бор иҷро кардан лозим аст [128; 6].

2. Машқҳои логопедӣ (кадоме аз хонандагон тез маҳси логопедиро иҷро мекунанд)

Худмаҳскунӣ кардани рӯй

Мо дастҳоро молиш мекунем (кафҳоро молиш мекунем) ва гарм кунед (карсак мезанад), ва рӯи худро бо гармии худ мешӯем (кафҳои гармро аз боло то поён аз рӯи рӯй мегузaronанд).

Маҳс кардани рақ ҳама фикрҳои бадро (ҳаракатҳои мисли рақе бо ангуштон аз мобайни пешона ба маъбадҳо) мекашад.

Мо гӯшҳоро зуд ба боло ва поён молиш медиҳем (гулчаҳоро дар канори аз поён ба боло ва боло ба поён молиш мекунем).

Мо онҳоро ба пеш ҳам мекунем, лабҳоро мекашем (гулҳоро дар пеш ҳам карда, лабҳоро ба поён мекашем), ва он гоҳ мо бо ангуштони худ дар рухсораҳо мемонем (ангуштонҳо ба рухсораҳо медаванд).

Мо рухсораҳоро ҳамир мекунем (ангуштҳои ишоратӣ, миёна ва ҳалқадор рухсораҳоро бо ҳаракати даврӣ ҳамир мекунанд).

Мо лабҳоро ҳамир мекунем, то табассум кунем (бо ангуштонамон аввал лаби поён ва баъд лаби болоро ҳамир мекунем).

Маҳси чормағз. Мо чормағзро мисли тухми паррандаҳои ҷангал мезанем. Муаллим ба ҳар як хонанда чормағз медиҳад бо суханони, лонаҳои печида, дастҳои худро инкишоф диҳед. Хонандагон дастҳои худро ҳамчун «лона» месозанд, ки дар он омӯзгор якҷоя онро зер мекунад. Парранда парвоз карда, ба ҳама як тухм дод. Хонандагон дар дасташон чормағз мегелонанд.

М.Лутфуллоев, ва И. Абдуллоев, ва М.Чалилова., дар китоби дарсии “Таълими ибтидоии забони модарӣ”, методи таълими интерактивиро дар фаъолияти якҷоя гӯрӯхбандии хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ пешниҳод намудаанд. Барои бедор кардани шавқу рағбати хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ омӯзгор метавонад супоришро ба таври фардӣ, гурӯҳӣ, ҷуфтӣ, чор-шашкаса ба аҳли синф пешниҳод намояд. Вазифаи омӯзгор на танҳо нақшаи дарсро аз руи салоҳиятноки тартиб дода, амалӣ гардондани мақсаду вазифаҳои таълиму тарбиявӣ, балки дар баробари вазифаҳои боло дар нақшаи таълимӣ ҷой додани корҳои ислоҳӣ аз манфиат дур нест. Гурӯхбандии ХННД мувофиқи мавзӯ ба лаҳзаҳои дарс, ҳамчунин ташкили фаъолият ҷудо карда шавад, ки онро мо аҳамияти гурӯхбандӣ ва мавҷудияти душвориҳо дар талафузо, чунин пешниҳод намудем. [144;123].

АҲАММИАТ

- ХННД-ро барои ислоҳ намудани нуксони нутқ ба фикркунӣ ва ҳалли мушкилот водор мекунад;
- ХННД новобаста аз нуксони нутқ доштани сатҳи донишашон дар муҳокимаронӣ иштирок мекунад;
- Шавқмандии ХННД дар муоширати гуфтушӯӣ зиёд мешавад;
- Дар ХННД масъулияшиносӣ пайдо мекунад, ки нуксони нутқи якдигарро ислоҳ намоянд;
- Андешаи ХННД то охир диққат дода мешавад, суҳанҳои якдигарро намебуранд, ҳамдигарро эҳтиром мекунад, зонтхоро истифода бурда метавонанд;
- На танҳо нуксони нутқ ислоҳ мегардад, балки захираи луғавии ХННД бой мегардад;
- Фикру ақидаашонро мустақилона баён карданро меомӯзанд, бе нуксон муошират менамоянд, инсондӯстӣ ангезиш меёбад;
- Самаранок истифода бурдани вақт;

МУШКИЛОТ

- Нодуруст ба гурӯҳҳо тақсими кардани хонандагон, зеро баъзе онҳо махсус карданро хуб наомӯхтааст;
- Нокифоя будани сатҳи дониши бурдани корҳои ислоҳӣ дар баъзе хонандагон ҳангоми кор дар гурӯҳ;
- Халал расонидани ХННД ба ҳамдигар;
- На ҳамаи омӯзгорон қобилияти гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ дар корҳои ислоҳиро доранд;
- Сабаби зиёд будани ХННД дар синф душвориҳо ба вучуд меояд;
- На ҳамаи омӯзгорон нисбати машқҳои логопедӣ тасаввурот доранд;
- На ҳамаи омӯзгорон бо зонт, шпатель кор карда метавонанд;
- Барои ислоҳ намудани нуксони нутқ дар лаҳзаҳои дамگیرӣ вақт кам ҷудо карда шудааст.

Мо низ чунин ақида дорем, ки аҳаммиятноки барои гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ бояд истифода бурда шавад. Пеш аз нақшаи дарсро омода кардан, мисолҳоеро пешниҳод намудем, ки вақт самаранок истифода бурда шавад, ХННД-ро ба фикркунӣ, масъулиятшиносӣ, хулосабарорию арзёбӣ намудан водор намояд. Инчунин мисолҳои пешниҳодгардида захираи луғавии хонандагонро бой мегардонад.

Ҳар як нақшаи омодакардаи дарсҳои ғайрианъанавӣ дар баробари аҳаммиятноки, инчунин хонандагон ба душворӣ рӯбарӯ мешаванд. Мақсади истифода бурдани дарсҳои ғайрианъанавӣ ХННД-ро ба ҷустуҷӯӣ ва ҳалли мушкилотҳо водор менамояд. Аз ин лиҳоз барои гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ корҳои ислоҳӣ дар нақшаи таълимӣ ворид гардида, синфхонаҳо мучахҳаз гардонида шуд. Фаъолона иштирок дар дарсҳо ХННД аз он водор намуд, ки дар вақти муаррифӣ кардани мавзӯи фикрашонро кушиш намуданд, ки бе нуқсонӣ нутқ баён кунанд, гурӯҳ ба хонандае, ки дар вақти маҳс якдигарро кумак кунанд, мавзӯро муаррифӣ кунанд, кумак намоянд, фикри якдигарро то охир гӯш кунанд, дар охир хулосабарорӣ карда тавонанд.

Нақши омӯзгор дар дарсҳои ғайрианъанавӣ муҳим аст. Пеш аз оғози дарс омӯзгор вазифадор аст, ки нақшаро мувофиқи корҳои фардӣ, ҷуфтӣ, гурӯҳӣ омода сохта, дар он корҳои ислоҳиро ҳатман ҷой диҳад. Инчунин барои омода шудан ба дарс саволҳоро ба ХННД пешниҳод намояд. Аҳаммиятнокии дар ҷараёни дарс бо эҳтиром бо зонт ва шпател якдигарро маҳс намоянд, хулосаҳои дақиқ пешниҳод намоянд, вақтро самаранок истифода баранд, барои бартараф кардани душвориҳои дар боло зикршуда ва интиҳобу истифодаи корҳои ислоҳӣ ҷораҳои мушаххасро бояд пешбинӣ намоянд.

Муҳим он аст, ки барои бартараф кардани душвориҳо омӯзгор ХННД-ро ба гурӯҳҳо ҷудо мекунад ва бо онҳо муносибати якхела менамояд. Барои саволу иҷрои супориш маводҳои лозимӣ омода карда мешаванд. Дар вақти омода кардану иҷрои супориш омӯзгорон ХННД бо якдигар барои ислоҳ намудани нуқсонӣ нутқ кумак мекунанд.

Омӯзгор супоришҳои гурӯхро назорат мекунад, барои кумак кардан ба гурӯҳи дигар иҷозат медиҳад.

Муаллим дар асоси тавсияи логопед дар кори худ барои хонандагон шароити мусоид мувофиқи имконияти муассиса фароҳам меоварад, дар давоми тартиби рӯз ба нутқи хонанда талаботҳои равшану амиқ медиҳад, дар кори тарбиявӣ, дар дарсҳо бозиҳои шифохӣ истифода мебарад.

Гурӯҳбандӣ вобаста ба мавзӯ дар лаҳзаҳои зарурӣ ташкил карда мешавад.

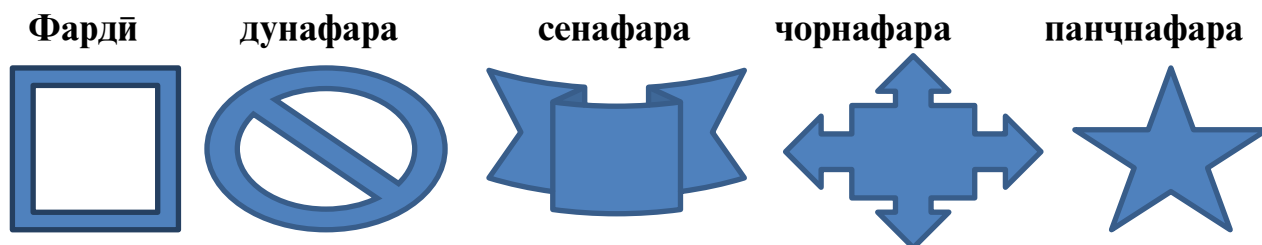
Ду намуди гурӯҳбандӣ дар дарсҳои ғайрианънавиро нишон медиҳем:

1) Супориши якхела ба ХННД дода мешавад, онҳо супоришҳоро барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ такя менамоянд бо ақидаи якдигар иҷро мекунанд;

2) Супоришҳои гуногун пешниҳоди ХННД мегардад ва онҳо корҳои ислоҳиро мустақилона иҷро мекунанд.

Дар раванди иҷрои гуруҳӣ фаъолияти ҳар як хонандаи маълум мешавад ва онҳо ба ҳамдигар кумак расониданро ёд мегаранд. Дар корҳои гуруҳӣ бояд натиҷаи фаъолияти ХННД баробар арзёбӣ карда шавад.

Ташкили тарзи нишастии хонандагон барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ чунин сурат мегирад:

Мо дар таҳқиқоти худ ақидаҳои М. Лутфуллоев, И. Абдуллоев ва М. Ҷалиловро тарафдорӣ намуда, барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқӣ дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ ташкилу баргузориҳои кори фардӣ, ҷуфтӣ, гурӯҳӣ, ҳамкорӣ намудани ХННД дар дарсҳои таълими забони модарӣ сайқал диҳем. Инчунин, кӯшиш намудем барои шавқовар

гузаронидани дарс гурӯҳҳоро тавре ташкил намоем, ки дар баробари аз худ кардани маводи таълимӣ машқҳои логопедӣ, маҳси логопедӣ ба онҳо дастрас бошад. [144;69]

Усули дигар **Ҳамдигарпурсӣ “бародар бо баробар”** ном дорад. Омӯзгор лексияи кӯтоҳ карда (10-15 дақ) қироат мекунад ё ба хонандагон барои хониш матн пешниҳод менамояд, ки дорои корҳои ислоҳӣ дошта бошад. ХННД ба таври фардӣ кор карда, доир ба маводи пешниҳодшуда саволҳои худро дар ҷараёни дафтар қайд мекунанд.

Хулоса дар ин ҷо шавку рағбати хонандагонро бедор карда, онҳоро ҳавасманд кардан ва барои фикрронӣ доир ба чизҳое, ки ба мавзӯ алоқамандӣ доранд, муҳим аст. Муҳокимаи саволҳо метавонад сенафарӣ ё дар гуруҳҳои хурд ташкил карда шавад.

Хулосаи боби якум

Дар кори худ чанбаҳои усулҳои фаъоли таълимиро дар чараёни дарсҳои таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ баррасӣ карда шуд. Маълум гардид, ки дар баъзе мактабҳои ҳамагонӣ дарс - шакли асосии фаъолияти таълими системаи таҳсилотию – дарсӣ истифода бурда мешавад. Дар боби аввал истифодаи чунин усулҳо, ба монанди хонандагон пеш аз оғози дарс ба яқдигар табассум мекунем, ки ин барои таъби онҳоро болида мекунад, бояд чунин фаъолиятҳо дар раванди таълим мавриди зиёдтар истифода қарор дода мо метавонем нуқсони нутқро ислоҳ намоем.

Барои диққати хонандагон ба мавзӯи дарс ҷалб намудан қорҳои ислоҳӣ бо усули ғайрианъанавии таълим эҳтироми ҳамдигар, муошират бе нуқсон ва дар сатҳи баланд гузаронидани бозиҳои логопедӣ гузаронида шавад. Омӯзгори фанни забони модарӣ мавзӯҳои дарсро бо нуқсони нутқи хонандагон мувофиқ қунонида дар баробари аз худ қардани дониш ислоҳ намудани нуқсони нутқро мавриди барраси қарор дода шуд

Ақидаҳои мутафаккирони ватанию хориҷӣ дар бораи таълими забони модарӣ ва гуногуншаклии усул истифода бурда шуд. Ақидаи омӯзгори забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ Ширинбекова Р, услуби ҳамдигарпурсӣ ва ҳамдигарбаҳодиҳӣ ҳамчун ислоҳ намудани нуқсони нутқ роҳандозӣ гардид. Дар дарсҳои таълими забони модарӣ истифодаи инсерт, ки воситаи асосии дарсҳои ғайрианъанавӣ махсуб меёбад, мушкилотҳоро бо ин усул метавон бартараф қард.

Дар зербоби дувуми боби якуми рисола тарзи нишастии хонандагон бо тариқи фардӣ, ҷуфтӣ, сенафара, қорнафара, панҷнафара ва қорҳои гуруҳӣ истифода бурда шуд, ки воситаҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ин усул то ҷӣ андоза муҳим буданаширо исбот қарда шуд. Мо қӯшиш намудем, бо воситаи ин усулҳо вақтро сарфа намуда, махсуси логопедиро дар вақти лаҳзаҳои дамгирӣ истифода барем. Ҳангоми ҳалли супоришҳои фардӣ аз тарафи омӯзгорон саволҳои гуногун мувофиқ ба

нуқсони нутқ пешниҳод карда шуд, ки натиҷаи он низ назаррас ба ҷилва меояд.

Барои шавқовар гузаронидани дарсҳои таълими забони модарӣ усули дарахти «Интизорӣ» барои ба якдигар шинос шудани ХННД истифода карда шуд. Усули истифодаи инкишоф додани зеҳнӣ хонандагон ҳамчун тарзи муҳокимаронӣ дар гурӯҳҳои хурд барои усулҳои ғайрианъанавӣ ислоҳ намудани нуқсони нутқ бошиддат инкишоф ёфтан тавсияҳо баррасӣ гардид. Ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ бо воситаи корҳои фардӣ, ҷуфтӣ, гурӯҳӣ барои азхуд кардани маҳорату малакаи қобили таваҷҷуҳ ба даст хоҳанд овард.

Ҳангоми корҳои ислоҳӣ нуқсонҳои нутқи дисфония, дизартрия, брадилалия, тахилалия ва ринолалия ва ғайраҳои мавриди таҳлил қарор дода шуд.

Мо инчунин дар таҳқиқоти худ барои на танҳо ислоҳ кардани нуқсони нутқ, балки гуногуншаклии дарсҳои ғайрианъанавӣ усули Медонам, Доништан меҳонам, Доништан ва дигар фаъолиятҳои истифода бурдем. Роҳи усулҳои ғайрианъанавӣ дар дарсҳои таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон ба мо имконият дод, ки дар як вақти кӯтоҳ бо дастгирии ҳамсолон якҷанд нуқсонҳои нутқро ислоҳ карда шаванд, ки яке аз онҳо ташаккули малакаҳои муоширатӣ мебошад.

Дар ҷараёни таълими забони модарӣ барои ислоҳи нуқсонҳои нутқ истифода бурдани усули шаклҳои гуногуни таълим ба мақсад мувофиқ аст. Аз ҷумла, усулҳои фаъоли таълим бар хилофи усулҳои дигар, ба ташаккули ҷунин салоҳиятҳо, ба монанди қобилияти муайян кардани мушкилот ва дарёфти роҳҳои ҳалли онҳо дар муошират, баҳодихии қобилияти худ ва фаъолияти одамони дигар мусоидат мекунанд.

БОБИ II. ШАРОИТҲОИ ТАШАККУЛ ДОДАНИ ҚОБИЛИЯТИ ЭҶОДИИ ХОНАНДАГОНИ ИМКОНИЯТАШОН МАҲДУД ДАР ЧАРАЁНИ ТАЪЛИМИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТӢ

2.1 Тавсифи акустикии садоҳо дар корҳои ислоҳӣ ва артикулятсияи овозҳо дар дарсҳои забони модарӣ

Г.Оппел ва Ж.Декроли, барои корҳои ислоҳнамоӣ ҳамчун нуқсоншиносон барои фаро гирифтани хонандагонро кӯшиш менамояд, талафуз карда шавад. Ғайр аз ин ҳаракатҳо бояд автоматӣ гашта бошанд ва бе таккондиҳии махсус ба амал оянд [155;321].

Чуноне ки маълум аст, дар гузашта низ масъалаи риояи пайдарҳамии сохтори дарс аз фанни забони модарӣ гуногун баррасӣ мешуд. Муносибатҳои гуногун аз рӯи он вобастагӣ доштанд, ки барои ташкили дарс чӣ ба асос гирифта мешавад: мазмун, методи таълим, зинаҳои асосии раванди таълим ва мақсадҳои дидактикӣ. Дар солҳои 40 ва 50 -уми садаи XX ду хели муносибати охириро, яъне зинаҳои асосии раванди омӯзиш ва мақсадҳои дидактикӣ бештар васеъ истифода бурда мешуданд. Ҳарчанд намояндагони ақидаҳои боло иқдор мешуданд, ки дар таҳлили гузаронидани дарс унсурҳои гуногун ва муносибатҳои онҳо фарқиятҳои ҷиддӣ намебинанд. Муҳаққиқ С. В. Иванов ақида дошт, ки мантиқи фанни таълимӣ ва психологияи азхудкунии онро назарияи дарс муайян менамояд ва ӯ лаҳзаҳои зеринро барои дарс пешниҳод менамояд:

- мутобиқ намудани хонандагони солим бо ХННД [79;122];
- тайёр намудани ХННД ба идроки ғаёлонаи маводи нав;
- шиносоии аввалин бо маводҳои логопедӣ;
- дар муоширати хонандагон набудани нуқсони нутқ, инчунин пайдо намудани мафҳумҳои нав ва мунтазам, чуқур, васеъ гардонидани онҳо ва азхуд намудани қонуну қоидаҳо ва истох;

Барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ логопед ба муаллим оиди усули кор барои мустаҳкам намудани малакаву маҳорат дар синф дастур

медихад. Бо мақсади санҷидани имкониятҳои инкишофи нутқи шифоӣ ва хаттии кӯдакон логопед бояд дар дарсҳо ва машғулиятҳои тарбиявии муаллим иштирок намояд. Логопед талаботи барномаи таълимӣ, усул ва тарзи омӯзиши забони модариро бояд хуб донад ва дар фаъолияти худ ба назар гирад.

Ислоҳ намудани нуқсони нутқ тавсифи акустикии садоҳо ба ақидаи муаллима М.Қаюмова, оид ба дар корҳои ислоҳӣ ва артикулятсияи овозҳо дар ташкилу баргузорию усулҳои ғайрианъанавӣ дар таълими дарси забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ чунин аст: “Аз рӯи як усулу мақсад ташкил кардани ҳар як дарс маъно надорад. Ҳар як омӯзгор бояд кӯшиш намояд, ки ба сохтори дарс унсuri ғайрианъанавӣ ворид созад. Дар ҳар як дарс лаҳзаҳои дамгирӣ, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ гузаронида шавад”. Баҳри татбиқи ин ҳадаф дафтари ислоҳи нуқсони нутқ бояд ташкил кард, зеро ХННД бозиҳо ва фаъолиятҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқи худро менависанд. Мисол дар дарсҳои забони модарӣ бо воситаи усули ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ лаҳзаҳои дамгирӣ, ҷудо карда, дар рафти артикулясия фонемаҳои пешаззабонии [С] ва [З] тавлид мешаванд. Ҳар як машқ бояд ба таври ғайрианъанавӣ, бо ҳамкории фаъоли байни омӯзгор ва хонандагон анҷом дода шавад. Вақте ки фонемаҳои шавқовари пешаз забони [С] ва [З] ба вуҷуд меоянд, забони пеш ба дандонҳои боло мебарояд.

Ташаккули ин ҳамсадоҳо аз сабаби он душвор аст, ки нӯги забон ба милки дандонҳои боло наздик мешавад. Аз ҳамин сабаб ин ҳамсадохоро забон меноманд. Онҳо дар ҳар ду тарафи пеши забон нисбат ба нӯг ба милки дандон наздиктар ҷойгир шудаанд. Дар натиҷа аз нӯги забон ҷараёни ҳаво пайдо мешавад, ки пеш аз берун шудан ба девори дарунии дандонҳои боло бархурда, боиси паст шудани фишори он мегардад.

Дар вақти талаффузи фонемаи [С] забон назар ба талаффузи фонемаи [З] тезтар мешавад.

Дар ҷараёни омӯзиши талаффузи овозҳои ҳамсадо [С] ва [З] технологияи ғайрианъанавӣ лабҳо иштирок намеkunанд. истифода

мешавад. Ҳангоми талаффузи овози [С] риштаҳои овозӣ ба вуҷуд меоянд ва ҳангоми талаффузи овози [З] онҳо ларзиш мекунанд. Овози [С] бесадо (бечаранг) ва садои [З] садо (чарангдор) медиҳад. Барои талаффузи овози [С] дар аввал, мобайн ва охири калима се хонанда истифода мешавад, ки хомуш мемонанд.

Хонандагон бо фонемаи [С] дар аввал, як хонанда, дар мобайн хонандаи дувум ва дар охири калима хонандаи сеюм истифода мешавад ва бечарангии худро нигоҳ медоранд; сар, сара, шаст, бас. Ба ойна нигоҳ карда, бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ яке ба дигаре фонемаи [С] талафуз карданро меомӯзанд.

Танҳо дар мобайни калима, пеш аз чарангдорҳо метавонад қисман чарангдорнок шавад: пасгард (пазгард), досгар (дозгар). Ҳамсадои [З] дар аввал, мобайн дар байни садонокҳо ва пеш аз ҳамсадоҳои чарангдор, вале дар охири калима дар мобайн пеш аз бечарангҳо чарангнокии худро қисман ё пурра аз даст медиҳад: соз (сос) кардан, бозкунанда (боскунанда). Бо ин восита хонандагон аз якдигар ҳамсадоҳои чарангдор ва бечарангро меомӯзанд, токи нуқсони нутқ ислоҳ карда шавад. Бо воситаи дарсҳои ғайрианъанавӣ «Ҳуҷуми ақлӣ» дар мавзӯи “Тарзи талаффузи овози [С] ва натиҷаи он” [160;132].

Тарбияи намунавӣ.

Мавзӯ: **Овози «С»**

Мақсад: Шиносӣ бо садои [С], омӯзиши талаффузи овози [С], мустаҳкам намудани садои [С] дар ҳиҷоҳо, калимаҳо, инчунин такрори овозҳои [Ш] ва [Ж].

Омӯзиши забон ва лаб.

Забони мо дар даҳончаи мо зиндагӣ мекунанд ва мо онро ба тарзҳои гуногун истифода мебарем. Даҳон хонаи забони мост. Баъзан даҳони мо кушода мешавад ва гоҳо баста мешавад. Забони мо гоҳ аз хонааш мебарояд ва гоҳе пинҳон мешавад.

Забони модарии мо сурудхониро дуст медорад. Рӯзе ӯ суруди «И-И-И-И»-ро ёд гирифт. Ин зебост ва чунин садо медиҳад. Меҳроҳед ин суруди

зеборо бо ман бихонед? Суруди «И-И-И-И-»-ро хеле хуб хондем, офарин. Ин хеле хуб аст, ки мо метавонем ин суруди «И-И-И-И-»-ро бихонем.

Суруди «С-С-С-С» ба забонча хоҳиш карда гуфт: - Забонча, забонча суруди маро омӯз.

Ман бо ин пешниҳод розӣ шудам. Аммо ӯ натавонист таронаи «С-С-С-С» -ро талаффуз кунад ва инчунин суруди «И-И-И-И-»-ро талаффуз кунад.

Бачаҳо, мо кай садои С-С-С -ро мешунавем? Масалан, хангоми суроҳ шудани пуфак, хангоми аз чумак (кран) ҷорӣ шудани об ва ғайра.

Барои омӯхтани суруди С-С-С шумо бояд забонатонро болои дандонҳои поёни худ давонед, суруди «И-И-И-»-ро такрор кунед ва забонро аз болои дандонҳои боло оҳиста бардоред. Дар ин ҳолат дандонҳо бояд каме кушода бошанд.

Суруди «С-С-С»-ро мехонем. Ин суруди хеле хуб аст. Ҳоло мо оҳиста-оҳиста пичирросро дар лабонамон ҳис мекунем ва оҳиста суруди «С-С-С»-ро мешунавем.

Бачаҳо, ман мехоҳам ба шумо як кори ғайрианъанавӣ пешниҳод кунам. Мо дар як вақт бо коғаз бозӣ мекунем ва суруди «С-С-С»-ро месарояд. Бубинед, вақте ки мо ин садоро мебарорем, вай чӣ қадар хандаовар парвоз мекунад.

Ин бозӣ инчунин ба рушди нутқ мусоидат мекунад, зеро кӯдакони дорои нуқсони нутқ метавонанд пас аз мо такрор кунанд ва ба мо тақлид кунанд. Агар касе суруди «С-С-С»-ро дуруст талаффуз карда тавонад, коғази онҳо низ рақс мекунад. Онро ҳам санҷед! Ба ғайр аз садои «С» мо дигар овозҳоро меомузем. Мисол СА- СА - СА, СО- СО - СО, СУ- СУ - СУ, СИ- СИ - СИ, СЕ- СЕ - СЕ.

Имрӯз мо бо калимаҳо ва ашёҳое шинос мешавем, ки дар таркибашон садои [С] мавҷуд аст. Ба ман калимаҳо ва ашёҳоро, ки медонед, бигӯед. Масалан, сабаҳат, санавбар, сафар, инҳо номҳои одамон мебошанд, ки бо ҳарфи [С] оғоз мешаванд [33; 437].

Онҳое, ки бодикқат метавонанд муайян кунанд, ки овози [С] дар як калима дар кучо чоғир аст. Барои ин мо калимаи «Санҷоб»-ро дида мебароем. Он аз ду ҳиҷо иборат аст. Кӯшиш кунед, ки бо ин калима як ҷумла созед. Масалан, «Санҷоб санҷид меҳурад» ё «Санавбар дар хона Санҷоб дорад».

Дар калимаи «тобистон» овози [С] дар аввал ва ё дар мобайн талаффуз мешавад. Ин садоро метавон ҳамчун [С] муайян кард. Ҳангоми талаффузи калимаи «тобистон» овози [С] дар байни ҳарфҳои [И] ва [Т] меояд. Калимаи «тобистон»-ро ба ҳиҷоҳо ҷудо намоед?. Бале «тобистон»-аз се ҳиҷо иборат аст. Биёед ба калимаи «тобистон» ҷумлаҳо омода менамоем. Онҳо дарсҳои ғайрианъанавиро ҳамчун супориши мустақилона “Ангезиши зеҳн” метавонанд дар тавсифи чизи зебо, аз қабилӣ "тобистон фасли зебост" ё "тобистон фасли дӯстдоштаи ман" истифода бурд. Хонандагонро ба гуруҳҳо ҷудо карда, ба гуруҳи аввал ба монанди ҳамин мисолҳо калимаҳое, ки дар аввали овоз ҳарфи [С] ҳикоя омода мекунанд, гуруҳи дуюм дар мобайн овози [С] афсона омода мекунанд, дар гуруҳи сеюм тезгӯякҳо доранд омода карда онро талаффуз мекунанд.

Инчунин калимаҳое низ ҳастанд, ки дар охири онҳо овози [С] омадааст. Мо калимаҳоеро омӯхтем, ки дар аввал ва мобайн садои «с» доранд. Акнун мо медонем, ки дар охири калима садои [С] низ омада метавонад. Масалан, агар мо хоҳем калимаи «товус»-ро талаффуз кунем, пас дар охир бояд садои [С]-ро талаффуз кунем.

Хонандагон метавонанд калимаҳои дигареро, ки дар охири онҳо садои [С] доранд, мисол оваранд, аз қабилӣ дос, товус, хурӯс, ёс, рус, гелос, халос кас, шинос хас, кас ва ғайра. Мо бо тарзи талаффузи овози [С] дар аввал, мобайн ва охири калима шинос шудем.

Ман бароятон шеър қироат менамоем. Дар ин мисраҳои шеър овози [С] садо медиҳад касе онро дуруст талаффуз намояд, ба дигарон барои талаффузи дуруст кумак мекунад:

Менамояд сайру гашт Расад ба ҳама савго,
Суғур дар кӯху дар дашт. Накунад касе ғавго.
Ҳарчӣ нашморӣ садбарг, Чӣ сон зебост кӯҳистони Дарвоз,
Садбарг надорад сад барг. Ба як сӣ барф, ба сӣ пухта гелос .

Ба ақидаи Г.Холиқова, хонандагони имконияташон маҳдуд дар синфи 1-уми МТУ №72, ноҳияи Фирдавсӣ, ки дар синфҳои захиравӣ (таҳсилоти фарогир), таълим дода мешавад аз 5-нафар иборат мебошанд. Онҳо дар баробари доштани нуқсони нутқашон инчунин дорои имконияти маҳдуд мебошад. Аз ҷумла: Амиров Амир (маҳдудияти кундзехнӣ), ва Мухторов Усмон (имконияти маҳдуди саломатидошта) дар баробари маҳдудият доштанишон, дорои нуқсони нутқи дислексия мебошанд, Шамсзода Акбар нуқсони нутқи лактанзабонӣ ва маҳдудияти синдорони аутизми сабук, Тағоев Идрис дизграфия (вайроншави дар навишт) ва маҳдудияти олусчашм, Ҳалифазода Ойша, нуқсони нутқи дизартрия (вайрон шудани дастгоҳи артикулятсионӣ) ва маҳдудияти дурбинӣ доро мебошанд.

Ба ақидаи Г.Холиқова, дар дарси забони модарӣ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ барои омӯзгор матнро нақл мекунад, хонандагон гӯш карда баъд онро такрор менамояд. Як усули алтернативӣ низ вучуд дорад. Хонандагон матнро мустақилона меҳонанд, баъд аз он муаллим матнро меҳонад. Баъд шунавандагон матнро такрор мекунанд. Дар ҳарду ҳолат, назорат кардан лозим аст, ки хонандагон қадамҳои заруриро аз даст надиханд. Дар рафти кор ҳодисаҳои рӯй медиҳанд, ки дар талаффуз хонанда ба хатогӣ роҳ медиҳад ва хонанди дигар онро ислоҳ мекунад. Муҳим аст, ки хонанда ба кор омода бошад, зеро барои такмил додани овози ӯ кӯшиши бошуурона лозим аст.

1. Дар вақти пешниҳоди овози лозимӣ ба нуқсони овозҳои дигар диққат дода намешавад. Зеро, агар зимни пешниҳоди овози [Л] ба хонандагон калимаи «арра» дода шуда бошад, яқбора бояд ислоҳ

намудани овози [Р] талаб карда нашавад. Ин овоз бояд баъдтар ислоҳ гардад.

2. Маводҳо бояд тадриҷан омӯхта шаванд, на ба таври интихобӣ, зеро ин метавонад сифати ислоҳро паст кунад. Шумо метавонед ба марҳилаи навбатии кор танҳо пас аз пурра бартараф кардани камбудиҳои нутқ гузаред.

3. Ҳар як садои пешниҳодшуда зуд ба забони гуфтугӯӣ ворид мешавад.

4. Ба хонандагон вазифаи хонагӣ пешниҳод карда мешавад, ки ҳаррӯз бояд аз 30 то 45 дақиқа дар назди оина ва бо оинача иҷро намояд то, ки аз ҳолати қисматҳои алоҳидаи аппарати артикулясионӣ ба амал оварда тавонад.

Ба ақидаи Р.Сафарова, хонандагони имконияташон маҳдуд дар синфи 2-уми МТУ №72, ноҳияи Фирдавсӣ, ки дар синфҳои захиравӣ (тахсилоти фарогир), таълим дода мешавад аз 5-нафарро ташкил медиҳад. Онҳо дар баробари нуқсонҳои нутқӣ боз дорои нуқсонҳои дигар низ мебошанд: Қодиров Парвиз нуқсони нутқи афония (тағйирёбии паталогӣ ба дастгоҳи овозӣ) ва маҳдудияти чапдастӣ, Урунов Умар нуқсони нутқи бартаризм (даҳон пур аз мавоҳҳои хурока) ва маҳдудияти сустшунавоии сабук, Хоҷаев Умар нуқсони нутқи ринолалия (вайроншудани талафузи овозҳо) ва маҳдудияти наздикбинӣ, Шарипова Сухайло нуқсони нутқи дизграфия (вайрон шудани чараёни навишт) ва маҳдудияти аутизм, Сулаймонов Акбар нуқсони нутқи тахилалия (суръати тезшавии нутқ) ва маҳдудияти дурбинӣ буда, кушиш мекунанд, ки дар чараёни дарсҳо фаъол бошанд.

Омӯзгор Р.Сафарова, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дуруст талафуз кардани овоз ва ҳарфҳоро пешниҳод шудааст омӯзгор меҳонад ва хонандагон онро такрор мекунанд. Хонандагон низ мустақилона онро меҳонанд, муаллим ба овозҳое, ки нуқсон доранд, диққат дода, чораҳои махсус меандешанд. Мо дар таҳқиқоти худ машқҳои забони модарӣ бо воситаи усули ғайрианънавӣ истифода бурдем. ХННД бо воситаи

машқҳои дамгирӣ, низ метавонанд нуқсони нутқро ислоҳ намоянд. Мо метавонем “ТАЛАФФУЗИ ОВОЗИ [С] ДАР ҲИҶОИ КУШОДА (дебата-баҳс)-ро ҳамчун воситаи технологияи ғайрианъанавӣ дар вақти дамгирӣ талаффуз карда мешавад.

Машқ: Талаффузи овози [С] дар ҳиҷо.

Мисол: С-А, С-О, С-У, С-И.

Қатори якум:

Са-со-су-си

Си-са-су-се

Се-са-со-си

Қатори дувум

су-си-са-со

се-си-са-су

си-са-со-су

Бо ин бозӣ кадом гурӯҳ тез овози [С]-талаффуз мекунад, ҳавасманд гардонида мешавад.

Машқ: Дуруст талаффуз кардани калимаҳое, ки овози [С] доранд.

Мисол: с-ад, с-анг, с-ол.

Са

Қадам хонанда бештар калима меёбад, ҷои намоёнро ишғол менамояд. Ба гуруҳи якум “Са”, ба гуруҳи дувум “Со” ва ғайраҳо: Саг, сар, саф, сарф, сатр, сард, сад, сабр, сабз, саҳт, сайд, сада, сармо, сафар, саҳар, асал, асар, сафед, касал, бесар, сабад, саҳро, сабаб, садо, сабзӣ, сабук, савоб, савол, писар, сатил, сайёд, Салим, санбӯса, саодат, савора, саёҳат.

Со

Сол, сон, сой, соя, соф, соҷ, соҳт, сода, соро, расо, соҳт, осон, собун, Собир, инсон, соат, ҳисоб, соҳил, осон, осоиш, рисола, Соҳиб, Содиқ, масофа, соябон, муросо, мусофир, мусоҳиб, афасона, соҳибкор, созанда,

Си

Си, сих, сим, сир, сил, синф, сиёҳ, сила, симоб, Симурғ, сипас, Сироч, ситам, сифат, сират, сихат, асир, ҳосил, насиб, Носир, насим, насия, осиё, ҳасис, мусича, ситора, мусиқӣ, насихат, мусибат, Насиба,

Се

Се, себ, сер, сел, сеҳр, себзор, сероб, сесад, осеб, гусел, васеъ, Восеъ, сетор, сезар, себарга, Сентябрь, секунча, Севинч, серташвиш, Себистон.

Су

Суд, субх, сум, сурб, сулх, суст, сурх, суол, осуда, сурат, сурфа, сулфа, сумка, сухан, суман, сурма, суфта, сура, сукут, султон, сурнай, суроғ, осуда, Мақсуд, Сумая, сусмор.

Сӯ

Сӯз, сӯм, сӯй, ин -сӯ, сӯхт, сӯзан, сӯроҳ, сӯҳбат, сӯзад, сӯзон, Сӯҳроб.

Машқ: Хондани матн ва нақли он бо воситаи усули ғайрианъанавӣ.. Калимаҳое, ки овози [С] доранд хонандагон онро бо воситаи зехн ёфта, бурро талаффуз менамояд. Мисол: С-а-бад.

Садаф сабаде дошт, ки дар он себи сабз чамъ мекард. Сайда сабад надошт, себи сурхро дар сатил чамъ мекард. Падари Садаф барои Сайда сабад бофта буд. Садаф сабадро ба Сайда дод, ки аз ин тӯҳфа хеле шод шуд. Сайда дар навбати худ ба Садаф як сатил себи сабз дод. Садаф бо Сайда дар сабад якҷоя ба себчини машғул шуданд.

Дар доираи ҳама гуна дарс, аз ҷумла дарси забони модарӣ, новобаста аз шакли он (анъанавӣ, мушкилӣ, инкишофёбанда, шавқовар ё дилгиркунанда), ислоҳи нуксонҳои нутқ кор бо садоҳои акустикӣ ва артикулятории нутқро дар бар мегирад, ки аз ду унсур иборатанд:

1. Овозҳои садонок;

2. Овозҳои ҳамсадо;

Системаи садонокро дар забоншиносӣ вокализм (аз латинии “vocalis” – “cado”) меноманд. Овозҳое, ки дар онҳо ҳаво аз шуш озода мегарояд, садонок номида мешавад.

Овозҳои садонок асосан дар натиҷаи зарбаи ҳаво ба торҳои овоз тавлид мешаванд. Аз ин рӯ, садонокҳо танҳо аз овоз иборатанд ва артикулясияи худро надоранд.

Илова бар ин, мо бо истифода аз усулҳои ғайримуқаррарӣ садонокҳоро аз рӯи мавқеи забон ва лабҳо ба се гурӯҳ ҷудо мекунем.

- а) аз рӯи қатор;
- б) аз рӯи дараҷаи бардошта шудани забон;
- в) аз рӯи иштироки лабҳо;

Вобаста ба ҳаракати забон ба пеш ё ақиб садонокҳо ба се гурӯҳ тақсим мешаванд:

Садонокҳое, ки ҳангоми талаффузашон забон ба пеш дароз карда мешавад: [И], [Э], [А] (қатори аввал)

2. Садонок ҳангоми талаффуз забон ба ақиб таъя мекунад: [О], [Ӣ] (қатори қафо) [У], [Ү] (қатори ақиб)

3. Садонокҳо ҳангоми талаффуз қисмҳои гуногуни забон ба даҳон баробар баланд мешаванд: [Ӯ] (қатори миёна).

Ҳамаи ин гурӯҳҳо бо ҳаракати уфуқии забон (ба пеш ё ба ақиб) ҳисоб карда мешаванд. Аз рӯи ҳаракати амудии забон (боло ва поён) садонокҳо ба се гурӯҳ тақсим мешаванд:

Садонокҳое, ки забонашон баланд мешавад, садонокҳои болоӣ меноманд: [И], [У].

Овозҳои садонок, ки ҳангоми ташаккули онҳо забон мавқеи болоиро ишғол мекунад, садонокҳои болоӣ номида мешаванд: [И], [У].

Овозҳои садонок, ки ҳангоми ташаккули онҳо забон ба поён ҳаракат мекунад, садонокҳои поёӣ меноманд: [А].

Садонокҳое, ки дар ташаккули онҳо забон мавқеи фосилавиро ишғол мекунад (поён) -ро садонокҳои миёнагӣ меноманд: [Э], [О], [Ӯ].

Вобаста ба мавқеи лабҳо ҳангоми артикулясия садонокҳо ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд: лабӣ ва ғайри лабӣ .

1. Садонокҳое, ки ҳангоми талаффуз қардани калима лабҳо ба пеш моил шуда, шакли доиравӣ мегиранд, садонокҳои лабӣ номида мешаванд: [О], [У], [Ӯ].

2. Садонокҳое, ки ҳангоми талаффуз лабҳо иштирок намекунанд, садонокҳои ғайрилабӣ ном доранд: [А], [И], [Э].

Тартиби ҷобачо гузошташавии овозҳои садонок
[И] [У]

[Э] [Ȫ] [O]

[A]

Таблитсаро тавсиф медиҳем

1. Аз рӯи сатр: садонокҳои сатри аввал [И], [Э], [А], қатори пас [О], [У] ва қатори миёна [Ȫ].

2. Аз рӯи усули баланд бардоштани забон: садонокҳои болоӣ [И], [У], садонокҳои поёӣ [А] ва садонокҳои мобайнӣ [Э], [О], [У].

3. Аз рӯи иштироки лабҳо: садонокҳои лабӣ [У], [О], [Ȫ] садонокҳои ғайрилабӣ [И], [Э], [А].

Овозҳое, ки ҳангоми талаффузашон дараҷаи кушодашавии даҳон камтар буда, органҳои нутқ ҳолатҳои гуногунро гирифта, ҳаво ба монесаҳо дучор шуда мебарояд, ҳамсадо ном дорад [82; 211].

Мо метавонем як дарси намунавии забони модариро барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ ба воситаи технологияи ғайрианъанавӣ истифода барем.

Мавзӯ: Овозҳо [C] - [c']

Ҳадафҳо:

1. Инкишофи дарки фонематикӣ ва шунавии садоҳо [C], [c];
2. Шинос шудан бо мавқеи дурусти овозҳо ҳангоми талаффузи овозҳо [C] – [C'];
3. Талаффузи овозҳо аз рӯи нармаӣ ва сахтӣ дар ҳиҷоҳои пӯшида ва кушода; садои сахт [C] ва садои нарма [C'];
4. Қобилияти аз рӯи нармаӣ ва сахтӣ фарқ кардани овозҳо [C] – [C'];
5. Такмили қобилияти таҳлили овозҳо ва ҳиҷоҳо бо овози муайян;
6. Вазеҳ ва васеъ кардани луғати ғаъол ва пасивӣ;
7. Ташаккули нутқи мураббаъ;
8. Ташаккули хотираи фонетикӣ, таваҷҷуҳ ва тафаккур;
9. Қобилияти муошират бо ҳамдигар.

Таҷҳизот:

- профили артикулясияи садоҳо [C] – [C'];
- оинаҳои фардӣ;

- тасвирҳои мавзӯ; тасвирҳо - аломатҳои садоҳо [С] - [с];
- кассаи мактубҳо, схемаҳои овозӣ;
- бозиҳо бо вазифаҳо;
- бозичаҳо; тӯб; лӯхтакчаҳо Сония ва Сухайло;
- расмҳои қатора бо қатораҳо;

Мафҳуми дарси ғайрианъанавӣ дар амалияи мактабӣ барои тавсифи машғулиятҳои логопедӣ аз дарсҳои муқаррарӣ (анъанавӣ) бо ғайрианъанавӣ будани ташкилиаш ва истифодаи усулҳои фаъолияти барои омӯзгорон ва ХННД хос набудан пайдо гаштааст. Аксарияти онҳо аз дарс дар шакли машғулияти таълимӣ фарқ мекунанд. Масалан, дарси забони модарӣ муколамаро ба бозиҳои дидактикии логопедӣ мансубонидан мумкин, дарс-бозӣ, дарс-мубоҳиса, дарс-форум, дарс-саёҳат ва луғатномаҳоро ба машғулияти таълимӣ-амалӣ мансуб доништан шояд.

Оё дарси забони модарии ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурда мешавад? Зарурияти гуногуншаклии роҳи усул ва воситаҳои таълимиро ҳуди хусусияти ҳаёти мактабӣ, ки аз такрори беохир иборат мебошад, тақозо менамояд. Дарс, ки дар тамоми зинаҳои таҳсилот, махсусан синфҳои ибтидоӣ дар алоҳидагӣ мебоист ҳамчун шоҳкори метод қабул гардад ва мегашт, дар натиҷаи бисёркарата такрор шудан бо сохтор ва амалиёти фикрии иҷрошаванда агар чунин гуфтан ҷоиш бошад ба силоҳи психологӣ табдил мегардад ва метавонад яке аз усули ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурда шавад.

Раванди дарс

Ба хонандагон таҳсилоти миёнаи умумии №54 ҷараён дода мешаванд, ки дар онҳо тасвири ҳайвонҳо дар болои ҳамдигар ҷойгир карда шудаанд.

Ба Мустафо кӯмак кунед, то ҳайвонотеро, ки дар расмҳои шумо тасвир шудаанд, эътироф кунед. Тавре, ки онҳо ном доранд, расмҳо гузошта шудаанд. Гов, сағ, гурба, рӯбоҳ, мурғ.

Кадам ҳайвонҳоро хонагӣ мекунанд? Чаро? Кадам ваҳшӣ? Чаро? Кадам ҳайвонҳо дар ҳавлӣ, дар хона, дар ҷангал зиндагӣ мекунанд? Мустафо супориш дода буданд, ки ба чорво хурук диҳанд ва ба ӯ ин хурукро доданд. Суратҳо нишон дода шудаанд: алаф, гушт, устухон, лаблабу, барг. Он чизеро, ки шумо ба Мустафо додаед, номбар кунед. Хонанда ҷавоб медиҳанд.

Баъни хонандагон баҳсҳо ташкил карда мешавад бояд ҳама чизро омехта кард. Кадам хонандае онро тез ислоҳ мекунад, онро ҳавасманд бояд гардонд

Ислоҳ кунед. Ана ҳамин тавр гуфт: «Ба гов ҷурғот додан лозим. Оё ӯ дуруст гуфт?

Хонандагон: Не. ҷурғот бояд ба гурба дода шавад. Баргҳоро ба рӯбоҳ додан лозим аст. Лаблабу бояд ба сағ дода шавад. Устухон бояд ба гурба дода шавад. Гӯшт бояд ба мурғ дода шавад.

Хонандагон хатогиҳоро бо ибораи пурра ҷавоб медиҳанд ва ҳангоми иҷрои супоришҳо баъзе расмҳо ба дигарон ҳамроҳ мешаванд.

Хулосаи дарс. Сафари мо ба ноҳияи Ховалинг ба охир мерасад. Биёед ба роҳ биравем! Дар хона бароҳат нишинед. Охир, дарси мо ба охир расида истодааст. Барои ба охир расидани сафари мо. Мо бояд ҷамъбаст кунем. Оё шумо аз сафар дар атрофи шаҳри Ховалинг лаззат бурдед?

Дар хотир доред ва номбар кунед, ки кӣ бо мо сафар кардааст? Мо дар синф чиро омӯхтем? Овозҳои [С] - [с] чӣ гуна ба ҳам монанданд ва онҳо чӣ гуна фарқ мекунанд?

Дар бораи ҳар гуна калимаҳо бо садои [С] ва баъд бо [с] фикр кунед. Овозҳои инсонӣ [С] - [с] ба шумо як қуттӣ бо мозайка ҳамчун хотира медиҳанд.

Мо дар кори таҳқиқоти хуб намунаи саволҳоро ҳамчун дарси ғайрианъанавӣ истифода бурдем ва ин ба хонандагон ҳуле писанд омад.

Намунаи саволҳо: Бачаҳо имрӯз забончаи мо хело суруди бисёр омӯхтааст. Забонча ногаҳ дар шохи дарахт зоғеро дид, ки ӯ ба хондани

суруд шурӯъ намудааст, кани гуруҳи аввал ақидаи худро пешниҳод намоед, ки зоғ чӣ гуфтан мехост, гуруҳи аввал: ҚАР-ҚАР-ҚАР суруд мехонд.

Ба забонча суруди зоғ маъқул шуд хост он сурудро хонад, лекин ба ҷои суруди ҚАР-ҚАР-ҚАР кани ҷуфти дуввум андеша намоед, чӣ гуфтан мехост, ки ӯ нодуруст буд: суруди ҚАЛ-ҚАЛ-ҚАЛ садо дод. Забонча ғамгин шуд, ки ин сурудро ӯ хонда наметавонад. Бачаҳо мо ба забонча ёрӣ медиҳем, ки ӯ ин сурудро хонда тавонад. Забончаи мо гапдари аст ӯ хело суруд омӯхтааст. Агар мо ба забонча ёри диҳем ӯ ин сурудро меомӯзад. Якҷоя ҚАР-ҚАР-ҚАР гуён овоз бароварда аз якдигар меомӯзанд.

Бози дигар “Дибата”-баҳс: Мисолҳо аз тарафи худи хонандагон оғоз меёбад. Нафаре ибраз менамояд, ки агар шумо ягон бор дар ҳавопаймо будаед, эҳтимол шумо ин сурудро шунидаед. Дар ҳавопаймо аксар вақт садоҳои парвоз шунида мешавад, ки онро ҳоло тақлид мекунад: ТР-ТР-ТР. Нафари дигар тез бояд фикр карда мисоли ба монанди боло пешниҳод намояд. Мо ин сурудро ҳангоми аккоси сағ низ мешунавем. Метавонед гурӯҳи дигарро номбар кунед, ки ба садои аккоси сағ ғазабнок тақлид мекунад? RRRRRR [172; 76]

Овозҳои [Р] ва [Л] аксар вақт дар нутқи кӯдакон ошуфта мешаванд. Аксари кӯдакон ҳангоми талаффузи овози [Р] овози [Л] -ро талаффуз мекунанд, зеро ин садо ба ҳам монанданд. Барои дуруст талаффуз кардани овози [Р] мо тавсия медиҳем, ки машқ кунед.

Бачаҳо агар мо нӯги забончаи худро қафои дандонҳои боло гузошта, нӯги забончаро ларзонем пас овози Р-Р-Р-Р талаффуз мешавад. Дар вақти талаффузи калимаи «АРРА» ларзиши нӯги забончаро ҳис кардан мумкин аст [32; 62].

Бачаҳо ҳозир ман барои шумо шеърро қироат менамоям, ки дар он суруди «Р-Р-Р-Р» садо медиҳад. Шумо бо диққат гӯш кунед. Ин шеърро барои шумо ХолбегимУмар навиштааст.

ЛОЛААРҶСАК

Ба зодрузи модарам,
Лолаарӯсак мебарам.
Гули фасли баҳор аст.
Суп-сурх чун анор аст.

Бачаҳо агар диққат дода бошад дар ин шеър хело зиёд овози [Р] шунида мешавад. Акнун ба ман диққат диҳед ман бароятон калимаҳоро меҳонам, ки дар он калимаҳо овози [Л] ва [Р] омадааст. Шумоён бояд овозро дар калима муайян намоед ва гӯед, ки кадом овоз омадааст. Хор-хол- мор, ору- олу, асар- асал, шира -шила ва ғайра. Мисол: Хор – дар ин калима овози [Р] шунида мешавад. Хор ин як гиёҳи нӯгтезе аст. Агар ба ҷои овози [Р] мо овози [Л] гузорем он вақт калимаи «хол» талаффуз карда мешавад.

Истифодаи диаграммаи Венн соли 1881 пешниҳод карда шудааст. Бо ин усул нуқсони нутқи хонандагон дар умумияти мафҳум, ашё ва муқоисаи онҳо нишон дода мешавад. Мисол барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ омӯзгор ба хонандагон фарқи байни сабзавот ва меваҳоро дар ҷӣ мебинед? ХННД дар ҷараёни омода кардани диаграммаи Венн бояд муқоисаи монандӣ ва фарқиятро дар варақаи сафед нависанд.

Ҳангоми истифодаи диаграммаи, Венн ба ХННД дар шакли давра омода кардани иҷрои супоришҳо пешниҳод кардан мумкин аст. Масалан омӯзгор ХННД -ро аз руи ранг (сурх (сулх), сафед (запед), кабуд (катут)) ба 3-гурӯҳ ҷудо намуда, чунин мисолҳоро пешниҳод мекунад:

Гурӯҳи 1 - Хусусиятҳои фарқкунандаи сабзавот;

Гурӯҳи 2 - Хусусиятҳои фарқкунандаи меваҳо;

Гурӯҳи 3 -Монандии сабзавот ва меваҳо;

Савол:

а) Барои омода кардани хӯрок кадом сабзавотҳо истифода бурда мешавад?

б) Меваҳо бо кадом хусусиятҳои худ аз ҳамдигар фарқ мекунанд ?

в) Хусусиятҳои сабзавот ва меваҳоро бо ҳам муқоиса намоед.

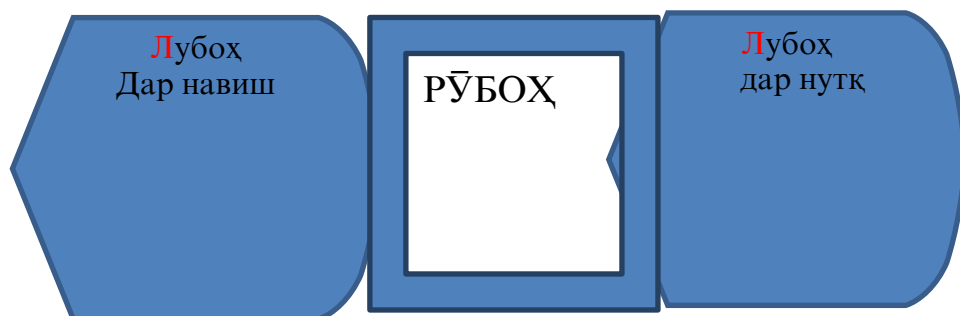
Ин диаграммаи Венн дар давраи омода кардан ҳамдигарро мебуранд. ХННД вақти пур қардани диаграммаи Венн дар доира омода қардани машқҳои логопедиро меомӯзанд.

Диаграммаи Венн инчунин барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ метавонем мисолҳои дигар низ ҷой диҳем.

Монанди фарқият..... Монанди

Дизграфия.....дизграфия

Навишт.....нутқ

Дигар усули нави, ки барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар таълими забони модарӣ мавриди истифода гаштааст, ин усули ЭССЕ дизграфия (иншои хурд) мебошад.

Аз ин усул низ ҳар як омӯзгор метавонад истифода барад ва он дар инкишофи нутқи хаттии ХННД таҳсилоти ибтидоӣ дар синфҳои 3-4 нақши муҳимро мебозад. Хонанда бояд мустақилона кушиш намояд, ки

нуқсони нутқаш ислоҳ карда шавад, инчунин хулосабарорӣ карда тавонад ва хулосаи худро бо 2-3 ҷумла низ ифшо намояд. Масалан, мавзӯ: Хониши матни «Зоғ», ки дар талафузи ин калима ХННД «Соғ» мегуянд, ва пас аз хондани матн ва нақл намудани мазмуни он, хулосабарориву ҷамъбаस्तкунӣ хонанда фикрашро бо 3-4 ҷумла ба таври хаттӣ метавонанд хато нависанд, ки инро мо дизграфия меномем. ХННД, ки чунин тарзи коргузорӣ хонандагонро ба нақли хаттиву иншонависӣ омода месозад [38;35].

Истифодаи эссеҳои кӯтоҳ ба ХННД имкон медиҳад, ки муносибат ва фаҳмиши худро доир ба ҳодисаҳо, ашёҳо зухуроти онҳо ифода намоянд. Инчунин хатоҳои дизграфия омӯзгор дар вақти санчидан ба хонандагон нишон медиҳад. Чунин навъи кор вақти зиёдеро талаб намекунад ва метавонад барои иҷрои мақсадҳои зерин ба кор бурда шавад:

- хонандагон 1-2 ақидаи навро дар ҷараёни дарс омӯхта сипас ҳамчун машқҳои логопедӣ онро дар тасвир нишон медиҳанд;

- тасвир кардани тағйироти зухурот, қонунҳо ва монанди онҳо дар ҳудуди замонҳо: гузашта, ҳозира, оянда (дар ин калимаҳо бояд мафҳумҳое, ки хонандагон нуқсони нутқ доранд, ба эътибор гирифта шаванд;

- ифода кардани он, маълумотҳое, ки маълумоти нав гирифта бо мундариҷаи пешина ҷӣ гуна ислоҳ кардани нуқсони нутқро муқоиса кунанд;

- тасвир кардани он нуқсонҳое, ки хонандагон дар нуқсони шифоӣ доранд далелҳо пешниҳод кардан;

- тасвир кардани мушкилоти омӯзишӣ нуқсонҳо ё ин ки муваффақиятҳои ба даст овардан ва ғайра.

Навиштани эссеҳои кӯтоҳ ва муҳокимаи онҳо дар байни ХННД дар шакли корҳои ҷуфтӣ, гурӯҳӣ ва фардӣ дар синф табодули зинда ва маърифати андешаҳоро таъмин мекунад, барои пайдоиши саволҳои нав замина ба вучуд оварда нуқсони нутқро ислоҳ менамояд.

Усули дигари технологияи ғайрианъанавӣ истифодаи усули **синквейн** мебошад. Синквейн (мухаммас) калимаи франсавӣ буда, маънояш аз 5 -мисраъ иборат аст. Синквейн шеъри бекофия буда, барои таҳлил кардани матн ва баровардани хулоса кумак мерасонад.

Усули «синквейн» низ барои инкишофи нутқи хаттию шифоҳии ХННД аҳаммияти калон дорад. Синквейн-ин шеъри бекофия буда, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ёрӣ мерасонад, ки ХННД ба ашё аломату хусусияти муносиб, амалу ҳаракати мувофиқ ва дар охир калимаи ҳаммаънояшро меорад» [190;89].

Дӯст-исм

Меҳрубон ва бовафо, 2 сифат
Меояд, насихат мекунад, ёрӣ медиҳад,- 3 феъл
Ҳурмати дӯстро бояд ба ҷо овард.

Ошно (калимаи ҳаммаънояш)

Хонандагон дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ бо истифодаи номи ашё ва ҳамроҳ кардани яке аз хусусияту амалу ҳаракат барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ҷумла тартиб медиҳанд, инчунин дар бораи ин се ҳиссаи нутқ маълумотҳо оварда, сипас таҳлил менамоянд.

Инчунин бо усули синквейн ХННД фикру ақидаи худро муаррифӣ мекунанд. Аз рӯи 4 -унсур фикри ХННД оид ба мавзуи баррасигардидашуда баён карда мешаванд. Бояд қайд намуд, ки ХННД дар вақти хондани шеъри бекофия бе нуқсони нутқ баромад менамоянд. Аз ин лиҳоз мо усули истифодаи синквейнро ҳатми шуморидем.

Маънои ИНСЕРТ аз вожаи англисӣ гирифта шуда, чунин шарҳ дода мешавад:

I - Interactive (ҳамкории омӯзгор ба хонанда, хонандагони солим ба ХННД);

N – Noting (мулоҳиза- ХННД нисбат ба мавзӯи фикру ақидаи худро пешниҳод мекунанд);

S – System (қайди системавӣ- ХННД дар қоғази сафед пайдарпай фикру ақидаи худро қайд менамоянд);

E - Effective (босамар-самаранок истифода бурдани вақт);

R - Reading (хондан ва мулоҳиза-ақидаи якдигарро фаҳмидан ва оиди ба он мулоҳизаронӣ кардан);

T - Thinking (фикр кардан аз ҷиҳати илмӣ асоснок намудани мулоҳизаҳои дар боло овардашуда) [100;66]

Мо дар таҳқиқоти худ методи ИНСЕРТ-ро ба мазмуни матн мувофиқ намуда, дар ҷадвал ҳамчун аломат истифода бурдем:

- V медонам (ки нуксони нутқ дорам)
- + ахбори нав (дар ман истифодаи машқҳои логопедӣ пайдо шуд)
- иштибоҳ (оиди далелҳои пешниҳодшуда иштибоҳ дорам, ки агар ин далелҳоро истифода барам, нуксони нутқи ман ислоҳ мешуда бошад)
- ? нофаҳмо (барои фаҳмо шудан, маводҳои ислоҳиро мутолиа кардан зарур аст)

Дар ҷараёни мутолиаи матн аломатҳои дар боло зикргардидаро хонанда метавонад истифода барад. Ҳадафи чунин дарси ғайрианъанавӣ дар он аст, ки хонанда маводи навро ба мавзӯи нав мувофиқи нуксони нутқ мувофиқ, ба ҳаёти имрӯза онро мутобиқ намояд. Инчунин машқҳои логопедие, ки барои хонандагон нофаҳморо аз нав мутолиа намуда хулосабарорӣ карда тавонад.

Омӯзгор барои ба итмом расонидани мавзӯ ва пур кардани ҷадвали ИНСЕРТ ХННД -ро ба тариқи фардӣ, ҷуфтӣ ва гуруҳӣ ҷудо менамояд. ХННД мувофиқи фаҳмишашон метавонанд чунин ҷадвал тартиб диҳанд.

Нақшаи тавзеҳии усули таълими ғайрианъанавӣ МДД-ро барои ислоҳ намудани нуксони нутқи коркард намудан аз аҳаммият ҳолӣ нест. Методи МДД (Медонам, Доништан меҳоҳам, Доништан) ҷиҳати мувофиқи матлаб аз худ кардани мавзӯи нав мадад мерасонад ва яке аз усулҳои самарабахши ҷустуҷӯӣ- таҳқиқотӣ ба ҳисоб меравад. Омӯзгор баҳри амалисозии технологияи ғайрианъанавӣ барои имлоҳ намудани

нуқсонҳои нутқ метавонад бо усули «МДД»-ро имтифода барад. Зеро ин усул вақти камро 15-20 дақиқа истифода бурдан ба маврид аст. Омӯзгор чадвали «МДД» дар тахтаи синф мекашанд хонандагон онро дар варакаи сафед дарҷ менамоянд.

Барои мазмун ва моҳияти методи мазкурро шарҳ додан ба чадвали зер такя намудан мумкин аст:

Медонам	Доништан меҳоҳам	Доништан

Дар дарсҳои таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ усули «МДД»-ро ба чунин қисматҳо тақсим кардан мумкин аст:

- аз методи анъанавӣ, ки ХННД маводи ислоҳиро такрор мекунад, озод намуда ўро ба худфаъолиятиву эҷодкорӣ бояд раҳнамун сохт;
- таваҷҷуҳ ва боварии ХННД -ро ба он равона кардан лозим аст, ки ў тавонад дар гуфтор ҳангоми пеш омадани мушкilotи нуқсони нутқ ба иштибоҳ роҳ диҳад, зеро иштибоҳ низ як шакли донишомӯзист;
- ба хонандагон бояд имконият дод, ки ҷавобашро бе нуқсон баён созад ва барои ин ба ў вақти муайян ҷудо карда, сухани ўро буридан лозим нест, зеро аз ҳаяҷон нуқсони нутқаш дучанд хоҳад шуд;
- ХННД -ро талқин кардан лозим аст, ки фикрашро озодона баён созад ва зимни иҷрои ин амал ўро ҳавасманд кардан лозим аст;
- аз усулҳои ғайрианъанавӣ барои корҳои ислоҳӣ самаранок истифода бурдан ба матлаб мувофиқ аст;

2.2. Зарурияти банақшагирии машқҳои логопедӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ

М.Ғ. Шарипов, ба нақшагирии назариявии истифодаи технологияи интерактивиро дар мактаби маълумоти умумӣ андешаронӣ, намуда, қайд менамояд, ки истифодаи усулҳои интерактивии таълим дар робита ба баҳодиҳии сифати таълимро ба таври мухтасар таҳлил карда шавад. [216;131].

Б.Зоолишоева, асоснокии гузаронидани дарсҳои ғайристандартӣ дар тадқиқоти психологию педагогӣ дида баромада, истифодаи онро яке аз шаклҳои ташкили таълиму тарбияи хонандагон меҳисобад. Дарсҳои ғайрианъанавӣ на танҳо барои баланд бардоштани савияи дониши хонандагон, балки барои маҳорати касбии ҳуди омӯзгор ва коллективи педагогӣ вобаста буда, фаъолияти хонандагонро ба ҳаёт наздик месозанд [74;87].

Дар тадқиқоти омӯзгори наовар С. В. Иванов дар ин хусус нуқтаи назари дигар инъикос меёбад, ки он ҳам хеле ҷолиб аст. Ӯ таъкид менамояд: “Шакли дарс ба ҳам мувофиқ ба анҷом мерасад. Ин ҳамон аст, ки мо сохтор ё худ нақшаи дарсро бо як тартиби муайян дар вақти унсурҳои алоҳида ва бо техникаи истифодаи васоити дидактикии мухталиф менамоем”. Инчунин, ба воситаи усулҳои ғайрианъанавӣ ва воситаҳои технологияи бозӣ дар дарсҳои забони модарӣ нуқсони нутқ ислоҳ карда мешавад [79;121].

Чуноне аз гуфтаҳои боло бармеояд ҳангоми амалӣ кардани технологияи таълим ва банақшагири ду банди муҳим бояд риоя шавад.

Дар аввал тартиб додани нақшаи дарс бо назардошти хусусиятҳои нутқ, муайян ва татбиқи мақсади тарбиявӣ, инчунин пайдарпайии мантиқии амалҳо барои ноил шудан ба мақсад ислоҳ шудани нуқсонҳои нутқ -дида баромада шуданд.

Муносибати технологиро ҳамчунин метавон дар навъҳои гуногуни дарси анъанавӣ, модели сезинагии таълим амалӣ кард, дар сурате, ки

нишондиҳандаҳои технологияи таълим (таҳияи мақсади таълим) ва таъмини пайдарпайии мантиқии фаъолиятҳо барои расидан ба мақсад) дар дарсҳои таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ риоя гарданд. Дар заминаи ҳамкорӣ ва тавсияҳои илмӣ –методии мо ҳангоми омодагӣ ба кори тадқиқотӣ дар МТУ №54 шаҳри Душанбе С.Раҳимова, нақшаҳои дарсии зеринро дар асоси талаботи дарси забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ таҳия шудаанд мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор дорем

Забони модарӣ (дар синфи 4)

Мавзӯ: Аҳамияти сифат дар нутқ.

Синфи 4.

Мақсадҳои таълим: ХННД то интиҳои дарс:

- Барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар матн фаъолиятдошта дар фарогирии мавзӯ саъю талош кунанд ва ба он баҳо дода тавонанд.
- Барои ифодаи хислатҳои ХННД сифатҳоро истифода карда тавонанд.

Равиши дарс

Қадами 1. Ташкили дарс

Қадами 2. Муҳокимаи мақсадҳо бо ХННД

Қадами 3. Гузориши масъала. ХННД мустақилона матнро меҳонанд.

Супориш: Матнро хонед ва мазмунаш кушиш намоед, ки бе хато нақл кунед.

Қадами 4. Муҳокима намудани масъалаи дар пеш истода.

Омӯзгор:- Мо ба кадом қор машғулем?

Хонандагон: -Матнро хонда, мазмуни онро кушиш менамоем, ки бе нуқсони нутқ нақл намоем.

Қадами 5. ХННД матнро мустақилона барраси менамоянд.

Қадами 6. Хонандагон кушиш мекунанд, ки мазмуни матни хонда шудаашонро бе нуқсон маҳокима намоянд.

Қадами 7. Мазмуни матнро бо пешгӯйҳои худ муқоиса мекунанд.

Қадами 8. Масъала: Хатоғихое, ки дар нуқсон мекунад онро дар матн нависед.

Симои якум:(Мондани ҳарфи [Р], [р])

Симои дуум:(Мондани ҳарфи [С], [с])

Симои сеюм:..... (Мондани ҳарфи [Л], [л])

Қадами 9. Масъала. Хатоғихои худро шарҳ диҳед. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳое, ки хатоғӣ содир мекунад онро ифода мекунад, нависед. Эзоҳ: омӯзгор супориш медиҳад, ки барои ба хатоғӣ содир кардан якчанд калимаҳоро пешниҳод намоед. ХННД андешаи худро оид ба хато кардани дар ҳарф, овоз, навишт, хондан баён менамоянд. Инчунин супориш пешниҳод карда мешавад, ки калимаҳои номбаркардаи шумо ба кадом саволҳо ҷавоб мешаванд ва ба ҳар як савол ҷавоб омода намоянд.

Дар охири давраи синни хурдимактабӣ ХННД ба сатҳи хеле баланди инкишофи нутқ мерасад. Ҳамаи овозҳоро дуруст талаффуз мекунад, калимаҳоро фаҳмо такрор мекунад, дорои захираи луғавии барои муоширати озод зарур аст, бисёр шакли категорияҳои грамматикиро дуруст истифода мебарад. Дар асоси пайвасти ғанӣ гардондани лексикаи луғат ва кори мураттаби сохти грамматикӣ забон пайвасти суҳан меронад.

Қадами 10. Омӯзгор: - Кадом мисолҳое пешниҳод намудед, ки дар он сифат пешниҳод гаштааст?

Хонандагон: - Сифатҳо барои тасвири ХННД, чӣ аҳамият дорад ва барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурда мешавад.

Қадами 11. Омӯзгор: - Дар асоси сифатҳои муайянкарда оё нуқсони ислоҳ карда баҳо дода шуд.

Хонандагон: - **Муҳаммад** (МТУ №54, ки дорои нуқсони нутқи брадилалия ва маҳдудияти сустбинӣ) дар аввал аз сабаби нуқсони нутқи доштани зудранҷ, беандеша буд. Баъд аз ин воқеа ӯ хатои худро фаҳмида кушиш намуд, ки нуқсони худро ислоҳ намояд.

Қадами 12. Ҳамсинфатон ё дугонаатон таклиф намуд, ки барои нуқсони нутқаш машқҳои логопедӣ гузаронад. Шумо розӣ нестед? Чӣ бояд кард, ки ӯ наранҷад?

Қадами 13. Вазифа барои хона. Аз ҳаёт, аз воқеаҳои дидаю шунида барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ машқҳои логопедӣ ба ёд оред монанди дарси имрӯза. Барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар ХННД он воқеро баҳо диҳед [73;36].

Дар тадқиқоти омӯзгори навоар С. В. Иванов дар ин хусус нуқтаи назари дигар инъикос меёбад, ки он ҳам хеле ҷолиб аст. Ӯ таъкид менамояд: “Шакли дарс ба ҳам мувофиқ ба анҷом мерасад. Ин ҳамон аст, ки мо сохтор ё худ нақшаи дарсро бо як тартиби муайян дар вақти унсурҳои алоҳида ва бо техникаи истифодаи васоити дидактикии мухталиф менамоем”. Инчунин, ба воситаи усулҳои ғайрианъанавӣ ва воситаҳои технологияи бозӣ дар дарсҳои забони модарӣ нуқсони нутқ ислоҳ карда мешавад [79;121].

М.Қаюмова, (омӯзгор) дар синфҳои ибтидоӣ дар баробари хонандагони солим, инчунин ХННД -ро дар дарсҳои ғайрианъанавӣ ҷалб менамояд. Ӯ иброз менамояд, ки новобаста аз нуқсон доштани баъзе ХННД аз ҷумла: Бадалов Муҳаммад -нуқсони нутқи дизграфия, Қаландарова Бибӣ -нуқсони нутқи дизартрия, Юсупова Анора -нуқсони нутқи дислексия, Диловари Хуршед- нуқсони нутқи дислексия ва Бадалова Майрам дизграфия буда, дорои нуқсонҳои нутқи сабук мебошанд ғайриинъанавӣ бо усулҳои технологияи ғайрианъанавӣ иштирок менамоянд. Ба ақидаи муаллимаи таҳсилоти ибтидоӣ М.Қаюмова, (омӯзгори синфи 4-ум), ки дорои нуқсонҳои мухталифанд 5-нафарро ташкил медиҳанд. Инчунин, дар гурӯҳи баробархукукии хонандагон эътироф карда шуда, дастаҷамъона мувофиқи нуқсонҳо нақшаи машқҳои логопедӣ дар дарсҳои забони модарӣ бояд истифода бурда шавад.

Мушоҳидаҳо нишон доданд, ки баъзе муаллимони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар қори ҳаррӯзаи худ, хусусиятҳои ғайриинъанавӣ нуқсони

нутқдоштаи хонандагонро эътибор намедиханд аз ин лиҳоз онҳо руҳафтода шуда, аз болои нутқи худ назорат намекунад, ҳангоми суҳбат бо ҳамсинфони худ худдорӣ карда, худро ба канор мегирад. Бо усули ғайрианъанавӣ канорагирӣ бартараф карда шуда, онҳо ба гурӯҳ ҳамроҳ мешаванд.

А.Эшонҷонов., М.Шукуров., М.Раҳмонов дар китоби дарсии “Таълими забони тоҷикӣ дар мактаби ибтидоӣ”, чунин навиҷҳои дарсро гуруҳбандӣ кардаанд. Додани маводи нав, мустаҳкам намудани маводи гузашта, ба ҳисоб гирифтани дониш ва малака, дарси ислоҳи хато, такрори маводи гузашта. Ин гуруҳбандӣ ҳамчун технологияи ғайрианъанавӣ боз як сохтори дигарро ислоҳи нуқсони нутқро мо низ истифода бурдем, ки натиҷаи дилхоҳ ба даст овардем [226; 97].

Гуногунранг гузаронидани дарси забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ, истифода бурдани усули фаъоли таълим, ташкил кардани шароити хуб барои ХННД -ро моро водор менамояд, ки маводҳои таълимии забони модариро хуб аз худ намуда барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ чораҳои махсус андешида шавад. Омӯзгор усулҳои нави муосирро истифода мебарад, ки имкон медиҳад, ки на танҳо камбудии нутқ бартараф карда шавад, балки қобилияти эҷодии кӯдакони дорои ниёзҳои махсус инкишоф ёбад. Илова бар ин, муваффақияти фаъолияти КННД ба ташаккули малакаҳои идоракунии самараноки вақт ва истифодаи оқилонаи он таъсир мерасонад. Қайд кардан ҷоиз аст, ки истифодаи гуногуншаклии технологияи ғайрианъанавӣ дар дарсҳои забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ рағбати хонандаро ба дарс мустаҳкам менамояд.

Омӯзгори МТМУ № 11-и ноҳияи Исмоили Сомонӣ шаҳри Душанбе М.Қаюмова, нигоҳ доштани таълими мутассилонро новобаста аз нуқсонҳои нутқи хонандагон муҳим мешуморад. М.Қаюмова, бо хонандагони худ хеле барвақт шиносӣ пайдо карда аз синфи 1-ум хонандагони солимро бо ХННД мутобик месозад. Ў барои он синфҳое, ки бо онҳо кор хоҳад кард, дарсҳои санҷишӣ мегузаронад, то ки дар

огози соли хониши нав хангоми вохӯрӣ ҳамдигарро шиносанд новобаста аз нуқсонашон дар муоширатҳо ширкат варзанд, бо технологияи ғайрианъанавӣ аз рузҳои аввали таълим ба муҳокимаронӣ одат кунанд, онҳое, ки дорои нуқсонҳои нутқ мебошанд аз дигарон шарм накунанд инчунин баробархукукии онҳоро муҳофизат менамояд.

Омӯзгор методикаи махсуси фаъолияти касбии худро дорад, ки сифатҳои мусбати таълимро таъмин менамояд: барои суҷхонҳо маводи асосиро ҷудо накарда, балки ҳамаро ҳам суҷхонҳо ва ҳам ҳубу аълохонҳоро дар таълимгирӣ ба пеш ҳидоят карда, инчунин новобаста аз маҳдудият дохтани ХННД фаъолияти донишандӯзии онҳоро раҳнамоӣ мекунад. Дар нақшаи тақвими солонаи машқҳои логопедиро мувофиқи мавзӯӣ илова мекунад, ин равандро муносибати махсус ба таълим номидан мумкин аст. Чунки дар ин раванд ҳаҷми кори иҷрошаванда тафриқа мешавад ва на дараҷаи мушкilotи он. Хонанда ҳуқуқ дорад, ки на танҳо рағбат ба дониш, ёд гирифтани дошта бошад, балки то охири сол нуқсонҳои нутқро кушиш намояд, ки ислоҳ карда шавад ва дарсҳо ҳифз карда шавад. Қаюмова М, барои ҳар як дарс такроран пурсидани ҳатогиҳои ХННД ва фаҳмонидани такрории маводи нав бо диққат тайёрии мебинад, усулҳои нави, ки дар он қорҳои ислоҳиро фикр карда мебарояд ва барои нисбатан ҷуқур омӯхтани пурқувватҳо маводи махсус интихоб менамояд. Ҳар як ХННД бояд забонро ҳамчун воситаи муносибат ва муоширати шифоӣ ва ҳаттӣ бе нуқсонҳои нутқ нағз донад. Барои дастёбӣ ба ин ҳадаф Қаюмова М. ду шартӣ асосиро манзур кардааст:

- а) муносибати қорҳои ислоҳӣ бурдан дар эҷодиёти қори омӯзгор;
- б) зуҳури шавқу рағбат ба маводи омӯхташаванда на танҳо барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ, балки барои аз худ кардани дониш, маҳорат ва малака.

Барои анҷоми ин амалҳо шаклҳои гуногуни назорат ва худназораткуниро истифода бурдари тавсия медиҳад, ки ин барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ ба омӯзгор кумак мерасонад. Баъзе услулҳоеро,

ки Қаюмова М. дар таҷрибаи касбии худ дар дарси забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода мебарад, номбар менамояд:

- а) раъйпурсии фишурда ба воситаи варақаҳо;
- б) диктантҳои “аз паи хатогихо”, “худро месанҷем ”;
- в) иҷрои супоришҳои вариантнок;
- г) перфокартаҳо;
- ғ) кор бо истифодаи карточкаҳои ишоратӣ;
- д) ҳамдигарпурсӣ аз рӯи маводи назариявӣ пурсидан;

Қаюмова М, мафтун сохтани ХННД ва аз паси худ ба олами муъҷизаноки калимаҳо ва қаламҳо бурда тавонистани онҳоро дар ислоҳи нуқсони нутқ аз ҳама муҳимтарин вазифа меҳисобад. Маҳз истифодабарии корҳои ислоҳӣ ба мавқеи ашъе, ки дар дарсҳои ў васеъ ба кор бурда мешавад, диққатҷалқунандаю ҳамзамон аҷоиб ва ғайриодиянд. Мушоҳида ва таҳлили як дарси ў дар ХННД, ки овозҳоро дуруст талаффуз намекунад, кӯшиш кунед, ки ба вай чӣ тавр талаффуз карданро ёд диҳед. Бигзор, хонанда ба шумо нигоҳ кунад ва шумо бо таъкид овозҳоро талаффуз намоед. Масалан: даҳонро кушоед вақте, ки “А - А - А – А” мегӯед. Ба хонанда айнан ҳамон корро карданро омӯзонед. Дастони ўро ба лабҳои худ гузоред, то ки вай донад, ки лабҳо чӣ хел ҳаракат мекунанд. Акнун дастони хонандаро ба лабони худӣ ў гузоред. Лабҳои ўро бо дастон ба ҳаракат оваред, (дар талаффуз кардан ба ў ёри диҳед), вақте, ки ў овозҳоро талаффуз кардан меҳаҳад. Ба ў кӯмак намоед, ки ў мустақилона овозҳоро талаффуз намояд.

Овозҳои зеринро талаффуз кунед ва хонандаро водор созед, ки онҳоро такрор кунад: даҳонро калон кушоед, гӯё ки даҳанвозак мекунад ва “А- А- А- А” гӯед, лабҳоро ба тарафҳо кашида “И- И- И- И” гӯед, лабҳоро ба ҳам зич расонида “М- М- М- М” гӯед ва ғайра [187; 211].

Чунин методи шиносоиро бо ҳиссаи нутқи нав аз тарафи муаллим Т.Л.Лисиченко., аз муносибат ва мурочиати эҷодкорона ба мероси назариявии педагоги барҷастаи лаҳистонӣ Якуш Корчак дарёфтааст.

Хонандагон баъди чунин шиносӣ ҳарчи тез ва аз ҳама муҳимтараш мустақилона ҷавобро дарёфт мекунанд. Чунин калимаҳоро, ки дар матн сифат, шумора ва исм барои ҳиссаҳои нутқро иваз карда метавонанд, ба худ номи ҷонишинро дорад. Ҷонишин - барои он меноманд, ки вай номро иваз менамояд, ба ҷои ном истифода бурда мешавад. Дар синфи 4-юм хонандагон на фақат хонандагонанд, балки “Журналистон” низ ҳастанд. Ба ҳар яки онҳо дафтар барои навиштану қайд намудан ва ручка дода мешавад. Зимнан дарс давом мекунад он ҳанӯз гӯё на дар синфхонаи мактабӣ, балки дар марғзори табиати зебои атроф оғоз меёбад. Супориш дода мешавад, ки аз рӯи мушоҳидаи худ қайд намояд, ки бо кадом восита нуқсони нутқ мувофи ба мавзӯ ӣ ислоҳ карда шавад. Хуб аст, ки новобаста аз нуқсони нутқашон хонандагон фикри худро аз баён кардан наметарсанд, ором намеистанд, балки фикр мекунанд, баҳс менамоянд, ки ин хеле барои усулҳои ғайрианъанавӣ муҳим ба ҳисоб меравад.

Таҳлили фонематикӣ омӯзиши пайдарпайӣ, тартиб ва шумораи овозҳо дар калимаҳо мебошад. Он фарқ кардани садонок ва ҳамсадоҳо, садоҳои саҳт ва нарма, инчунин муайян кардани ҳиҷоҳо ва садоҳои таъкидро дар бар мегирад. Илова бар ин, он ба шумо имкон медиҳад, ки сохтори ҳиҷовии калимаҳоро паймоиш кунед.

Бо усулҳои ғайрианъанавӣ азхуд кардани таҳлили овоз асос буда, ба он омӯзиши хусусиятҳои овозҳо, таъкид ва сохти ҳиҷо илова карда мешавад. Қобилияти таҳлили калимаҳо тавассути машқҳои сершумор, ки ба кори мақсадноки ислоҳӣ барои ташаккул додани оғоҳии фонематикӣ ва идеяҳо дар бораи таҳлили фонематикӣ асос ёфтаанд, инкишоф дода мешавад. ХННД асосии фонемикиро меомӯзанд, ки ин ба онҳо имкон медиҳад, ки мафҳумҳои садо, ҳарф ва калимаро аз худ кунанд. Ин нави таҳлил на танҳо ҷудо кардан ва шинохти як овози калима, балки алоқаи онро бо ҳарф низ дар бар мегирад. Мақсади асосии таҳлили фонематикӣ ин аст, ки хонандаро бо системаи садои забон шинос намуда, ба ӯ

омӯзиши таносуби байни садоҳоро, ки калимаро ташкил медиҳанд, омӯзад.

Равоншиносон муайян кардаанд, ки нутқ воситаи асосии муоширати хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ мебошад. Л.Виготский навишта буд, ки калима ва сохти садои он аз тарафи хонанда ҳамчун қисми таркибии ашё ё хусусиятҳои он дарк карда мешавад. Ба таври таҷрибавӣ тасдиқ карда шудааст, ки фаҳмидани таркиби садои калимаҳо шартӣ зарурии бомуваффақият азхуд намудани малакаҳои навишт ва хониш мебошад. [39; 452].

Дар дарсҳои ғайрианъанавии таълими забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ омӯзгор ҳангоми омӯзонидани мавзӯи нав аз лаҳзаҳои мустаҳкамкуниву такрор, нуқсони нутқро бо воситаҳои машқҳои логопедӣ истифода бурда метавонад.

Тамоми маводи аёниро, ки дар дарсҳои таълими забони модарӣ истифода мегарданд ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст:

1.Маводи аёнии таълимӣ.

2.Маводи аёнии санҷишӣ.

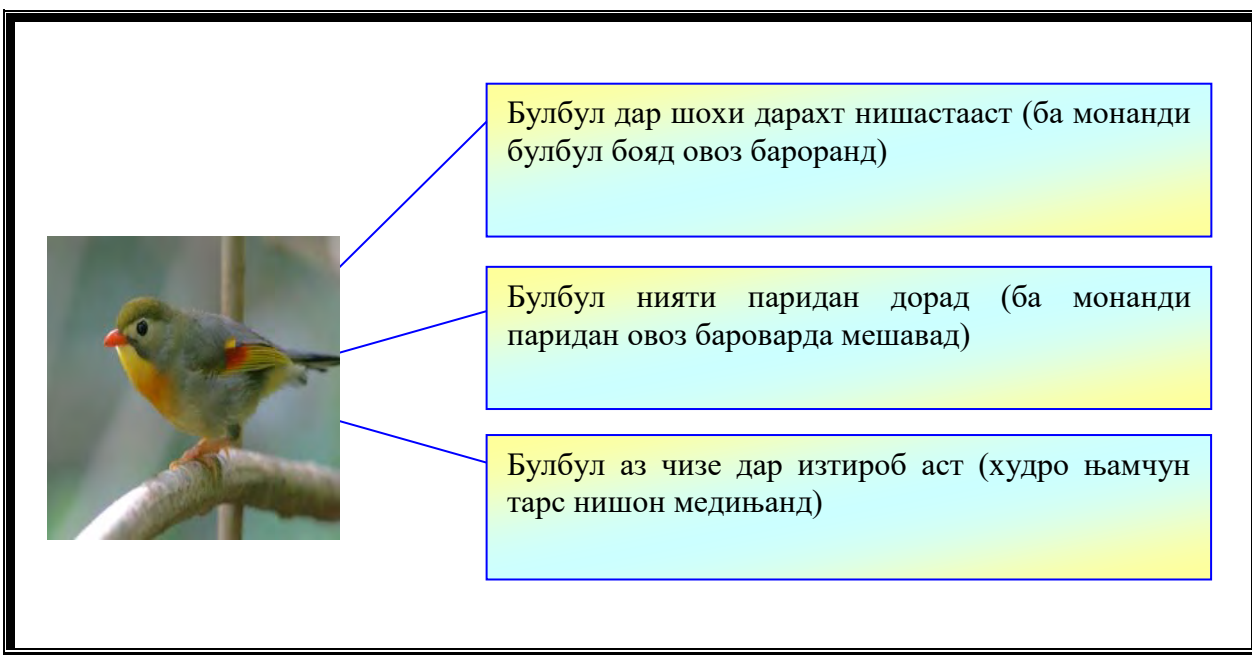
Маводи аёнии таълимӣ барои осон аз бар намудани маводи таълимӣ кӯмак мерасонад. Ба он расмҳои ашёвӣю мазмуннок дохил шуда, нуқсони нутқ ислоҳ карда мешаванд.

Маводи аёнии санҷишӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ инчунин санҷидани сатҳи дониши ХННД таҳсилоти ибтидоӣ ва ҳам мустаҳкам намудани мавзӯҳои нав гузошта кӯмак мерасонад. Ба он варақаҳои грамматикиву тесту перфокартаҳо дохил мешаванд, ки намунаи онҳоро чунин баррасӣ намудан мумкин аст:

Расмҳои ашёвӣ

Омӯзгор аз расмҳои ашёвӣ бо мақсади ислоҳ намудани нуқсони нутқ машқҳои логопедиро бо воситаи аёнӣ истифода карда метавонад. Сараввал дар таҳсилоти ибтидоӣ ҳадафи асосӣ омӯхтани овоз ва ҳарф буда, баътар байни хонандагон саволгузорӣ, дар бораи муҳити атроф, ашё, гирдоварии амал ва ҳаракатҳо инчунин аломат ва хусусиятҳои

онҳоро муайян мекунад, расмҳои ашёвӣ истифода бурда мешаванд. Инчунин расмҳои ашёвӣ ҳамчун калимаи таъриҳӣ дар тартиб додани ҷумлаҳои нав маҳс барои ХННД истифода бурда мешаванд, зеро ин хонандагон расми дидаро дар хотир нигоҳ дошта кушиш мекунад, ки ҳамчун булбул сароянд, то нуқсони нутқ ислоҳ карда шавад. Масалан: Ба ашё амалу ҳаракати мувофиқ оред.

Вазифаи омӯзгор он аст, ки ХННД -ро роҳнамоӣ кунад, ки аз руи расм корҳои фардӣ ташкил карда, хонандагонро ба танҳои ба эҷодкорӣ балки ба ислоҳ намудани нуқсони нутқ ҳидоят намояд. Ин мавод барои яке аз дарсҳои ғайрианъанавӣ буда, барои корҳои ислоҳӣ истифода бурда метавонад.

Истифодаи тестҳо дар дарс тафаккури мустақилонаи ХННД -ро ташаккул ва инкишоф медиҳад, дар вақти ҷавоби дуруст додан нуқсони нутқ ислоҳ карда мешавад. Шавқу ҳаваси ХННД -ро ба ин ё он ҷанб боз ҳам зиёдтар намуда, эътиқоди онҳоро ба ҳақиқати дониши омӯхташон мустаҳкамтар мегардонад. Ғайр аз ин ХННД ба қувва, дониш, маҳорат ва малакаи худ боварии комил ҳосил мекунад, ки дар як давраи муайян нуқсони нутқашон ислоҳ карда мешавад. Бо ин васила шавқу завқи ХННД -ро нисбати дарс бедор кардан мумкин аст, чунки дарси якранг

хонандаро дилгир месозад. Аз ин рӯ, истифодаи чунин роҳу усулҳои навини ҳавасмандгардониро дар раванди таълими забони модарӣ истифода бурдан ҳамчун технологияи ғайрианъанавӣ мумкин аст ва онҳо вобаста ба хусусиятҳои синну соли ХННД пешниҳод карда шудааст ва онро якчанд маротиба интихоб намудан ба таври эҷодӣ такмилу тағйир додан мумкин аст. Инчунин вобаста ба мазмуну муҳтавои мавзӯҳо дигаргун намудан қулай мегарданд. Чанде аз намунаҳои коркарду истифодашудаи онҳоро пешкаш менамоем, ки дар дарсҳои забони модарӣ он истифода бурда мешавад, инчунин дар ин барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар баъзе калимаҳое, ки хонандагон хато мекунанд, истифода хоҳад шуд:

	Ному насаб	баҳо		Ному насаб	баҳо
			11		
	Феъл чиро мефаҳмонад? а) номи ашё; б) аломату хусусият; в) ҳаракати ашё;		1	Сифат чиро мефаҳмонад? а) номи ашё; б) аломату хусусияти ашё; в) амалу ҳаракати ашё;	
	Исми хосро муайян кунед? а) модар, бобо, китоб,... б) Ватан, Саид, Хучанд в) омӯзгор, табиб, садбарг... Феъл чанд замон дорад? а) 10; б) 6; в) 3;		2	Пешояндҳоро муайян кунед? а) бо, ба, дар, барои,... б) ки, ва, -у, -ю, ё, ё ки, аммо,... в) -ин, -ӣ, -зор, -чӣ, -ҳо ... Исми маъниро муайян кунед? а) нон, китоб, пиёз,... б) некӣ, ақл, хирад, дӯстӣ,... в) лола, замин, ҳалим,...	
	Ному насаб	баҳо		Ному насаб	баҳо

	Исм чиро мефаҳмонад? а) аломату хусусият; б) номи ашё; в) ҳаракати ашё;		Зарф аз рӯи маъно чанд хел мешавад? а) сабаб, мақсад, замон, макон, миқдор, дараҷа, тарз; б) аслию нисбӣ; в) миқдорию тартибӣ;
	Сифат чанд дараҷа дорад? а) 2 дараҷа; б) 3 дараҷа; в) 5 дараҷа;	2 	Ҷонишинҳои ишоратиро муайян кунед? а) ин, он, ҳамин, ҳамон б) ҳа, ҳеҷ кас, ҳеҷ чиз в) якдигар, ҳамдигар
	Синоними калимаи парчам: а) матоъ; б) ливо, дирафш, байрақ; в) нишон	3 	Ҷеълҳои таркибиро нишон диҳед? а) даромад, баромад, бозгашт б) кор кард, роҳ рафт, даст дошт в) хонд, сохт, дид, гузашт

Ному насаб	баҳо
Сараъзоҳои ҷумларо муайян кунед: а) мубтадо, ҳол; б) пурқунанда, хабар; в) мубтадо, хабар;	
Аъзоҳои ҷумлаи асосиро муайян кунед? а) 2; б) 3; в) 5;	

Ному насаб	баҳо
1 	Зери хабар кадом хатро мекашем? А) _____ Б) _____ В) _____
2 	Аъзоҳои пайравро муайян кунед? а) Мубтадо, хабар; б) Хабар, ҳол; в) Муайянқунанда, ҳол,

			пуркунанда;
	Пешояндҳоро муайян кунед?	3	Пайвандакҳоро муайян кунед?
	А) ме-, бо-, бе-, ...		а) ва, ки, аммо, -у, -ю,...
	Б) то, дар, аз, бо, ба,...		б) бо,ба, дар, то, аз, барои,...
	В) -хо, -гон, -он, ...		в)-чӣ, -гон, -ён,...

Ному насаб:

Баҳо:

--	--

1. Шумора чиро мефаҳмонад?

--

2. Пасвандҳои сифатсозро нависед?

--

3. Ҷонишинҳоро нависед?

--

Таҳлил ва тафсири натиҷаҳои ин гуна тестҳо ба мо имкон хоҳад дод, ки барои баргараф намудани нуқсонҳои нутқи хонандагон вақт сарфа намуда, инчунин таҳлили муқоисавии сатҳи дониши онҳоро аз назар гузаронида шавад.

Барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи таълими забони модарӣ аз перфокартаҳо низ истифодабарӣ барои хонандагону омӯзгорон хеле муносиб ва муфид аст.

Перфокартаҳо ҳангоми мустаҳкамкунии мавзуи нав истифода бурдан мумкин аст, чунки он тарҳи санҷишӣ дорад. Инчунин бо ин роҳ дар ХННД мустақилиятнокӣ тарбия карда, малакаҳои навишт (дизграфия)- ро бе хато инкишоф дода метавонем. Дар перфокартаҳо, тестҳо ҷойи ному насаб ва навиштаҷоту баҳогузорӣ махсус ҷудо шудаанд ва аз як варақа якчанд маротиба истифода бурда метавонем.

Калима, ибора ва ё ҷумла дар қоғази алоҳида навишта мешаванд, то ки баъди баҳогузори қоғазро гирифта, ба ҷояш қоғази дигар гузошта шавад. Ҳоло якчанд намуди он пешкаш мегардад, ки мо онро барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурдем.

Ному насаб:	Баҳо:
1. Чанд аъзои ҷумла ҳаст 10 6 5	
2. Вазифаи синтаксисии феъл?	
3. Феъл чанд шумора дорад 2 3 4 5	

Ному насаб:	Баҳо:
1. Сифат чанд дараҷа дорад 3 6 5	
2. Феъл чиро мефаҳмонад	
3. Ҷонишинҳои шахси якумро нависед	

Ному насаб:	Баҳо:
1. Сифат аз чихати сохт чанд хел мешавад 3 6 5	
2. Сараъзоҳои ҷумларо нависед 	
3. Ҷонишинҳои манфиро нависед 	

Имрӯзҳо баҳри ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон дар таълимгоҳҳо аз технологияи ғайрианъанавӣ дар дарсҳои таълими забони модарӣ ҳангоми баёни мавзӯи нав дар аввали суҳбати муқаддимаӣ мегузаронанд: Мавзӯ: «Рӯбоҳи зирак ва гурги ғофил» (синфи 1-барои ислоҳ намудани ҳарфи [Р], [р]. Пеш аз оғози дарс чунин суҳбатро баргузор кардан мумкин аст:

-Ҳайвони чорпо, лекин хеле зебо, доно ва тайёр.

-Ин чист?- Рӯбоҳ

-Офарин!

-Пас хусусиятҳои вайро номбар намоед: доно, зебо айёр, тездав, дарранда, хомхӯр.

Мо ба ин ҳайвонҳо дар кадом афсонаҳо шинос шуда будем ?

Дар мобайн расми рӯбоҳ гузошта мешавад, ХННД бошанд, тамоми хусусиятҳои рӯбоҳро номбар меkunанд, қаҳрамони асосии кадом афсонаҳо буданашро баён месозанд. Инчунин маълумотҳо дар бораи гург гирд оварда мешавад, сипас баъди хондану нақл намудани матни афсона муқоисакуниву хулосабарорӣ гузаронида мешавад. Дар давоми дарс ХННД метавонанд ҳамчун кори мустақилона бо истифодаи яке аз

хусусиятҳои онҳо ҷумла нависанд, калимаи “гурғ” ва «рӯбоҳ»-ро таҳлили овозӣ кунанд ё ба ҳиссаҳо ҷудо намоянд.

Равандҳои болозикри ташкили таълимиро усули суҳбат мукамал мегардонад. Суҳбат ҳамеша бо саволгузори аз ҷониби омӯзгор оғоз меёбад. Омӯзгор барои омода намудани аҳли синф савол ба суҳбат мегузарад. Омӯзгор саросема нашуда, андаке таҳаммул мекунад, то ки хонандаҳо ба суҳбат омодагӣ гиранд. Саволе ба миён меояд: Киро бояд пурсид? Агар вақт имкон диҳад ва мавзӯ вазнинтар бошад, пурсидани хонандаи аълоҷӣ беҳтар аст, зеро баъди ҷавоби ӯ кам хонандагоне ҳастанд, ки тез ва бе нуқсон дуруст ба савол ҷавоб гӯянд, зеро хонандаи аълоҷӣ ба савол пурраву саҳеҳ ҷавоб мегӯяд.

Беҳтар мешавад, мо ҷавоби саволро аз хонандаи миёнахон пурсон шавем, зеро баъди ҷавоби ӯ бисёриҳо ба аниққунӣ, пурракунӣ ва ҳатто бо радқунӣ баромад намуда, ҷараёни суҳбатро хеле шавқовар мекунанд.

Омӯзгор бояд ба хонандагоне, ки даст намебардоранд аҳаммият диҳад. Бештари хонандагон аз нуқсони нутқи худ шарм медоранд ва аз шарм хоҳиши «худнамоӣ» накардан даст намебардоранд. Бо мурури замон онҳоро низ ба суҳбат ҳамроҳ кардан лозим аст. Баъзан онҳо ҷунун дуруст ибрази ақида мекунанд, ҳарчанд кӯтоҳ, вале асосноканд.

Дар ҷараёни суҳбат омӯзгор дар ХННД асоснокии гуфтор, исботи фикр бо овардани далелу мисолҳо, муътақидии фикр, танқиди ҳатойи шариконе, ки дорои нуқсонҳои нутқанд худ барин хислатҳоро пайдо мекунанд. Баъзан овардани ду нуқтаи назари ба ҳам муқобил аз аҳаммият ҳолӣ нест. Вале дар ҷараёни гармии суҳбат низ омӯзгор мавқеи роҳбариро аз даст надихад. Агар хонандагони суствон ё нуқсони нутқдошта аз нуқсони худ шарм дошта дар ҷараёни суҳбат аз доираи мавзӯ берун бароянд, онҳоро ба мавзӯи асосӣ бозгардониди, идомаи баҳс ёдрас мешавад.

Ҳаминро ба ҳисоб гирифтани лозим аст, ки қобили қабул будан ва ё раднопазирии ҷавоби ХННД аз зинаи таҳсилоти ибтидоӣ омӯзониди мешавад. Бисёр вақт ҷавоби ХННД ноপুরра, ноаниқ ва баъзан тамоман

хато мебошад. Ба ҷои он ки ба ХННД имконияти пурра кардани ҷавоб дода шавад, баъзан омӯзгорон саросемавор худашон ҷавоби саволро пешниҳод менамоянд. Ин бошад, ғайриинсонӣ ХННД -ро дар суҳбат суст намуда, ба зуд хомӯш шудани онҳо сабаб мегардад. ХННД дар чунин мавридҳо мустақилона фикр карданро наомӯхта, ба саволи худ аз омӯзгор гирифтани ҷавобро одат мекунад.

Ба рафти суҳбат маҳорати ботамкинона шунида натавонишани сухани омӯзгор низ ба фикрронии ХННД таъсир мерасонад. Дар синф хонандагоне ёфт мешаванд, ки онҳо дуру дароз фикр мекунад ва фикри худро хеле суст ба шакл медароранд ва баён мекунад. Гарчанде онҳо дуру дароз фикр кунанд ҳам, баъзан чунон баён мекунад, ки аз ҷиҳати дурустӣ ва аниқӣ ҳолати ислоҳ карданро талаб менамояд. Баъзе омӯзгорон то охир гӯш карда наметавонанд ва якчанд саволҳои бемаъно дода, чунин ХННД -ро ба тамоман хомӯш мондан водор мекунад. Дар чунин мавридҳо хонанда риштаи фикрашро гум мекунад ва хомӯш мешавад, баъзан ин хомӯшӣ тӯлонӣ мегардад, зеро ба иззати нафаси мерасад, дар ӯ ҳисси ҳафагӣ бедор мешавад, худашро нороҳат ҳис мекунад, ба қувваи худаш боварияш гум мешавад. Аз ин лиҳоз бояд саволҳо мувофиқи нуқсони нтқи хонандагон бояд сурат бандад.

Роҳбарӣ ба суҳбат барои корҳои ислоҳӣ бояд мустаҳкам, вале ботамкину роҳнамунсозанда бошад, на паҳшкунандаю бенизом. Суҳбати кӯтоҳи маҳсулноқ метавонад оғози ҳуби корҳои ислоҳии ҳар як дарс гардад. Зеро ба фармудаи донишманди маъруф И.В.Гиттис: «Ҳамчун шуъла суҳбат метавонад шавқро даргиронад ва диққатро ба маводи нав равон намояд» [38;84]

Дар ҷараёни таҳқиқот усули таълими ғайрианъанавӣ кластерро барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ пешниҳод намудем. Кластер як усули ташкили иттилоотест, ки маҷмӯи ғояҳо ё консепсияҳои ба ҳам алоқаманд аст. Он метавонад дар шаклҳои гуногун пешниҳод карда шавад ва барои ҷамъ овардани андешаҳои хонанда оид ба мавзӯи муайян хизмат намуда, метавонад онро бо роҳи шарҳу эзоҳ додан муаррифӣ

намояд. Ин восита барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ низ бо манфиат ҳисобида мешавад.

Кластер 2 ҳел мешавад: сода ва мураккаб.

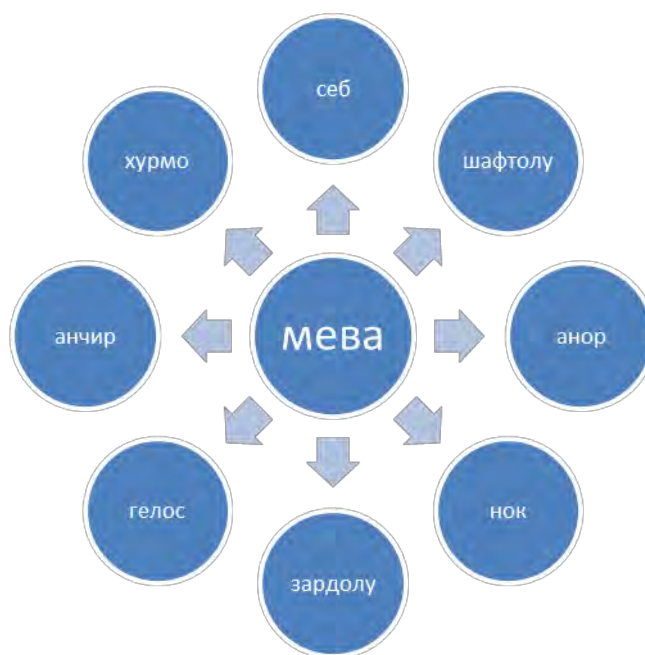
Намунаи Кластери содаро чунин пешниҳод намудан мумкин аст:

Мавзӯ: Мева

Мақсад: Дар хонандагон омода кардани кластер барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ

Савол: Дар бораи мева чӣ медонед?

Андешаҳои хонандагон оид ба мева дар варақаи сафед ё тахтаи синф навишта мешаванд. Ба монанди: номи мева (бештари ин калимаҳои хонандагони нуқсони нутқ ба ғалат роҳ медиҳанд ба монанди анор (анол), себ (шеб), шафтолу (сафлу), зардолу (залболу), хурмо (хулмо), анҷир (андил), гелос (гелс); ранги меваҳо (сурх (сулх), сабз (забс), зард (залд), гулобӣ (кулбӣ); ҷойи рӯйидан ё парвариши дарахт (биёбон (пиёпон), боғ (поғ), саҳро (саҳло); амал бо мева ё ҳолати он (истеъмол кардан, (истмол калдан) ороستاني дастархон) олоستاني дасталхон, ба намоишгоҳ гузоштан, аз он шарбат ва ширинӣ омода кардан); истифодаи мева (маърақаҳо, чашнвораҳо). Инро дар кластер тариқи зайл нишон додан мумкин аст:

Баъд аз омода кардани кластери сода хонандагон фикру ақидаи худро пешниҳод менамоянд. Байни гурӯҳҳо саволу ҷавоб ташкил медиҳанд. Дар кластери сода ҷавобҳо бояд кутоҳ ва мазмуннок бошад. ХННД бо кушиш намоянд, ки бо хонандагони дигар дар тақлидкори буда, якҷоя номи меваҳоро баррасӣ намоянд. Инчунин хонандагон метавонанд дар ҳолати қабул накардани андешаҳо, фикру ақидаи худро пешниҳод меkunанд.

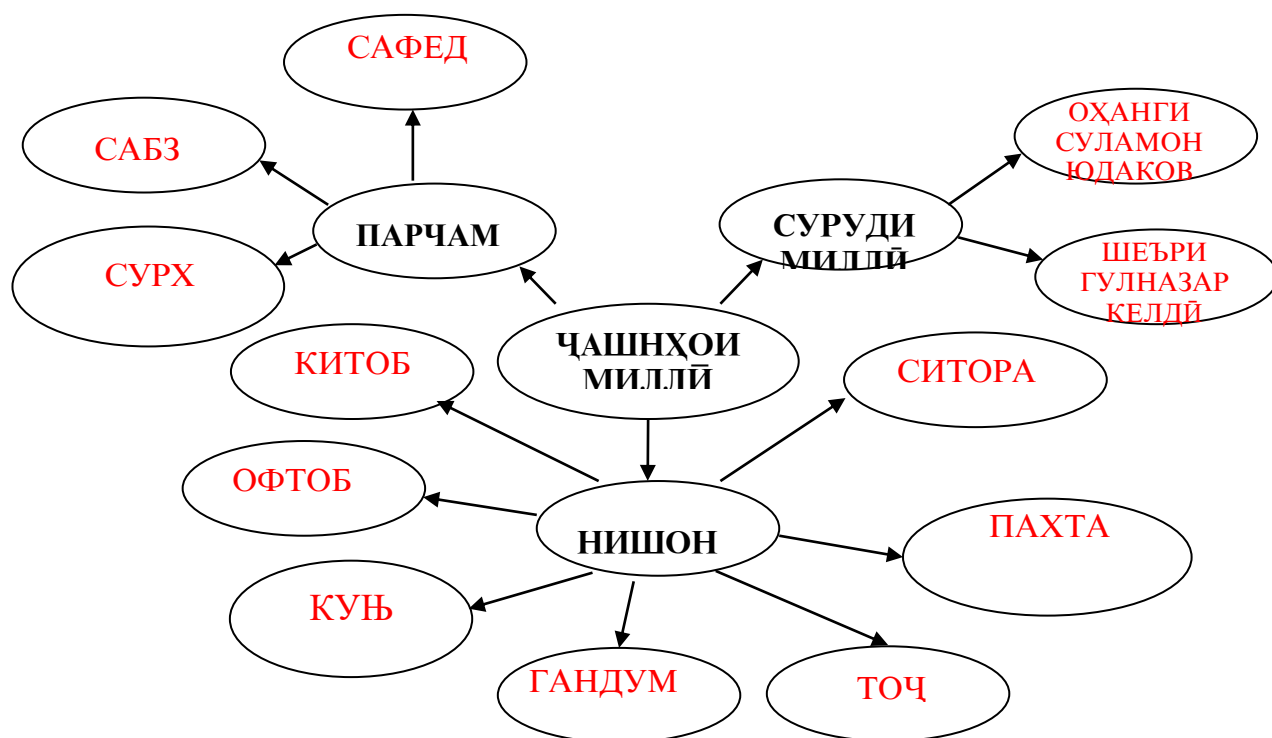
Дар охир омӯзгор хулосабарорӣ ва арзёбӣ менамояд.

Кластери мураккаб чунин аст:

Мавзӯ: «Ҷашнҳои миллӣ»

Савол: Ҷашнҳои миллиро номбар намоед?

Дар ибтидо ҳамаи фикрҳои хонанда оид ба **ҷашнҳои миллӣ** ҷамъ карда мешаванд: Суруди миллӣ, Парчам, Нишон. Баъд хусусияту аломатҳои ҳар яке аз ин идҳоро номбар карда, шохаҳо торафи зиёд шуда, нишонаҳои нав ворид карда мешавад. Онро мо дар кластер пешниҳоди ХННД менамоем:

Дар раванди таълими ғайриаънанавии забони модарӣ бо истифодаи усули кластер дар охири дарс ХННД метавонад:

- фикру мулоҳизаи худро роҷеъ ба мавзӯ иброз намоянд;

-кушиш намояд, ки бе нуқсони нутқ, Суруди миллиро қироат намоянд, Парчам миллиро фарқ карда дуруст талафуз намоянд, дар Нишон милли кадом аломатҳо мавҷуд аст, барраси намоянд.

-донишҳои ҳосилкардаи худро бо мавзуи нав муқоиса карда тавонад;

- байни андешаҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ робита муошират барқарор намояд.

Супориш: Омӯзгор бо тавсияҳои хонандагон дар якҷоя кор мекунанд, то дар тахта синф як кластери умумӣ эҷод кунанд, ки мисолҳои марбут барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон баррасӣ гарндад. Аммо дар рафти кор омӯзгорро зарур аст, ки онро шарҳ намедихад ва ба хатогиҳо аҳамият намедихад, зеро ислоҳи онҳо боиси парешон шудани хонанда мегардад.

Ҳангоми гузронидани дарс бо усули кластер омӯзгор бояд ба он кӯшиш намояд, ки муносибати мусбату хайрхоҳонаи байниҳамдигарии ХННД бештар ба роҳ монда шавад ва робитаи муоширати ҳамдигарӣ байни маълумоти аз тарафи ХННД омадаро маҳдуд нагардонад. Ҳаминро қайд кардан ҷоиз аст, ки тартиб додани кластер бо усули гурӯҳ (бо иштироки 2,3,4...) мувофиқи мақсад буда, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон самаранокии хуб дод. [92;83].

Хулосаи боби дуюм

Дар кори таҳқиқоти худ барои шавқовар гузаронидани дарс бо воситаи усулҳои ғайрианъанавӣ дар дарсҳои таълими забони модарӣ бозиҳои логопедӣ дар мавриди истифода бурда шуд, инчунин ба монанди ғаёл будани ХННД дар чараёни дарс, корҳои ислоҳӣ мондани ҳарфҳои [Л], [Р] [С] [З] истифода бурда шуд. Аз меъёр зиёд намудани ХННД дар синф, ба якдигар барои маҳс кардани забон ва рухсора кумак расонидан, дар вақти муҳофиза суҳанҳои якдигарро набуридан, диққати ХННД дар муддати кӯтоҳ ба дарс ҷалб намудан мавриди судбардорӣ қарор дода шавад.

Дар бораи омода кардани нақшаи дарсӣ мувофиқи нуқсони нутқ, илова кардани машқҳои логопедӣ бо воситаи дарсҳои ғайрианъанавӣ воситаи қадам ба қадам, истифодаи маводи аёни, расмҳои ашёӣ, мувофиқ сохтани ашё амалу ҳаракатҳо, тартиб додани ибораи сифатӣ истифода бурда шуд. Барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқи хонандагон мондани овоз, бо воситаи хондани суруд, ҳикоя, матн, зарбулмасал, мақол, аҳамиятноки, душворӣ, руи расм ҳикоя ва матн тартиб додан, ба нақши таълимӣ ворид кардани корҳои ислоҳӣ бо зонт, шпатель, таҳлили морфологӣ карда шуд. Барои шавқу рағбати хонандагонро бедор намудан, маҳси логопедӣ баланд ангехтан аз методи ҳавасмандгардонӣ истифода бурда шуд.

Ҳангоми корҳои ислоҳӣ нуқсонҳои нутқи дисфония, дизартрия, брадилалия, тахилалия ва ринология ва ғайраҳои мавриди таҳлил қарор дода шуд. Мо инчунин дар таҳқиқоти худ барои на танҳо ислоҳ кардани нуқсони нутқ, балки гуногуншаклии дарсҳои ғайрианъанавӣ усули Медонам, Доништан меҳонам, Доништан ва дигар ғаёлиятҳо истифода бурдем. Роҳу усулҳои ғайрианъанавӣ дар дарсҳои таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон ба мо имконият дод, ки дар як вақти кӯтоҳ бо дастгирии ҳамсолон якҷанд нуқсонҳои нутқро ислоҳ карда шаванд, ки яке аз онҳо ташаккули малакаҳои муоширатӣ мебошад.

Дар чараёни таълими забони модарӣ барои ислоҳи нуқсонҳои нутқи истифода бурдани усулу шаклҳои гуногуни таълим ба мақсад мувофиқ аст. Аз ҷумла, усулҳои фаъоли таълим бар хилофи усулҳои дигар, ба ташаккули ҷунин салоҳиятҳо, ба монанди қобилияти муайян кардани мушкилот ва дарёфти роҳҳои ҳалли онҳо дар муошират, баҳодихии қобилияти худ ва фаъолияти одамони дигар мусоидат мекунад.

Ҳангоми таҳлили муқоисавии натиҷаҳои бадастоварда ХННД маълум гардид, ки дар синфҳои, ки дарсҳо бо технологияи ғайрианъанавии таълим, аз ҷумла, бозиҳои логопедӣ мувофиқи мавзӯҳои нақшавӣ гузаронида мешуданд, дараҷаи кори ислоҳӣ баланд шудааст. Пас аз анҷом додани корҳои ислоҳӣ дар синфи таҷрибавӣ коҳиши шумораи хонандагони дорои сатҳи пасти дониш дар бахши омӯхташаванда қайд карда шуд.

Дар раванди таълими забони модарӣ бо ХННД-и таҳсилоти ибтидоӣ истифодаи самараноки технологияи ғайрианъанавӣ судманд буда, бо роҳи ислоҳ намудани нуқсони нутқи шавқовару муассир баргузор намудани дарс ва донишазхудкунии насли тозараси ҷомеа шароити мусоид ва муфид фароҳам меорад. Омӯзгорони таҳсилоти ибтидоиро зарур аст, дар нуқшаи тақвими мувофиқи нуқсони нутқи хонандагон аз нағзҳои мондани овоз ва ҳарфҳои, хонанда дар талафуз кардан азият мекашад, дар даври муосир тадриси хушмандона ва воқифона ба таври густурда баҳрабардорӣ наояд, то ки хонанда баъд аз синфи 4-юм ба нуқсон муошират карданро омӯзад.

БОБИ 3. НАҚШИ БОЗИҲОИ ЛОГОПЕДӢ ДАР ФАЪОЛГАРДОНИИ ХОНАНДАГОНИ ДОРОИ НУҚСОНҲОИ НУТҚИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ БО ИСТИФОДА АЗ ТЕХНОЛОГИЯИ ҒАЙРИАНЪАНАВИИ ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ МОДАРӢ

3.1. Хусусиятҳои бозихои логопедӣ ва истифодаи корҳои ислоҳии хонандагони нуқсони нутқи дар зинаи таҳсилоти ибтидоии дарсҳои забони модарӣ

Дарсҳои ғайрианъанавӣ дар таснифоти Ю. З. Гилбух дар асоси шаклҳои бозӣ мақоми марказӣ (асосӣ) ташкил медиҳад. Қомуси педагогӣ бозиро чунин таъриф медиҳад: “Бозии хонандагон ХННД шакли таърихан пайдошудаи фаъолияти хонандагон аст, ки аз таҷдиди ҳаракати (фаъолияти) калонсолон ва муносибати байни онҳо, ки ба дарк ва донистани ҳақиқати омилҳо ва ҳодисаҳои иҷтимоӣ равона мегардад, иборат аст. Бозӣ яке аз воситаҳои муҳимтарини тарбияи ҷисмонӣ, ақлӣ, ва ахлоқии хонандагон буда барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ҳамчун воситаи ёрирасон ба ҳисоб меравад” [45;42-43].

Ғояи дарси ғайрианъанавиро профессор А. М. Беляев Яке аз ҷузъҳои таркибии дарсҳои ғайрианъанавӣ ин истифодаи бозихои нақшофаринӣ дар дарсҳо мебошад. Дар раванди бозихои нақшофарӣ бошад, иҷро кардани мақоми ғайри иҷтимоӣ, ворид гардидан ба тақдирӣ ғайр густариш меёбад, ки дар натиҷа хонандагон дар тасаввур онро ғунҷоиш медиҳанд, ки дар ҳаёти воқеӣ онро аз сар намегузаронанд. Ҳамаи ин ба асоси тарбияи ахлоқии ХННД дар дарс маҳсуб меёбад. На ҳамаи олимону методистон истифодаи шаклҳои таълим-бозиро дар дарс мепазиранд.

Бо ибораи А. М. Беляев, истифодаи шаклҳои шавқоваркунандаи раванди таълим (дарс, муколама, маҳзар ва ғайра) дар дидактика на в нестанд ва мутаассифона, онҳоро омӯзгорон на танҳо номи махсус надода буданд, балки кам истифода мебуданд [16;176,].

Педагогҳои пешқадами ҳамаи замонҳо ва халқҳо аз асри XVII сар карда ба таълими аёнӣ хеле диққати ҷиддӣ меоданд. Я. А. Коменский И. Г. Песталотси., А. Дистервег., К. Д. Ушинский дар шароити фарогирии табиӣ раванди ислоҳию педагогӣ муҳимтарин талабот нисбат ба усули аёнӣ ҳамчун тадқиқоти илмӣ ба шумор меравад. Бисёре аз дастурҳои дидактикӣ пешниҳодкарда ва кор карда баромадаи педагогҳои собиқ то алҳол бидуни тағйироти ҷиддӣ мавриди истифода қарор гирифтанд. Бидуни мутакко ба тасуввури зинда ташаккул додани ҷаҳонбинии дурусти илмӣ ва дониши илмӣ воқеъ имконнопазир аст [92;213, 157;226, 59;268].

Бояд қайд кард, ки ҳамаи усулҳои зикршуда имрӯзҳо аз тарафи омӯзгорон ба таври эҷодӣ самаранок истифода бурда мешаванд. Дар рисолаи мо аввалин шуда усули ғайрианъанавиро барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ истифода бурда ба натиҷаҳои дилхоҳ расида тавонистем. Мақсади истифодаи ин усулҳо низ пеш аз ҳама инкишофи нутқ тафаккур ва дигар равандҳои маърифатӣ буда, дар ташаккулёбии сифатҳои шахсиятии ХННД нақши муҳим дорад. Махсусан, дар ХННД сифатҳои муҳимтарини мустақилиятнокиро тарбия намудан яке аз вазифаҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон ба шумор меравад. Бояд ХННД ҳангоми хатми зинаи таҳсилоти ибтидоӣ бе нуқсон муошират карданро дар амалия татбиқ ва истифода карда тавонанд.

Д.Салямова, дар мавзӯи “Заминаҳои пайдошавии лакнатзабонӣ дар кӯдакон ва технологияи бартарафсозии он” сабаб ва пайдоиши нуқсонҳои нутқи лакнатзабонӣ, истифода аз корҳои ислоҳӣ ба воситаи бозӣ машқҳои логопедӣ, маҳсҳои логопедӣ, ҳамкориҳои логопед бо хонавода фикру ақидаҳои худро ҷамъбаस्त намудааст. Таҳқиқоти Д.Салямова-ро мо тарафдорӣ менамоем, зеро баробари хонандагони солим хонандагони имконияташон маҳдуд, аз ҷумла нуқсони нутқидошта дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ хеле зиёданд. Аз ин лиҳоз, мо дар

рисолаи худ масъалаи ислоҳ намудани нуқсони нутқро дар дарсҳои забони модарӣ истифода намудем [174;126].

Муҳаққиқони ватанӣ Т.М. Ҳақназаров, дар мавзуи “Ислоҳномаи нуқсонҳои нутқи кӯдакони синни томактабӣ тавассути технология ва барномаҳои компютерӣ” ба роҳ мондани корҳои ислоҳӣ кори илмӣ таҳқиқоти ро ба анҷом расонида қайд менамояд, ки бо воситаи компютер, ки омили пешбарандаи кӯдакони таҳсилоти томактабӣ бозӣ ба шумор меравад, мо метавонем ба воситаи бозиҳои гуногун гимнастикаи артикулятсионӣ кор фармуда нуқсони нутқи кӯдакони ислоҳ намоем [211;13].

Дар шароити бозсозии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва дар амал татбиқ намудани талаботи Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, иҷрои талаботҳои Стандарти давлатӣ фанни забони модарӣ барои синфҳои 1-4 ва роҳнамоии омӯзгор, Барои фаро гирифтани ХННД ба раванди таълим, Консепсияи миллии таҳсилоти фарогир, Стандарти давлатии таълимии таҳсилоти ибтидоӣ, Стандарти давлатии таълимии таҳсилоти ибтидоӣ ва ғайраҳо ҷустуҷӯ ва амалигардонии роҳҳои самарабахши таълим ва тарбия фарогирии шароитҳои педагогӣ, тарбияи ҳисси ватандӯстию ҳештаншиносиро дар дарсҳои таълими забони модарӣ таъмин намудан дар муассисаҳои миллии имконпазир мегардад. Ба назари мо дар ин ҷода ба истифода омода намудани тарзу усулҳои нави гузаронидани дарс ва аз ҷумла самаранок истифодабарии Технологияи ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ аҳамияти бештаре касб менамояд [96;23, 190;67, 97;10,189;26].

Дар қисмати сеюми боби якуми кор масъала дар бораи хусусиятҳои бозиҳои таълимӣ дар дарсҳои забони модарӣ усули ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо таснифоти технологияи ғайрианъанавӣ мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дорад, ки дамгирӣ барои ХННД-дошта яке аз воситаҳои истироҳатӣ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, хусусияти бозиҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар фаъолгардонии ХННД зинаи таҳсилоти ибтидоӣ дар дарсҳои ғайрианъанавии забони модарӣ чӣ гуна тағйиротро аз сар

гузаронида метавонанд мавриди таҳқиқ қарор дода мешавад. Дар илми муосир роҷеъ ба ин масъала ақидаҳои гуногун арзи вуҷуд доранд.

Доктори улуми психологӣ Ю. З. Гилбух дар хусуси чунин тарзи ташкили дарсҳо бар он назар аст, ки асоси бо чунин минвол ташкил кардан ва гузаронидани дарс, он яклухти сохторро аз даст медиҳад. Вай ба консерти чамъомадӣ монанд мешавад. Дар тафаккури ХННД ғояи зарурии маърифатӣ рушд намекунанд. Диққати ХННД парешон мегардад. Омӯзгор дар вақти баёни мавзуи таълимии худ ба пайдарпай баён намудани мавзӯ чандон аҳамият намедиҳад. Дар чунин дарс иштирок карда, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки ғояи дар ХННД ба вуҷуд овардани рағбат ва муҳаббат ба корҳои ислоҳӣ, ёри расонида, инчунин ғояи ба тарзи таълими худ таваҷҷуҳи махсус ба вуҷуд оварданро дорад. Технологияи ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқи кулли хонандагон самарабахш буда бо воситаҳои бозӣ мувофиқи мавзуи пешниҳодшуда хизмат карда, дар замони муосир барои муоширати бе нуқсон истифода бурда метавонанд [46;127].

Талабот ба дарси забони модарӣ бо дарназардошти хусусиятҳои хоси психологии ХННД асос ёфтааст. Яке аз онҳо аз худ намудан ва мустаҳкамкунии фанни омӯзишӣ дар хотир нигоҳ доштани машқҳои логопедӣ, ҳангоми истифода аз аёният осон мегардад. Ҳангоми якрангӣ дар кори таълим раванди азхудкунӣ душвор мегардад, ё ки тамоман боздошта мешавад. Дар ҳолати якрангии дарс ислоҳ намудани нуқсони нутқ душвор мегардад. Махсусияти инкишофи фикрронии хонандагон чунон аст, ки вай аз мушаххас ба муассир ХННД ба абстрактӣ (дар наврасон) инкишоф меёбад. Худи “табиати кӯдак” чуноне ки К. Д.Ушинский мефармояд, бо истифодаи аёният ташкил кардани раванди таълимро тақозо менамояд. Аз ҷумла, дар таҳсилоти ибтидоӣ ҳамин хусусият роиҷ аст. ХННД он чизеро, ки бо ҷашм мебинанд, дар хотири онҳо хубтар ва дуру дароз нақш мебандад. Истифодаи аёният дар ҳар як дарси забони модарӣ барои корҳои ислоҳӣ истифода бурда мешавад [202;437].

Дарси ғайрианъанавӣ аломатҳои дараҷаи баланди тафаккурро инкишоф медиҳад ва фаъолнокии эҳсосоти ХННД муайян мекунад, инчунин дар як давраи кутоҳ нуқсони нутқ ислоҳ мегардад.

Дар ин радиф Ю. З. Гилбух таснифоти дарсҳои ғайрианъанавиро

Мушоҳида ва таҳлили дарсҳои ғайрианъанавӣ дар МТМУ, дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ ХННД гуногунрангии онҳоро нишон дод. Масалан, омӯзгори зинаи таҳсилоти ибтидоии МТМУ №11, ноҳияи Исмоили Сомонӣ таснифи технологияи ғайрианъанавиро, ки куллан фарқкунандаанд, ҳамчун шакли машғулияти таълимӣ пешниҳод менамояд. Масалан, дарс-мубоҳиса; дарс-чаласа; дарс-саёҳат, дарс бо адабиёт ва луғатро ба машғулиятҳои таълимӣ - амалӣ; дарс- муколамаро ба дарси ҷамъбасти, ҳосилкунии донишҳо дохил карда нуқсони нутқро низ бо воситаҳои гуногуншаклии дарсҳои ислоҳ карда шуданро истифода мебарад. Ҳамин тавр М.Қаюмова дарсҳоро аз рӯи шакли ташкили фаъолиятҳои ХННД тасниф менамояд.

Таснифоти дарсҳои ғайрианъанавии корҳои ислоҳии пешниҳод намудаи омӯзгорани МТМУ №54, дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ С.Раҳимова беҳтар ба ҳисоб меравад. Ба ақидаи С.Раҳимова дар зимни дарсҳо дар асоси бозӣ, инчунин боз фарқ кардани чунин майлон ба маънӣ аст, ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар инкишофи мустақилияти тафаккурӣ, ошкорбаёнӣ ақоид (дарс мубоҳиса, дарс-лексия, суҳбат ва ғайра), инкишофи лаззатӣ -эстетикӣ (зебоипарастӣ, васеъ гардонидани ҷаҳонфаҳмӣ (доираи назарӣ) хонандагон (дарс-конспектҳо, дарс-саёҳатҳо ва ғайра) тамошои ҷамъиятии донишҳо (дарс- семинарҳо, дарс-викторина, дарс- санҷишҳо ва ғайра) маҳс барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ кумак мерасонанд. Зеро бо ин усул хонандагон ҳамеша дар ҷараён ва муоширатанд, онҳо ба якдигар тақлид карданро меомузанд. Бо ин восита бе нуқсон дар муошират дохил мешаванд, дар ҳолати ба хатоги роҳ додан дигарон ба ӯ кумак мекунанд. Дар вақти мубоҳиса тарбияи зебопарастӣ дар ҷараёни муошират ба роҳ монда мешавад.[

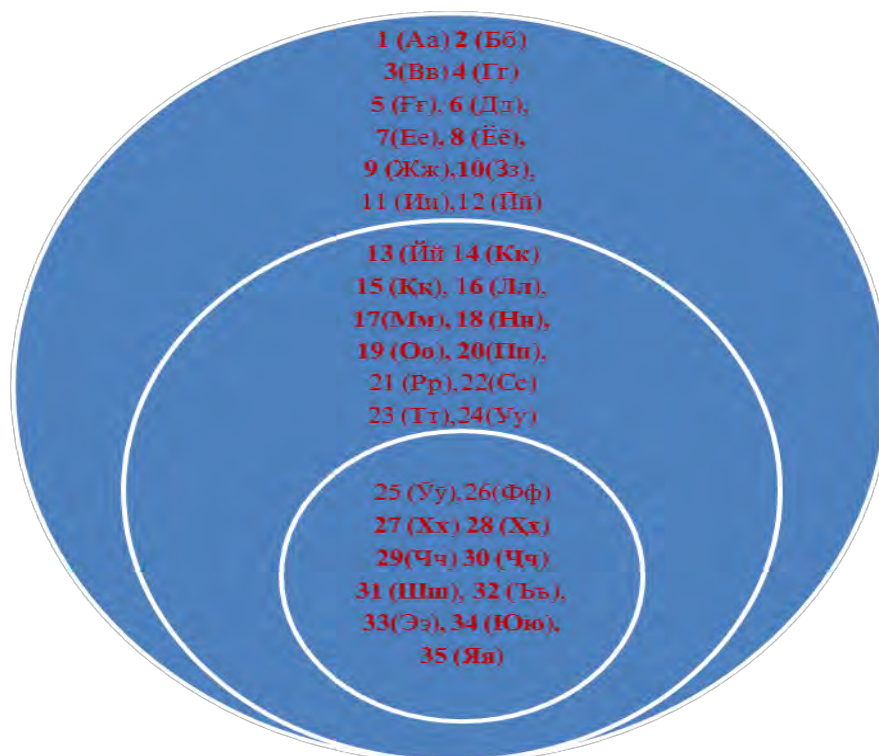
Дар китоби дарсии “Асосҳои таълими ибтидоии забони модари”-и М. Лутфуллоев бозихоро барои хонандагони таҳсилоти ибтидоии синфҳои I- II

ҳамчун бозиҳои дидактикӣ мувофиқи барнома пешниҳод менамояд. Мақсади ин бозиҳои дидактикӣ инкишофи нутқи хонандагон ва бой гардонидани захираи луғавӣ буда, муаллимиро мебояд дар ҳамкорӣ бо ХННД ба гурӯҳҳо онҳоро ҷудо намуда, барои бозӣ саволҳои мувофиқи нуқсони нутқашон пешниҳод намоянд. Аломату категорияҳои калимаҳо, дуруст муайян намуда бозиро оғоз мекунад. Гурӯҳҳоро ба ҷуфтҳо ҷудо карда, як гурӯҳ ғалатҳои гурӯҳи дигарро ислоҳ мекунад. Масалан, нодуруст навиштани калима ва иваз кардани ҳарфҳо дар навишт ва ғайра.

М.Лутфуллоев бо воситаи бозӣ нодуруст истифода бурдани ҳарфҳои х,з,ш,ҷ,к,м,с,г, ки маънои калимаро дигар мекунад, муқоиса намудааст, ки ин низ яке аз бозиҳои логопедӣ ба ҳисоб меравад:

Хира-зира	ҷуфт-куфт
Зира-шира	куфт-муфт
Шира-хира	куфт-руфт

Ҳарфҳо ва рақамҳо. Дар таҳқиқот мо ҳамаи рақамҳо (ададҳо)-ро ба воситаи ҳарфҳо истифода бурдем.

Хонандаҳо ҳарфҳо ва рақамҳоро интихоб намуда, ба воситаи бозӣ аз рақам ва ҳарфҳо интихоб карда, калима месозанд, Мисол: омӯзиши

фаъол аз рақамҳои 1,6,17,19,20 ва 21, ки ҷумлаи омӯзиши фаъолро ифода мекунанд, калима месозанд. Хонандагон ҳарфҳоро интиҳоб мекунанд ва калима месозанд: Модар-падар (онҳое, ки агар ҳарфи “Р” дуруст талафуз карда натавонанд [117;166].

Махсусан, бозиҳо дар раванди кори таълиму тарбиявии ХННД таҳсилоти ибтидоӣ ҳамчун як ҷузъи таркибии дарс истифода мегардад. Чунки хонанда баъди ба таҳсилу тадриси мактабӣ ворид гардидан ҳам хоҳишу талаботи махсуси бозикунӣ дорад. Бинобарин ба бозиҳо ва намудҳои гуногуни он дар дарсҳои таълими забони модарӣ хонандагон барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ майлу рағбат, шавқу мароқи зиёд дошта корҳои ислоҳӣ бурданро истифода мебаранд. Бештари усулҳои ғайрианъанавӣ на танҳо барои ислоҳ намудани он балки барои хонандагон хушҳолӣ ва болидарӯхӣ ҳада мекунанд. Дар шароити имрӯза дар соҳаи маориф фаъолияти омӯзгорон барои самаранок гузаронидани дарс бозиҳои таълимӣ васеъ истифода бурда мешавад. Саволе ба миён меояд, дар зери бозиҳои таълимӣ оё нуқсони нутқро ислоҳ кардан бо маврид аст? Бозии педагогии таълимӣ ин машқҳои логопедӣ ин гурӯҳист, ки барои аз худ намудани мавзӯҳои барномавӣ ба вучуд овардашуда мебошад, кадоме ки шароити имконпазирро аз ҳаёти меҳнати хонандагон дар оянда такрор менамояд. Ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар он мавриде сурат мегарад, ки мувофиқи барномаи таълимӣ омода шуда бошад [101;387].

Бозиҳои логопедӣ дар баробари қобилиятҳои зеҳнии хонандагон, инчунин нуқсони нутқро ислоҳ намуда онҳоро ба фаъолият ҷалб месозад. Таълим бо истифодаи бозиҳоро хонандагон чунин баҳогузорӣ ва арзишманд мекунанд: Бозӣ дониши хонандагонро сайқал дода, онҳоро ба фикркунӣ ҳидоят менамояд. Машқҳое, ки барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ҳамчун корҳои ислоҳӣ истифода бурда мешавад. Дар рафти бозӣ маҳорати бозиро нишон додан ва ба вазъиятҳои гуногун дучор шудан, тарзи аз ҳама мувофиқ ва дурусти рафторро интиҳоб кардан лозим аст. Муҳим аст, ки чӣ гуна амалҳо андешида шаванд, бо

дигар иштирокчиёни бозӣ забони умумӣ пайдо карда тавонанд ва ба таври муассир ҳамкорӣ кунанд. Машқҳои логопедӣ бояд тавре, истифода бурд, ки ҳаловатбахшу аҳаммиятнок ва шавқовар аст”.

Бозӣ дар нақшҳо, ё худ нақшофаринӣ ин усули бартариятдоштаи таълимие мебошад, ки тариқи иҷрои нақшҳо ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон, имконияти расонидани иттилоотро аз ҷониби худӣ ХННД ба ҳамдигар таъмин менамояд. Он шароит фароҳам меорад, то омӯзгор ҳар гуна таҳавуллот ва андешаи ХННД -ро, ки аксаран аз ҷониби дигарон паҳн ва овоза мегарданд, муайян кунад ва нишон диҳад, то онҳоро чӣ гуна ислоҳ намуда, бояд баҳогузори кардан имконпазир аст.

Тавассути бозиҳои логопедӣ дар нақшофаринӣ ХННД метавонанд масъалаҳоеро муҳокимаронӣ кунанд, ки он ба мавзӯ мувофиқат кунад. Дар заминаи хуб иҷро гаштани нақшҳо дар бозиҳо на танҳо мусоидат ба инкишофи малакаҳои ҳаётӣ, инчунин инкишофи маҳоратнокии ХННД, азхудкунии одат ва рафтору кирдор хуб ташаккул ёфта, ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон барраси мегардад. Он имкон дорад на танҳо малакаҳои гуногуни ҳаётиро дар ниҳоди хонандагон ҷойгир намояд.

Робита ва имкониятҳои дар мундариҷаи бозиҳои логопедӣ ва нақшофаринӣ маҳфуз буда метавонад, ба аҳли синф имкониятҳои маълумотнок шуданро нисбат ба шароитҳои зиндагӣ, ки дар ҷомеа мавҷуданд барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон мусоидат мекунад.

Ҳангоми ширкат варзидан дар бозиҳои логопедӣ -нақшофаринӣ ислоҳ намудани нуқсони нутқ, қобилияти чусту чолокӣ, диққатдиҳӣ, зиракӣ ва ҳозирчавобии ХННД рушд ёфта, маҳорати озодона баён кардани фикраш дар раванди дарсҳои забони модарӣ васеъ мегардад. Ҳамсинфон имкон пайдо мекунад, ки ба ҳамдигар аз наздиктар шинос шаванд, ки ин боисӣ машқҳои логопедӣ ба шикастани ниқоби шармгинӣ ва зохир кардани нуқсонҳои (норасоӣ, камбудӣ нисбат ба дигарон)

мавҷудаи хонанда мегардад. Инчунин, мавриди бозӣ шавку ҳавас ва рағбати ХННД ба мавзӯҳои матраҳшаванда афзун мегардад.

Барои ноил шудан ба ин ҳадафҳо дар бозиҳои логопедӣ ва нақшофарӣ шартҳои зеринро ба инобат гирифтани зарур аст:

- Ҳар як бозиҳои логопедӣ махсусиятҳои хоси худро дорад ва гузаронидани он вақт самаранок истифода карда шуда, ислоҳ намудани нуқсони нутқ талаб мекунад. Бинобар ин бо назардошти ба инобат гирифтани имконият вақти гузаронидани онро муайян кардан лозим аст;

- Иҷрокунандагон ҳадафҳои асосӣ ва мақсаду мароми нақшҳои худро бояд хуб дарк намоянд, ки ислоҳ намудани нуқсони нутқро дар мадди аввал гузоранд;

Омӯзгор барои ташкилу баргузор намудани чунин усули таълим бояд ба чандин талаботҳои зерин аҳаммияти хоса диҳад:

- Иҷрокунандагонро омода кунад, то мафҳуми бозиҳои логопедиро ва шартҳои онро дуруст фаҳманд;

- Шароитро чунин муҳайё намудан лозим аст, ки ҳамсинфон вазъияти нуқсонҳои ҳамдигарро фаҳманд ва аҳамияту зарурияти нақшро дарк кунанд;

- Раванди баргузори бозиҳои логопедӣ зери назорат кардан ва ба инобат гирифтани он ки ҳадафҳои ислоҳӣ, таълиму тарбиявӣ то кадом андоза амалӣ мегарданд.

- Иштирокчиён бозиро барои иҷрои амалҳои таълимӣ ва нақшҳояшон руҳбаланд намудан.

- Диққат додан ба он ки хонандагон то кадом андоза мазмун ва моҳияти бозиҳои логопедиро дарк кардаанд ва қабул кардани қарорҳои дахлдор.

- Натиҷаи бозии логопедӣ бо ҳамсинфон мавриди баррасӣ қарор додан;

- Андешаҳои ХННД -ро ба инобат гирифтани ва моҳияти нақшҳоро мувофиқи нуқсони нутқ нисбат ба ҳаёти воқеӣ муқоиса намуда, дар ҳаёт пайваста фаъол буданро тавсия намудан.

- Натиҷабардорӣ аз бозиҳои логопедии гузаронидашуда.

То он даме, ки ХННД даъватшуда ба сахнагузорӣ тайёр шуданд. Хуршед ба ҳамаи ХННД синф яктоӣ варақчаи супоришдор супорид. Исм: (Муминова Салима)- Ман аҷаб хушбахтам, ки тамоми ашёҳои олам ба ман тааллуқ доранд. Номи ҳар як одам, кӯҳҳо, дарёҳо, замини осмон, паррандаҳо, хазандаҳо, рустанию меваҳо ва умуман ҳамаи он ашёҳое, ки одамон ба чашми худ мебинанд, ба ман тааллуқ доранд. Ин хислатҳои маро ба ҳисоб гирифта забоншиносон ба ман “Исм” ном гузоштаанд ва таърифи ман чунин аст: “Он ҳиссаи нутқа, ки номи ашёҳоро мефаҳмонад ва ба саволҳои кӣ?, кӣҳо, чӣ?, чӣҳо? ҷавоб мегуяд, исм номида мешавад”.

Сифат: Ман ҳам бисёр хурсандам, ки аломатҳои ту ба ман тааллуқ доранд, яъне сифатҳои ҳамаи мавҷудоти олам...

Мустафо: - Хонандаҳо дар лифофаҳо варақ ҳаст, ки дар дохили он супоришҳо вучуд доранд. Марҳамат шахсоне, ки имрӯз хоҳиши баҳогириш доранд, супоришҳоро хонда ба ҷавоби он тайёр шаванд.

Даҳ нафар ХННД аз лифофаҳо супоришҳоро гирифта ба саволҳои он кушиш кунед, ки бе хато ҷавоб доданд. Аз ҷавобҳои ХННД маълум гардид, ки супоришҳо дорои мазмунӣ дарсҳои гузашта буда аз қиссон, зарбулмасал, тезгӯякҳо, ребус, чайнворд, шеър оид ба забони модарӣ, саволҳо оид ба мавзӯҳои омӯхташуда иборат буданд.

Хонандае мавзӯи гузаштаро такрор намуда, суҳанро ба омӯзгори синф дод.

Дар байни 3 - гурӯҳ мусобиқаи “Саводнок кист”- ро ба сифати диктанти “Худамро месанҷам” гузаронид. Мавзӯи диктант ба тахтаи иловагӣ навишташуда, рӯяш пӯшида буд. Бо диктанти омӯзгор хонандагон дуто акка, чор дона пилла, шаш дона қалам, се нафар хонанда, як беҳ себро ба дафтари худ тасвир карданд. Омӯзгор рӯи матнро кушод, хонандагон хатоии худро ислоҳ карда доираҳои сурхро бардоштанд.

Қисмҳои боқимондаи дарсро чи хеле, ки баёнаш дар боло рафт боз ХННД такрор карданд. Омӯзгори ба ақсариати хонандагоне, ки дар

рафти дарс бе нуқсон ҷавоб доданд, баҳо гузошт. Дар интиҳо аҳли синф шеъри Исоқӣ “Забони тоҷик”- ро хонданд:

Дурри гаронӣ,	Аҷаб ширинӣ,
Ширинбаёнӣ.	Асалбаринӣ.
Хуштар зи ҷонӣ,	Ба дил қаринӣ,
Забони тоҷик.	Забони тоҷик.
Дар илму ирфон,	Чун лафзи Ҷомӣ,
Чу шамси тобон.	Шеъри Низомӣ.
Ҳасти дурахшон,	Ҳастӣ гиromӣ,
Забони тоҷик.	Забони тоҷик.

Дарси навбатии санҷишӣ озмоишӣ низ ташкилу баргузор гардид

Дарси забони модарӣ дар синфи 3-уми МТМУ, зинаи таҳсилоти ибтидоӣ мактаби таҳсилоти миёнаи №54 шаҳри Душанбе аз тарафи ман (омӯзгори дарсдиҳанда Сановбар Раҳимова) амалӣ гардонда шуд.

Барои осон шудани дарсҳои ғайрианъанавӣ мо ба омӯзгорони ҷавон ба таври такрорӣ чунин нақшаро пеш аз дарс тайёр ва пешниҳод намудем, натиҷагирӣ аз дарс нишон дод, ки омӯзгор нуқсони нутқро бомуваффақият аз уҳдаи амалигардонии он баромад.

Татқиқот оид ба гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ дар хонандагонии имконияти маҳдуд (нуқсони нутқдошта) синфи 1 ва 2-юми МТМУ №72, (омӯзгорон: Холиқова Г ва Сафарова Р), синфи 3-юми МТМУ №54, (омӯзгор: Раҳимова С) ва синфи 4 МТМУ №11 (омӯзгор: Қаюмова М) дар шаҳри Душанбе доир ба мавзӯҳои дар боло зикр гардида, имконият доданд мо аз онҳо натиҷагирӣ намоем ва мо таҳқиқоти ҳар як муассисаро дар якҷоягӣ баъд аз ҷамбаст намуда, рӯи қалам овардем.

Баъди гузаронидани чунин дарсҳои ғайрианъанавӣ бо воситаи қадам ба қадам, иҷрои машқҳо аз тарафи хонандагон чунин натиҷабардорӣ карда шуд:

Натиҷагирӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ нишон доданд, ки аз 25-нафар; 9-нафар дараҷаи баланд 36%, 13-нафар дараҷаи миёна 52%, аз уҳдаи иҷрои супориш пешниҳодшуда ноил гардиданд ва 3- нафар дараҷаи паст, яъне 12%-ро нишон доданд, ки ин се нафар дар аввал кӯшиш намуданд дар иҷрои супоришҳо ғаёлона иштирок намоянд, вале омода кардани супоришҳо ба онҳо муяссар нагардид.

Барои санҷидани самарабахшии тавсияҳои дар боло пешниҳодшуда дар раванди таълими фанҳои педагогика ва таълими забони модарӣ дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ бо донишҷӯёни ихтисоси нуқсоншиносӣ озмоиши педагогӣ гузаронидем. Озмоиши педагогӣ ҳангоми таҷрибаомӯзии донишҷӯён дар солҳои таҳсили 2019-2020, 2021-2022 ва 2023-2024 дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №11, №54, №72-и шаҳри Душанбе гузаронида шуд. Онҳо ҳангоми таҷрибаомӯзӣ ба барномаи кори таҳқиқотӣ шинос карда шуданд. Бо дастури маслиҳати методӣ ва роҳнамоии муҳаққиқу омӯзгорони соҳибтаҷрибаи таҳсилоти ибтидоии МТМУ-ии номбаргардида дарсҳои санҷишӣ -озмоиширо таҳлилу баргузор намуданд. Кулли дарсҳо мавриди таҳлилу баҳодиҳии

хаматарафаи мутахассисон бо иштироки волидону роҳбарони МТМУ гардиданд. Иҷрои ин амал нишон дод, ки донишҷӯён дар бораи корҳои илмӣ-методӣ ва илмӣ таҳқиқоти маълумот, маҳорату малакаҳо ҳосил менамоянд.

Дар раванди корҳои тадқиқотӣ талаботҳои ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ ва барномавӣ- методии раванди таълиму тарбия, махсусан, стандарти давлатии таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ, Консепсияи миллии таҳсилоти фарогир, Қонун дар бораи ҳифзи иҷтимоии маъҷубон, нақшаҳои таълимӣ, барномаҳои таълимӣ, китобҳои дарсии замони муосир истифода бурда шуд. Роҳнамои омӯзгори таҳсилоти ибтидоӣ оид ба таълими фанни забони модарӣ, маводҳои ҷирирасони таълимию методӣ, аёниятҳо барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ ва ғайраҳо маводу маълумотҳо мавриди истифодабарӣ қарор гирифтанд. Инчунин мо ба он таъкид намудем, ки дар зинаи таҳсилоти олии касбии педагогӣ бошад донишҷӯёну магистрантҳо ва омӯзгорони махсус ва соҳибмаълумот доир ба низомии таълими фанҳои тахассусӣ махсусан забони модарӣ низ ҳаҷми муайяни донишҳо оид ба Стандартҳои таҳсилоти олии касбӣ нақша ва барномаҳои таълимӣ, комплекси таълимӣ методӣ, силлабусҳои корӣ, конспекти дарсӣ истифодаи ТИИ дар раванди таълим ва ғайраҳо тасаввуроту дониши амиқро соҳиб мебошанд.

Барои дар дарсҳои ислоҳӣ, санҷишӣ-озмоишӣ самарабахш иштирок намудану ба натиҷаи дилхоҳ ноил гардидани донишҷӯёну магистрантҳои махсус ва омӯзгорони таҳсилоти ибтидоии МТМУ дар мавзӯи **«Фарогирии хонандагонии имконияти маҳдуддоштаи зинаи таҳсилоти ибтидоӣ дар раванди таълими фарогир аз технологияи ғайрианъанавӣ»** семинар- машварати илмӣ-методӣ ташкил намудем. Доир ба ин мавзӯ ба қадри имкон ва зарурӣ маводҳо интихоб ва онҳоро ба намоиш гузоштем. Маводҳои интихоб ва пешниҳодашударо мо қариб дар ҳамаи намуд ва зинаҳои дарс барои истифодабарӣ корҳои ислоҳӣ тавсия намудем, ки онҳоро магистрантҳо ва донишҷӯёни махсус,

омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ дар фаъолияти касбии педагогӣ, илмӣ-методӣ, илмӣ- таҳқиқотии мустақилона ва бо таври эҷодӣ истифода бурда метавонанд.

Дар озмоиши педагогӣ 7- нафар магистрону донишҷӯёни факултети психология ихтисоси махсус ва 4- нафар омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии таълимии №11, № 54, №72 ш. Душанбе 25- нафар хонандагони нуқсони нутқидошта (инчунин баъзеи онҳо дорои имконияти маҳдуд буданд) фаро гирифта шуданд.

Дар раванди таҳқиқоти озмоишӣ ба миқдори 20 -соат технологияи ғайриаънанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар таълими забони модарӣ ташкилу гузаронида шуданд. Арзишмандии ин дарсҳо ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар баланд шудани сатҳи сифати таълими забони модариро дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ тасдиқ намуданд.

Озмоиши педагогӣ собит намуд, ки донишҷӯён, магистрҳои махсус ва омӯзгорон кушиш намоянд, ки барои истифодаи корҳои ислоҳӣ дар дарсҳо ширкат варзанд, инчунин дар таҳқиқоти озмоишӣ бо рағбати зиёд ширкат намоянд. Дар навбати худ онҳо мустақилона ҳарфҳое, ки хонандагон дар ҷараёни нутқи хаттӣ ва шифохӣ хато меkunанд маводҳои барномавиро омӯхта, ба дарсҳо ба тайёрии пухта ҳозир шуданд. Ҳар як супориши моро бо шавқу ҳавас, пурра, босифат ва дар вақташ иҷро менамуданд.

Дар навбати худ онҳо аз мо талаб карданд, ки доир ба ҳар як мавзуи барномавӣ ва усулҳои таълими он истифодаи машқҳои логопедӣ мувофиқи барномаи таълимӣ оид ба истифодабарии воситаҳои ислоҳнамоӣ дар таълими забони модарӣ истифодаи дарсҳои ғайриаънанавӣ, методҳои ғайроғардонии ХННД, ташкилу роҳбарӣ ба фаъолияти таълимии хонандагон, корҳои фардӣ ба ҳар як донишомӯз ва ғайраҳо маслиҳатҳои методӣ диҳем. Худи донишҷӯёну омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ бошанд, доир ба ҳар як мавзуи аз барномаҳои таълимӣ хондашон саволҳо дода, шарҳу тавзеҳоти корҳои логопедиро

аз нуқтаи назари илмӣ-методӣ пурсон шуданд ва ҳангоми дарсҳои озмоишӣ кушиш намуданд аз онҳо истифода баранд.

Дар рафти таҷрибаҳои педагогӣ тағйирот дар усулҳои кори ислоҳӣ, инчунин дар равишҳои муҳокима, ҷамъбаст ва ташаккули мустақилият ва масъулият дар байни хонандагон, донишҷӯёни факултет ва омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ қайд карда шуд.

3.2. Натиҷагирӣ аз кори озмоишӣ таҷрибавӣ бо истифодаи технологияи ғайрианъанавии таълими забони модарӣ воситаи ислоҳ намудани нуқсони нутқ

Натиҷабардори дар дарсҳои анъанавӣ ва ғайрианъанавӣ, ки ҳоло дар мисоли таҷрибаи омӯзгорон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар синфҳои захиравӣ №54 ва №72 арзи вучуд доранд ва мактаби таҳсилоти умуми №11, таҳлилу баҳодихӣ ба онҳо марҳилаи махсуси кори тадқиқотии моро ташкил намуданд. Аз ҷумла ман ба омӯзгори мактаби №54-и шаҳри Душанбе Раҳимова С, ки солҳои тулонӣ дар боби мувофиқгардони раванди таълиму тарбия дар дарси забони модарӣ усули баланд бардоштани самти амалиётнокии дарсро мадди назар гирифта, системаи худро кор карда баромадам, барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ чораҳои махсус андешидааст, ки маҳси логопедиро дар лаҳзаҳои дамгирӣ бо воситаи зонт ва шапател истифода бурданро бо маврид меҳисобад.

Моҳияти технологияи ғайрианъанавиро мухтасар чунин пешниҳод кардам, ки асоси онро ё худ маҷмуи муносибати комплексӣ намудан ба таълими забони тоҷикӣ дар асоси нақшаи дурнамои таҳияшуда ҳисобидам, ки ин барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар дарси ғайрианъанавӣ айнӣ муддао ҳисобида шуд.

Таҷрибаи муассисаҳои таҳсилотии муосир собит менамоянд, ки одоби педагогӣ, ҳазлу мутоиботи (шӯхӣ) омӯзгор бо аҳли синф, муносибати эмотсионалӣ-эҳсосотӣ ба далелҳои омӯхташаванда ва ҳодисаҳо дар бедорсозии рағбат ба маводи таълимӣ ва баланд бардоштани фаъолнокии раванди таълим нақши калон мебозад. Бинобар ин истифодаи машқҳои логопедӣ аз тарафи муаллими дарсдиҳанда баробари омӯзиши фаъол барои ислоҳ намудани нутқ воситаи хуб шуда метавонад.

Дар ҷараёни дарсҳои забони модарӣ шаклҳои гуногуни такрори ҷиддиро дар шаклҳои такягоҳӣ, тасодуфӣ барои ислоҳ намудани нуқсони

нутқ ҳатми шуморидам. Ман ба омӯзгор тавсия додам, ки дар лаҳзаҳои дарс бештари вақтро ба мустаҳкамкунӣ чудо намояд, зеро нуқсони нутқ дар чараёни мустаҳкамкунӣ хубтар ба роҳ монда мешавад. Ў бо ин восита ҷанбаҳои мустаҳкамкунии дарсро ба система дароварда, маҳорати азхудкунии худназораткуниро ба хонандагон меомӯзонад. Ў барои мушоҳида ва арзёбӣ намудани донишу маҳорат ва малакаи хонандагон якчанд методҳоро дар таълими дарсҳои забони модарӣ худ истифода бурд ва ба омӯзгорони дигар тавсия пешниҳод намудам:

- а) ба воситаи расм пурсиши ХННД дар ҷои нишаст;
- б) тавтиши хатоҳои корҳои хатӣ аз ҷониби худӣ ХННД;
- в) ҷалб намудани ХННД ба иҷрои супоришҳои фардӣ, зина ба зина;

- г) ҳамдигарпурсии хонандагон ва ислоҳи он;

- ғ) арзёбӣ дар мавзӯҳои гуногун, мувофиқи мавзӯ;

- д) барои ташкили супоришҳои хонагӣ ташкил кардани гурӯҳҳо;

Дар барои баъзе аз шаклҳои номбаршудаи услубҳое, ки дар онҳо махсусияти кори омӯзгор равшан зоҳир мегардад, иброи андеша менамоем. Масалан, ба Сафарова Р, тавсия дода шуд, ки услуби ҳамдигарпурсӣ ва ҳамдигарбаҳодихиро дар дарсҳои таълими забони модарӣ барои корҳои ислоҳӣ баъд аз омода кардани вазифаи хонагӣ истифода бурда мешавад. Мо ин усулро дар кори ҷуфтӣ ва гуруҳӣ барои катори аввал роҳу воситаҳои навро аз ҳампахлуи худ мепурсанд ва арзёбӣ менамоянд. Инчунин бо гурӯҳҳо саволҳо пешниҳод мекунем ва худӣ гурӯҳҳо арзёбӣ менамоянд. Баъди ба итмом расидани арзёбии ҳамдигар омӯзгор мавзуро хулосабардори менамояд. Инчунин ХННД ба рафикашон ё ба гурӯҳи мушаххас баҳои “аъло”, “хуб”, “миёна” мегузоранд. Дар охири дарс омӯзгор ба хонандагоне, ки корҳои ислоҳиро дуруст истифода бурда натавонистанд пешниҳод менамояд, дар дарсҳои оянда бояд онро дуруст иҷро намояд. Инчунин омӯзгор хонандагоне, ки ҷавоби бе нуқсони нутқ пешниҳод намудаанд,

вазифадор менамояд, ки ба ХННД ба корҳои гурӯҳӣ дохил карда, аз натиҷаи таълим онҳо низ хабардор шаванд.

Усули дигар худбаҳодиҳӣ дар таҳқиқотҳо истифода бурда шуд, дар ин метод хонандагон он вақт масъулияти худро ва дигаронро ҳис мекунанд, ки ба ҷаъолияти ҳеш барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ баҳои дуруст дода тавонанд. Асосан ҳангоми шунидани мафҳуми ба худ баҳо додан мо муаррифии кори хонандагонро мефаҳмем, лекин худбаҳодиҳӣ чанбаи дигар аст, ки хонанда дар муоширати нутқи агар ҳатогӣ содир накунад ба худ баҳои арзишманро мегузорад.

Воситаҳои худбаҳодиҳӣ дар дарсҳои забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар ҳама зинаҳои дарс истифода бурда мешавад. Ин усул бояд ҳатман баъд аз муаррифӣ ва муҳокимаи мақсади таълим ва иҷрои ҷаъолиятҳои таълим баъди ба итмом расидани дарс истифода бурда шуд. Ҳар як хонанда ба сифати кори худ баҳои нисбӣ доданро ёд гирифтанд. Тавассути саволҳои ХННД барои баёни мавзӯ ва муаррифии он ба худ баҳо гузоштанд. Мо дар таҳқиқот чунин саволҳоро пешниҳод намудем.

Саволҳои барои ба худ баҳо додан

- Оё Шумо ҳангоми омода кардани мавзӯ аз нуқсони нутқи худ шарм медоред?
- Мушкилии Шумо ҳангоми омода кардани мавзӯ кадом аст?
- Ҳангоми омода кардани мавзӯ кӣ ба Шумо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ кумак расонид?
- Дар омода кардани мавзӯ ба Шумо бештар кадом машҳои логопедӣ маъқул шуд?
- Кадом ахборотҳои навро барои машҳои логопедӣ истифода кардед?
- Агар як маротибаи дигар ин машқи логопедиро омода кунед, чиро тағйир медиҳед?

Биёед, якчанд машқҳои логопедиро ба қолаби ин саволҳо ҷой медиҳем.

Мақсади таълим: Ҷумлаҳои сода аз тарафи ХННД тартиб дода шуд.

Саволҳо барои ба худ баҳо додан.

-Мушкилиҳои Шумо ҳангоми тартиб додани ҷумлаҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ аз ҷӣ иборат аст?

-Ҳангоми тартиб додани машқҳои логопедӣ барои кумак ба кӣ мурочиат мекунед?

-Барои тартиб додани ҷумлаҳои содаи машқҳои логопедӣ аз кадом маводҳо истифода мекунед?

-Оё Шумо ҳангоми маҳс кардани забон ё ком ба душвориҳо дучор шудед ва бо кадом восита онро бартараф намудед?

-Дар омода кардани машқҳои логопедӣ бо кадом роҳ чизи навро дохил кардед?

-Оё бори дигар ҳангоми тартиб додани ҷумлаҳои содае барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода бурдед, чиро иваз мекардед?

Мақсади дарс бояд ба саволҳои пешниҳодкардаи ислоҳи нуқсони нутқ мувофиқ гузошта шавад. Ҳангоми гузарондани фаъолияти худбаҳодихӣ омӯзгор ҳуқуқ дорад, ки як ё ду саволро ба ХННД мувофиқи нуқсони нутқ пешниҳод наояд. Омӯзгор дар якҷоягӣ бо хонандагон ҷавобро муҳокима мекунед, то ки онҳо роҳи усули расидан ба мақсади барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ро муайян кунанд.

Саволҳоро дар варақи алоҳида омода карда, дар тахтаи синф часпонда шавад. Вобаста ба мақсади дарс ХННД барои худбаҳодихӣ аз ин саволҳо истифода мекунанд:

Масалан:

Худбаҳодихӣ

- Дар вақти баҳодихӣ қорҳои ислоҳӣ кадом мушкилӣ ба Шумо монанд шуд?

- Дар вақти баҳодихӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ба Шумо қасе кумак расонд?

- Агар бори дигар ин вазифа ба дӯши Шумо гузошта шавад, баҳои худро барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ иваз мекунад.

Бояд дар хотир дошт, ки ҳангоме ки ХННД оид ба мушкилоташ ҳарф мезанад, омузгор бояд кушиш намояд, ки аз нуқсони нутқ дигарон пай набаранд. Хонандагони нуқсони нутқдошта мегӯянд, ки «на танҳо ман ба чунин мушкилот рӯ ба рӯ шудам».

Худбаҳодиҳӣ малакаи таҳлил кардани сабабҳо ва ҳалли мушкилотҳоро дар ХННД равнақ медиҳад. Агар мо ҳар дарс воситаҳои худбаҳодиҳиро истифода барем, рӯз ба рӯз нуқсони нутқашон ислоҳ мешавад ва инчунин ҳисси масъулиятшиносии хонандагон меафзояд.

Бозии “**Чароғак**”- ХННД як пора қоғази ғафсе интиҳоб мекунад, ки як тарафаш ранги сурх ва тарафи дигараш ранги сабз дорад. Ҳангоми пурсиш хонандагон тарафи сурх ё сабзи варакаи “чароғак”-ро ба омузгор нишон дода, аз тайёрии худ ба саволи гузошташударо ҷавоб медиҳанд. Ин усули пурсиш ҷузъҳои худбаҳодиҳӣ низ дорад, зеро бо бардоштани чароғак хонанда худаш ба худаш баҳо медиҳад, ки ман дар ин мавзӯ омода ҳастам [73;44].

Дар дарсҳои таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқӣ санчиши таҷрибавӣ гузаронида шуд, ки дар ин таҳқиқот бештар ташаккул додани малакаҳои фаъолияти таълимӣ сарфи назар гардида, дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ ба ХННД бозҳои логопедӣ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ таҳдиди назар гардида, на ҳамчун логопед, балки ҳамчун омузгор дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №11, №54, №72 шаҳри Душанбе натиҷабардорӣ карда шуд.

Дар рафти санчиши озмоишӣ дарсҳои таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода аз усулҳои ғайрианъанавӣ гузаронида шуданд. Дар тамоми марҳилаи охири кори тадқиқот дар низоми таҳсилоти ибтидоӣ 36- дарс (ҳафтае 2 -маротиба) гузаронда шуд.

Дар таҳқиқоти озмоишӣ аз 25- нафар хонандагон иштирок варзиданд, ки 20-нафар онҳо ғайр аз нуқсони нутқидоштанашон боз имкониятҳои маҳдуд низ доштанд. Аз 20 нафар- 4-нафарашон дорои синдроми аутизм, 1-

нафарашон олусчам, 3-нафарашон кундзехн, 2-нафарашон дурбин, 2-нафарашон синдрои дауна, 1-нафарашон Махдуди саломатидошта, 2-нафарашон дастчап, 1-нафарашон сустбин, 1-нафар наздикбин, 1-нафарашон сустшунаво ва 2-нафарашон дорои фалачи дасту по баданд. Натиҷаҳо собит намуд, ки новобаста аз имконияти маҳдуддошта, нуқсони нутқдошта хонандагон аз уҳдаи барномаи таълимии муассисаҳои умумии таҳсилоти баромада метавонанд.

Таҷриба барои санҷидани фарзияи тадқиқоти рисолаи мазкур равона карда шуда буд, ки тибқи он истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ дар таълими забони модарӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон дар дарсҳо мусоидат мекунад.

Барои иштирок дар ин озмоиш хонандагоне интихоб карда шуданд, ки дар ибтидои таҷриба ҳама дорои нуқсони нутқ дар шароити баробар қарор доштанд.

Фарқи асосии таҳқиқоти назоратӣ ва озмоишӣ дар он буд, ки дар таҳқиқоти таҷрибавӣ дарсҳо бо истифодаи доимии усулҳои ғайрианъанавӣгузаронида мешуданд.

Дар таҳқиқоти назоратӣ усули анъанавии таълими технология ба ХННД барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода шуда, усулҳои ғайрианъанавӣ истифода нашудаанд.

Барои баҳо додан ба таълими фанни забони модарӣ дар рафти таҳқиқот ба натиҷагирӣ аз он ба таҷриба ба хонандагон истифодаи усулҳои зерин пешниҳод карда шуд: Кластер, Диаграммаи Венн, перфокартҳо, ЭССЕ, Сингвейн, баҳс, мубоҳиса, МДД, бозиҳои логопедӣ (истифодаи машқҳо дар ҷадвал), суҳбат, усули аҳаммиятноки ва душвориҳо, усули ҳамдигарпурсӣ, назоратӣ, худбаҳодиҳӣ, боҳамбаҳодиҳӣ, машқҳои хондани суруд, кор бо расмҳо, тестҳо, пурсиши хаттӣ, мондани овоз ва иҷрои кори амалӣ, расмҳои ашғӣ, тест, диктанти худамро месанчам ва ғайра истифода бурда шуд.

Аз ҳамаи усулҳои дар боло зикршуда барои баҳодиҳии дониш дар охири кори таҷрибавӣ-озмоишӣ натиҷагирӣ карда шуданд.

Барои баҳодиҳии дониш мувофиқи талаботи барномаҳои таълими барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ фанни забони модарӣ таъя карда шуданд.

Ҳангоми таҳлили татбиқи шаклҳои назорати дониш сифати дониши ХННД таҳсилоти ибтидоӣ дар таҳқиқоти назоратӣ ва озмоишӣ дар охири кори таҷрибавӣ -озмоишӣ натиҷаҳо муқоиса ва хулосабарорӣ карда шуданд.

Ба гурӯҳи якуми усулҳои назорат, ки барои баҳодиҳии натиҷаҳои тадқиқот барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ таҷрибавӣ истифода мешуданд, машқҳои логопедӣ интихоб карда шуданд, ки онҳо дар заминаи маҷмӯи вазифаҳои пешнаҳодшудаи стандарти таълими забони модари асос ёфта буданд. Санҷишҳо дараҷаи азхудкунии маводи омӯхташударо аз ҷониби ХННД муайян бояд мекарданд.

Бартарии муҳимми дарсҳои таълими забони модарӣ дар он аст, ки он имкон медиҳад, ки нуқсони нутқ ислоҳ гардида, ақсуламали «хонанда-омӯзгор» зудтар ба роҳ монда шавад ва он имкон медиҳад, ки донишу малакаи ХННД ҳам дар сатҳи ҳатмӣ ва ҳам дар сатҳи олӣ аз фанни забони модарӣ санҷида шавад.

Амсилаи 1. Шиносоӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ

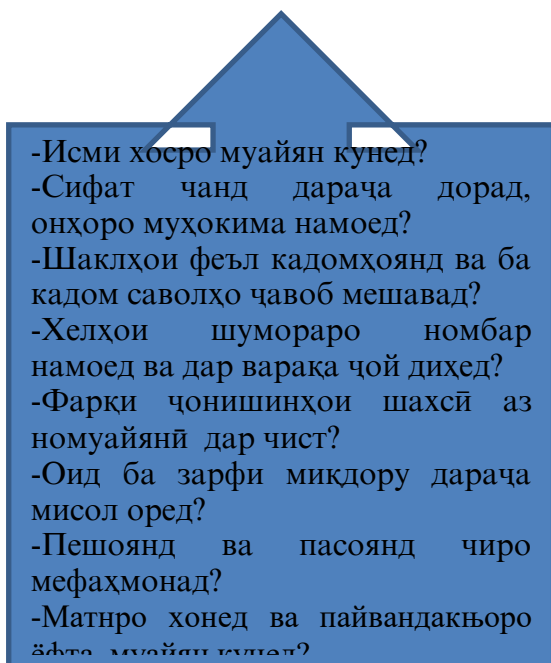
Фаъолияти амсилаи 1 то оғози дарс гузаронида шуд. Бо даст салом кардан, муносибати хонандагонро ба якдигар хубтар мекунад. Дар баробари дидан бо якдигар бояд табассум кард, зеро як табассум хонандаро хушҳол менамояд. Варақаи шиносӣ, хонандагон якдигарро шинос мекунанд. Бозии “Силсиланомҳо” дар фаъолияти худ баррасии номи худ ва ҳамсинфон чунин ташкил карда мешавад. Хонанда ном ва ҳислати худро номбар мекунад, сипас хонандаи дигар ном ва ҳислати худро номбар карда, ном ва ҳислати ҳамсинфи аввалро низ такрор мекунад, хонандаи сеюм ном ва ҳислати худро, сипас ном ва ҳислати нафари якум ва дуюмро такрор мекунад, фаъолият бо дигарон низ такрор шудан мегирад. Бо ҳамин восита барои нуқсони нутқ ислоҳ карда шуд.

Дарахти интизориро хонандагон дар варақаи сафед (ватман) омода мекунанд, сипас дар дарс чӣ интизоранд дар варақаҳои ранга ҳамчун мева ширеш мекунанд. Вазифаи омӯзгор дарси ояндаро бояд аз саволҳои пешниҳодҳои дарахти интизорӣ оғоз намояд.

Чӣ тавре ки аз амсилаи 2- бармеояд, гузаронидани дарсҳои ғайрианъанавӣ шакли асосии машқҳои логопедӣ дар ҷадвал пешниҳодшуда, ки онро мо дарсҳои таълими забони модарӣ, дар МТМУ раванди тибқи талаботҳои барномавӣ истифода бурдем, ташкил менамояд. Машқҳои логопедӣ ҷузъи таркибии намуди фаъолиятҳо буда, он дар дарсҳои таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ бо мувофиқият истифода бурда мешавад. Истифодаи чунин машқҳо маҳорату малакаи хонандагонро баланд бардошта ва қобилияту истеъдоду эҷодии хонандагонро дар дарс ва берун аз дарсҳо инкишоф дода нуқсони нутқ ислоҳ карда мешавад.

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ

ҲИССАҲОИ НУТҚ

ПЕРФОКАРТАҲО

Амсилаи мазкур ҳамчун ҷадвал мавриди баррасӣ қарор гирифт. Ин машқҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ мустақкам намудани сатҳи дониши шифоҳию эҷодии ХННД заминаи хуб фароҳам меорад. Вобаста ба ин супориш хонандагон ба ду гурӯҳ ҷудо карда шуданд. Ба гурӯҳи якум ду вазифа: дар бораи ҳиссаҳои нутқ феъл, пешоянд, сифат ва супориш дар бораи синтаксис: аз ҷумлаҳои пешниҳодшуда зери хабар хат кашанд.

Дар гурӯҳи дуввум “Перфокартаҳо” дар ҷадвал ҳамчун намуна пешниҳоди хонандагон гашт. Дар ҷадвал чунин саволҳо пешниҳод карда шуд, ки маҳз барои нуқсони нутқ нигаронида шудааст: Ҷавоби номи шахс ва номи дарёҳоро номбар карда шуд. Дараҷаҳои сифат ва шаклҳои феъл баррасӣ гардид. Хонандагон онҳоро мувофиқи саволи маълумот дар бораи ҳиссаҳои нутқ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар хоначаи перфокартаҳо ҷой доданд.

Раванди иҷроиши машқҳои логопедии додашуда дар мавзӯи истифода аз усули қадам ба қадам, “Мондани овози Б” (зербоби 2.2.),

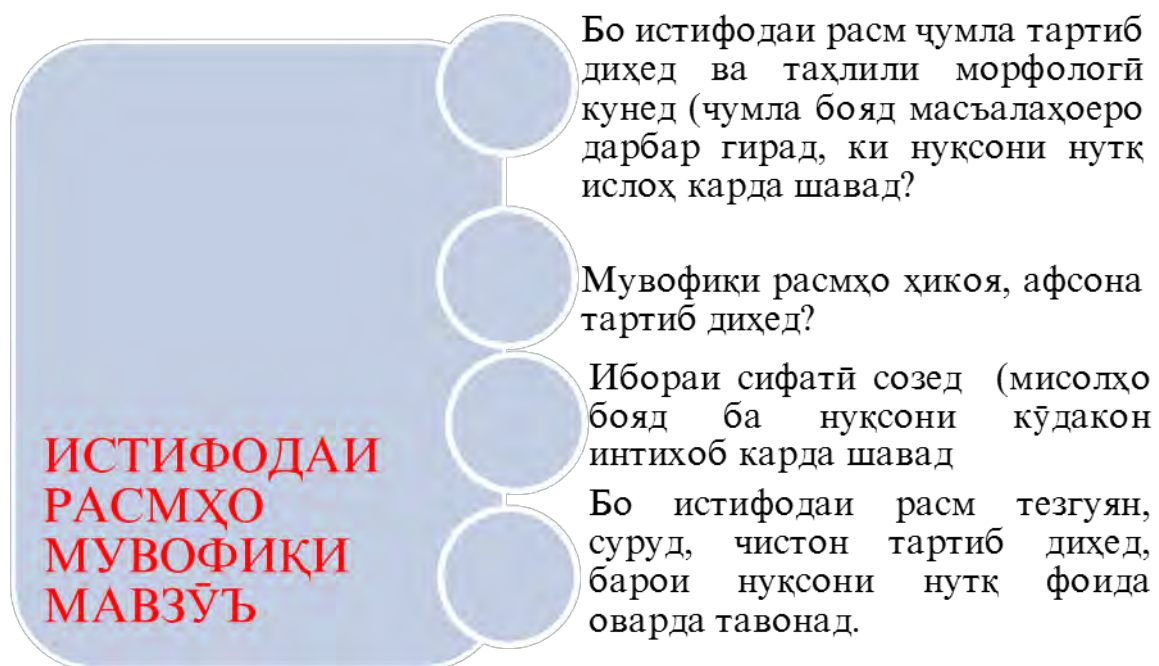
корҳои фардӣ, ҷуфти, гуруҳӣ (зербоби 1,2), ҳарфҳои буридаи алифбо (зербоби 2.2) машқҳои ислоҳи нуқсони нутқ бо воситаи мондани овоз (зербоби 1,1, 1,2, 1,3. 2,1.), ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо воситаи чистон, зарбулмасал ва тезгуяк (зербоби 1,2), маҳсҳои логопедӣ (зербоби 1,2), иҷрои қироати шеър барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар зербоби (зербоби 2,2), ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо воситаи расмҳо (зербоби 2,1) пешниҳод карда шудааст, ки инҳоро мо дар таҳқиқот истифода бурдем.

Вазифа ва мақсади асосии таълим ба воситаи машқҳои логопедӣ дар дарсҳои забони модарӣ барои инкишофи қобилиятҳои эҷодӣ, зеҳнии ХННД, ва инкишоф додани фаъолияти истеъдодҳо дар ҳаёти таҷрибавии хонандагон бармеояд, мебошад.

Мо дар таҳқиқоти худ барои дарсҳои ғайрианъанавӣ воситаи расмҳои ашёӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ташаккули дониш, маҳорат ва малака пешниҳод намудем.

Амсилаи 3

Истифодаи расмҳои ашёӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ

Ин амсиларо ХННД бо воситаи корҳои эҷодӣ афсона, ҷумла, ҳикоя, матн аз рӯи расмҳои мазмуннок барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ омода намуданд. Истифодаи расмҳои ашёӣ дар дарсҳои ғайрианъанавӣ барои инкишоф додани тафаккури зеҳнии хонандагон барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ истифода карда шуд. Корҳои гуруҳӣ ва ҷуфти ташкил карда шуд, ки дар боби 1.2. пешниҳод карда шудааст, гузаронида шуд. Сухбат дар мавзӯи «Рӯбоҳи зирак ва гурги ғофил» (синфи 1) саволҳо пешниҳод гардида, натиҷабардорӣ карда шуд.

Амсилаи 4

Истифодаи роҳи усулҳои барои инкишоф додани захираи лугавӣ

Амсилаи мазкур дар зербоби 2.1. ҳамчун воситаи ислоҳ намудани нуқсони нутқ пешниҳоди ХННД карда шуд. ХННД аз таҳсилоти ибтидоӣ омода кардани усулҳои ғайрианъанавиро меомӯзанд ва дар дарсҳои таълими забони модарӣ бо сохтани кластер, диаграммаи Венн, ЭССЕ, баҳс, ҳуҷуми фикрӣ, медонам, дониستم, донишман мехоҳам, сингвейн, бо усули бозиҳои логопедӣ мувофиқ ба мавзӯ баррасӣ гардида, натиҷабардорӣ карда шуд.

Роҳи усул фаъолиятест, ки хонанда барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ имконияти эҷодкории худро амалӣ гардонда метавонад. Арзишмандии усул бошад боз дар он аст, ки мо дар таҳқиқот, бо воситаи

машқҳои логопедӣ, расмҳои ашғӣ дар ҳамаи машғулиятҳо истифода бурдем.

Миқдори максималии ҳолҳои, ки хонанда дар давоми тамоми озмоиш аз рӯи амсилаҳо ба даст оварда метавонист, 20- ҳол интихоб карда шуд. Барои ҳар як супориш аз 1 то 20- ҳол пешбинӣ мегарданд.

Тавсифи муқаррарии таносуби ҳолҳои бадастовардаи хонанда ба системаи ғайрианъанавии баҳодиҳии дониш чунин муқаррар гардидааст:

Баҳои «5»-16- 20 ҳол

Баҳои «4» - 11-15 ҳол;

Баҳои «3» -6-10 ҳол;

Баҳои «2» - 1-5 ҳол

Сатҳи паст аз 1 то 8

Сатҳи миёна аз 9 то 15

Сатҳи баланд аз 16 то 20

Бо истифода аз амсилаҳои 1, 2, 3, 4 ҷадвалҳо омода намуда, диаграммаҳои 1,2,3,4,5 мо натиҷаҳои кори таҳлил дар давраи муқарраркунанда таҷрибаро нишон медиҳем.

Ҷадвали 1

№	Ному насаби кӯдакон	Ҳолҳо барои иҷрои супоришҳо				Ҳоли умумӣ	Сатҳи
		2	3	4	5		
1	Амиров Амир (МТУ-72- синфи 1) нуқсони нутқи дислексия ва маҳдудияти кундзаҳнӣ	5	5	5	5	20	Баланд
2	Бобозода Алишер (МТУ-54 синфи 3) нуқсони нутқи лактанзабонӣ ва маҳдудияти синдории аутизми сабук	3	3	4	5	15	Миёна
3	Бадалов Муҳаммад (МТУ 11-синфи 4) нуқсони нутқи дизграфия	4	3	3	3	13	Миёна
4	Шамсзода Акбар (МТУ-72 синфи 1) нуқсони нутқи лактанзабонӣ ва	4	3	4	2	13	Миёна

	махдудияти синдорои аутизми сабук						
5	Қаландарова Бибӣ (МТУ 11-синфи 4) нуқсони нутқи дизартрия	5	4	5	5	19	Баланд
6	Муминова Салима (МТУ-54 синфи 3) нуқсони нутқи тахилалӣ ва маҳдудияти кундзехнӣ	4	5	3	5	17	Баланд
7	Султонов Мустафо (МТУ-54 синфи 3) нуқсони нутқи афония ва маҳдудияти кундзехнӣ	4	5	3	5	17	Баланд
8	Ғозилова Ширин (МТУ-54 синфи 3) нуқсони нутқи дизграфия ва маҳдудияти синдром Дауна	4	4	3	5	16	Баланд
9	Тағоев Идрис (МТУ-72 синфи 1) дизграфия ва маҳдудияти олусчашм	3	5	3	4	15	Баланд
10	Юсупова (МТУ 11-синфи 4) нуқсони нутқи дислексия	4	3	5	5	17	Баланд
11	Ҳалифзода Ойша (МТУ-72 синфи 1) нуқсони нутқи дизартрия ва маҳдудияти дурбинӣ	3	2	2	5	12	Миёна
12	Мухторов Усмон (МТУ-72 синфи 1) нуқсони нутқи дизлексия ва имконияти маҳдуди саломатидошта	5	4	4	5	18	Баланд
13	Самадзода Искандар (МТУ 54-синфи 3) нуқсони нутқи бартаризм ва маҳдудияти синдором аутизм	3	3	4	5	15	Баланд
14	Раҳмонова Лола (МТУ-54 синфи 3) нуқсони нутқи дизграфия ва маҳдудияти фалачи даступо	3	4	3	3	13	Миёна
15	Диловари Хуршед (МТУ 11-синфи 4) нуқсони нутқи дислексия	2	2	2	2	8	Паст
16	Қодиров Парвиз (МТУ 72, синфи 2) нуқсони нутқи афония ва маҳдудияти чапдастӣ	4	4	2	2	12	Миёна
17	Бадалова Майрам (МТУ 11-синфи 4) дизграфия	5	4	4	4	17	Баланд

18	Латифзода Мунавара (МТУ 54-синфи 3) нуқсони нутқи афония ва маҳдудияти фалаҷи як даст	4	3	4	3	14	Миёна
19	Урунов Умар (МТУ 72, синфи 2) нуқсони нутқи бартаризм ва маҳдудияти суштшунавоии сабук	4	2	3	4	13	Миёна
20	Хочаев Умар (МТУ72, синфи 2) нуқсони нутқи ринолалія ва маҳдудияти наздиқбинӣ	4	4	3	5	16	Баланд
21	Шарипова Сухайло (МТУ72, синфи 2) нуқсони нутқи дизграфия ва маҳдудияти аутизм	4	3	3	4	14	Миёна
22	Урунов Муҳаммад (МТУ-54 синфи 3) нуқсони нутқи брадилалия ва маҳдудияти суштбинӣ	5	4	2	3	14	Миёна
23	Парвинаи Мурод (МТУ 54-синфи 3) нуқсони нутқи бартаризм- ва маҳдудияти синдром Дауна	5	5	4	5	19	Баланд
24	Зухрои Мирзо (МТУ 54-синфи 3) нуқсони нутқи афония ва маҳдудияти чапдастӣ	4	3	3	3	13	Миёна
25	Сулаймонов Акбар (МТУ 72, синфи 2) нуқсони нутқи тахилалія ва маҳдудияти дурбинӣ	4	5	3	5	17	Баланд

Эзоҳ: натиҷаи таҳқиқоти озмоиши аз назоратӣ чунин сурат гирифт:

Сатҳи баланд аз 9-нафар;

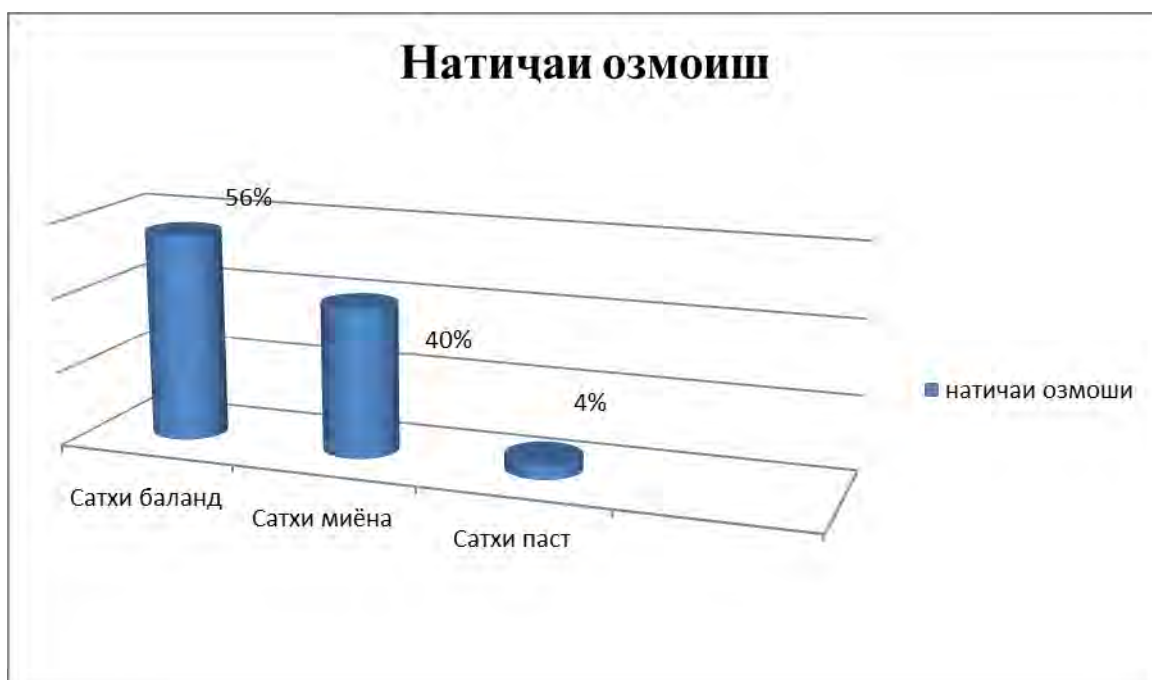
Сатҳи миёна аз 13 нафар;

Сатҳи паст аз 3 нафар;

Натиҷаҳои тадқиқот инҳоро нишон доданд: Шумораи иштирокчиёни гурӯҳ аз 9 то 14 нафар мутаносибан 36% ва 56%-ро ташкил дод; Шумораи иштирокчиёни гурӯҳ аз 13 то 10 нафар мутаносибан 52% ва 40 %-ро ташкил дод;

Шумораи иштирокчиёни гурӯҳ аз 3 то 1 нафар мутаносибан 12% ва 4% буд.

Диаграммаи 1.

Сатҳи баланд аз 36% ба 14 нафар 56% ХННД расид;

Сатҳи миёна аз 52% ба 10 нафар 40% ХННД кам карда шуд;

Сатҳи паст аз 12% ба 1 нафар 4% ХННД кам карда шуд;

Натиҷаҳои ҳолгузори қариб назар аз пеш аз таҳқиқот ба сатҳи баланд гузаронида шуд. Мо сатҳи амиқи мобайнро интихоб намуда, амсилаи мутааллиқ ба як таҳсилоти мазкурро таҳия ва баррасӣ намудем.

Миқдори ХННД ҳамагӣ 25 -нафар дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №11, №54, №72 шаҳри Душанбе, иштирок мекарданд. Аз муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №72, 10-нафар аз муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №11, 5-нафар аз муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №54 10- нафар хонандагон, иштирок мекарданд назорат бурда шуд. Натиҷаи таҳқиқот чунин сурат гирифт:

Хулоса, натиҷаҳои ташхис нишон дод, ки баъди истифодаи машқҳои логопедӣ барои инкишоф додани тафаккури зеҳнӣ, истифодаи аёният дар инкишоф додани қобилият, маҳсҳои логопедӣ, бозихҳои эҷодӣ барои инкишоф додани захираи луғавӣ гузаронидани сатҳи дарсҳои ғайрианъанавӣ бештар дар сатҳи баланд нишон дода шуд, ки хонандагон бо зонтҳои пласмаси худро маҳс карданд.

Ҳамаи ХННД таҳсилоти ибтидоии таҷрибавӣ хеле шавқманд меҳнат карданд, интизоми дарс аъло буд, ХННД-и таҳсилоти ибтидоӣ хеле руҳбаландии эҷодӣ пайдо карданд.

Тавре аз амсилаю диаграммаҳои боло дида мешавад, истифодаи усулҳои ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ба сифати таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ таъсири мусбат мерасонад.

Ташкили санҷиш ва гузаронидани корҳои таҷрибавӣ нишон дод, ки истифодаи усулҳои ғайрианъанавӣ дар дарси забони модарӣ яке аз роҳҳои асосии самараноки татбиқи раванди таълиму тарбия барои ислоҳи нуқсонҳои нутқ унсури асосӣ дар, ташаккули маҳорат ҳамчун фаъолияти таълимӣ ва эҷодӣ, ки дар муассисаҳои таълиӣ таълим дода мешаванд, омӯзиши фаъолони дастгирӣ дар асоси истифодаи технологияи ғайрианъанавии ислоҳи нуқсонҳои нутқ, мо тавонистем сатҳи донишро баланд бардоред, инчунин ба дастовардҳои бештар ноил шавед. Бошуурона ва ҳаматарафа дарк намудани маводҳои таълимӣ дар тамоми рафти истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ мушоҳида карда шуд.

№	Меъёр	Буд	Шуд
1	Сатҳи баланд	36%	56%
2	Сатҳи миёна	52%	40%
3	Сатҳи паст	12%	4%

Муайян намудем, ки корҳои ислоҳӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ таҷрибавӣ назар ба дараҷаи таълими хонандагони имконияти маҳдуд таҳсилоти ибтидоии таҳсилоти назорат 22- фоиз зиёд гардид.

Ҳамин тавр, дар бораи мақоми технологияи ғайрианъанавӣ дар раванди таълим суҳан ронда, қайд кардан ба маврид аст, ки Технологияи ғайрианъанавӣ дар баробари ислоҳ намудани нуқсони нутқ, инкишофи рағбатро ба таълими забони модарӣ, таълим ва идроки мантиқии ҳаводиси табиӣ ва иҷтимоӣ, дар зимни онҳо ташаккули маърифатӣ ба даст меояд, то ки ин инкишофи нутқро нумӯ бахшад, хотираро мустаҳкам гардонад, яъне Технологияи ғайрианъанавӣ дараҷаи баланди фаъолияти донишандӯзиро дар хонандагон таъмин менамояд. Дар байни назарияҳо оид ба моҳияти ХННД ҳаминро қайд кардан лозим аст, ки ин аз норасогии нутқи генезисҳои гуногун ё невроз, ё ки ҳолатҳои ба невроз монанд буда мебошад.

Дар ҷараёни технологияи ғайрианъанавӣ аз фанни забони модарӣ, ки бештар тарбияи ақлӣ фаъолият мебарад, ХННД новобаста аз нуқсон дошташон ба фаъолияти тафаккур омилҳоро такрор карда ба тасаввур, эҳсосот ва дигар ҳосиятҳои руҳ таъсир бахшида метавонад. Бо шарофати бозихҳои логопедӣ, фаъолият раванди таълимро дар мактаб пурмазмун, шавқовар ва ҷолибу муассир гардонидан мумкин аст. Зеро муносибати ғайрианъанавӣ ба дарс, ХННД аз нуқсони нутқ шарм дошта, бештар аз муошират даст мекашанд.

Ҳаракат бо пешравӣ дар қори маориф ва маърифат ҳеҷ вақт чунин характери оммавӣ пайдо накарда буд то кунун. Имрӯз омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ дар макотиби олии педагогӣ фанни “Нуқсоншиносӣ” таълим дода мешавад ва вазифаҳои логопед ҳаматарафа омӯзонида мешавад. Аз ин лиҳоз, дар мо танҳо номи навоарони ягона, ки ҳатто дар замони руқуд ба шарофати мардонагии худ барои азнавсозии ҳаёти мактаб замина ба вучуд овардаанд, андешаю ғояҳои арзишманд, таҷрибаи бои касбӣ андӯхтанд, бартараф кардани нуқсонҳои нутқ мавриди омӯзиш ва истифодабарӣ қарор гиранд.

Роҳ ва усулҳои дарсҳои ғайрианъанавӣ аз фанни забони модарӣ дар ХННД на танҳо ҳамчун омили баланд бардоштани самаранокии таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, балки дар якҷоягӣ

барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ аҳаммияти хоса касб намуда, дар рушди маънавияти насли наврас муассир арзёбӣ мегардад. Истифодабарии усулҳои ғайрианъанавӣ тавассути дарс барои шароитҳои педагогии фарогирии ХННД ва дарк намудани моҳияти маводҳои таълимӣ имконияти фарох фароҳам медиҳад. Барои амиқ ва васеъшавии дониши азбарнамудаи педагогӣ, ба донишҷӯён ва омӯзгорони муассисаҳои ибтидоӣ, асосӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ, литсейҳо ва гимназияҳо кумак намуда, барои мустақилона истифодабарии роҳҳо, тарзҳо ва истифодабарии маводҳои дидактикӣ дар дарсҳои ғайрианъанавӣ аз фанни забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ аз байн бурдани нуқсонҳои нутқ ёрӣ мерасонад.

Муносибати ғайрианъанавӣ ба дарс ва фазои он интизории чизи ғайриодиро ворид месозад. Инчунин, ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар дарсҳои забони модарӣ воситаи тайёри ва коркарди чунин машғулиятҳо бо камоли мамнуният ва масъулият иштирок мекунанд ва илова бар он дар чунин дарсҳо руҳияи ҳамкорӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ ҳукмфармо гашта, муколамаи муаллим-хонанда ташкил мегардад. Дар баъзе ХННД, ки дар чоғи поён сӯроҳӣ ба вучуд омада нӯги забон ба он дармемонад ва дар натиҷа чунин одамон номувофиқатии байни дарозии забон ва ҳолигии дахонро мушоҳида карда буданд, аз қабili такрори омӯзгор ва ҳамсинфон дар мудати якчанд вақт ислоҳ мегардад.

Ислоҳоти дар соҳаи маориф татбиқшаванда мактабро низ ба ҳаракат овард. Бисёре аз омӯзгорон пешниҳод менамоянд, ки бо тавсияҳои логопед кӯшиш ба ҳарч медиҳанд ва дода истодаанд, ки раванди таълиму тарбия нуқсони нутқро ислоҳ намоянд, то аз тарафи ҳамаи хонандагон дарс гуногунрангу пурмазмун гардонида шавад ва ин хонандагон бе нуқсон ба чараёни нави зиндае ворид созанд. Ҳар як хонандаро ворид намудан на танҳо ба фаъолияти зехнӣ, инчунин бе нуқсон ҷавоб додан дар дарси забони модарӣ ба раванди дарёфти ҳақиқат ўро рағбатнок гардониданро омӯзгорон пайваستا дар назди худ вазифа мегузоранд. Аз бисёр ҷиҳат ислоҳ шудани нуқсони нутқ на дар

дигар фанҳо, балки дар ҳалли чунин вазифаҳо технологияи ғайрианъанавӣ ёрӣ мерасонанд. Омӯзгор - дар маркази диққати худ чунин шаклҳои дарсҳоро қарор медиҳанд, ки кадом усули истифодакардаи машқҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ, барои ташкили муколама ва мубоҳиса мусоидаткунанда мебошад, робитаи мутақобилаи зинда ва озоди омӯзгорон ва хонандагон татбиқ мегардаду барои ҳар як хонанда имконияти изҳор намудани “ман”-и худ фароҳам меояд, ба вучуд меояд.

Дар коркард ва тайёр намудани чунин дарсҳо аслан ХННД бо хонандагони солим якҷоя бо омӯзгор бо мамнунияти том ширкат меварзанд. Вале қайд кардан мебояд, ки чунин дарсҳоро ҳангоми хулосабарорӣ ё ки такрори мавзӯҳои муайян гузаронидан ба мақсад мувофиқтар мебошад.

Хулосаи боби сеюм

Таҳлили адабиёт нишон дод ва маҳсули таҷрибаҳои чандинсола гувоҳӣ медиҳад, ки дар марҳилаи ибтидоии таълим дарси забони модарӣ ба таври имкон асоснок ва муассир истифода бурдани технологияи ғайрианъанавӣ дар раванди таълим таваҷҷуҳ ба ин фанро афзун мегардонад. Таълими фанҳои нав дар таҳсилоти ибтидоӣ ба он шавқу ҳавас, иштироки фаъолона дар дарс, саъю кушиш барои азхуд намудани донишҳои нав, ҷустуҷӯи доимии эҷодӣ, қори ислоҳӣ ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ, ошкор намудани истеъдодҳои ниҳониро талаб мекунад.

Дар боби сеюми бештар нақши бозиҳои логопедӣ дар фаъолгардони ХННД ва ислоҳ намудани нуқсони нутқ таҳсилоти ибтидоӣ дар раванди таълими забони модарӣ, омода кардани нақшаи такягоҳӣ мувофиқи нуқсон, муқоисаи калимаҳо, шаклҳои дарс-бозӣ, ба воситаи рақамҳо ишора кардани ҳарф, аз руи ҳарф ёфтани калимаҳо, ба гурӯҳҳо ҷудо кардани ХННД, дарсҳои нақшофарӣ барои сайқал додани тафаккури хонандагон ва намудани нуқсони нутқ натиҷабардори карда шуд.

Таҳқиқот дар масъалаҳои “Аҳамияти сифат дар нутқ” гузаронида шуд. Инчунин 4- амсила дар бораи машқҳои логопеди бо технологияи ғайрианъанавӣ дар инкишоф додани қобилияти хонандагон: шиносӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ дар амсилаи 1-ум, машқҳои логопедӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ маълумот дар бораи ҳиссаҳои нутқ ва перфокартаҳо амсилаи 2-юм, истифодаи расмҳои ашъӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо технологияи ғайрианъанавӣ барои инкишоф додани тафаккури зеҳнии ХННД амсилаи 3-юм ва истифодаи роҳи усулҳо барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар инкишоф додани захираи луғавӣ дар амсилаи 4-юм гузаронида шуда, натиҷабардорӣ гардид. Дар равиши дарс мо аз усули қадам ба қадам истифода намудем.

Усули мубоҳиса, инчунин ҳамлаи зеҳнӣ, усулҳои хеле муассири ташаккули салоҳиятҳои муоширатии ХННД дар давоми дарсҳои забони модарӣ истифода бурда шуд. Дар таҳқиқ технологияи ғайрианъанавии

таълим мавриди баррасӣ қарор гирифт, ки дар муқоиса бо усулҳои дигар ба ташаккули салоҳиятҳо, аз қабili қобилияти муайян кардани мушкилот ва дарёфти роҳҳои ҳалли он, баҳо додан ба фаъолияти худ ва дигарон, ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ мусоидат кардааст. Усули тадқиқот муносибати эҷодкорона ба фаъолият буда, дар баробари мубоҳисаву бозиҳо ва ҳучуми зеҳнӣ ба ташаккули сифатҳои муоширатӣ ҳар як узви ҷомеа ва таҳаммулпазирӣ мусоидат мекунад.

Дар асоси гуфтаҳои боло ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки дар дарси забони модарӣ бо ҳам пайвастанӣ усулу шаклҳои гуногуни таълим барои ислоҳи нуқсонҳои нутқ ва ба даст овардани натиҷаҳои беҳтар ба мақсад мувофиқ аст.

Дар натиҷаи таҳлили муқоисавии натиҷаҳои азхудкунии дониш дар гурӯҳҳои, ки дарсҳо бо истифода аз бозиҳои логопедӣ гузаронида мешуданд, маълум гардид, ки сатҳи дониши ин гурӯҳҳо баландтар будааст. Пас аз гузаронидани омӯзиши таҷрибавӣ дар соҳаи омӯхташуда камшавии шумораи ХННД дорои сатҳи пасти дониши ислоҳи нуқсонҳои нутқ қайд карда шуд.

Дар ин боб натиҷагирӣ аз кори озмоиши таҷрибавӣ ба воситаи варақаҳои назоратӣ гузаронида, шуда арзёбӣ гардид.

Барои иштирок дар ин озмоиш ХННД интихоб карда шуданд, ки дар ибтидои таҷриба тақрибан дар шароити баробар қарор доштанд.

Ҳангоми истифодаи технологияи ғайрианъанавӣ фарқи асосии байни гурӯҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ барои имлоҳ намудани нуқсонҳои нутқ дар он буд, ки дар гурӯҳҳои таҷрибавӣ дарсҳо бо истифодаи доимии технологияи ғайрианъанавӣ гузаронида мешуданд.

Кор бо мутахассиси ҷавон аз ҳамаи лаҳзаи таъин шудани ӯ ба сифати устод бо фармони директори мактаб оғоз меёбад. Устод бояд дорои сифатҳои зерин бошад:

- сохибтаҷриба;
- навоар;

- ботаҳаммул. Устод (роҳнамо)-и мутахассиси ҷавон корро аз пурсишнома оғоз карда, дар асоси натиҷаҳои он ҷаъолияти худ ва шогирдро барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ба нақша мегирад.

Дар ниҳояти кор хостем дар зер намунаи ёрии методиро ба омӯзгорон дар раванди таълим пешниҳод намоем. Самтҳои асосии ёрии методӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ ба омӯзгорон дар раванди таълим:

- омӯхтан ва таҳлили сарчашмаҳои методӣ доир ба таълими фан;
- кор бо стандартҳои давлатии таҳсилот, нақша ва барномаҳои таълимро ва машқҳои логопедӣ;
- ташриф овардан ба дарсҳои омӯзгорон ва таҳлил, муҳокима намудани дарс;
- нуқсонҳои нутқро мувофиқ кардан ба мавзӯи нақшаи дарс;
- нишондиҳандаҳои мақсадҳои таълимро таҳия намудан;
- Интиҳоб намудани роҳҳои ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо воситаи технологияи ғайрианъанавӣ;
- Таҳияи ҷаъолиятҳои логопедӣ барои расидан ба мақсадҳои таълим;
- Ташкили фазои ҳамкорӣ барои бартараф кардани нуқсонҳои нутқ;
- Муносибати фардӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо ХННД;
- Воситаҳои арзёбии дониш, малака ва маҳорати ХННД.

Бартарии дарсҳои технологияи ғайрианъанавӣ дар он аст, ки он ба ХННД имкон хоҳад дод, ки ҳамчун иштирокчи ҷаъоли раванди таълим ҳам муаллим ва ҳам хонандагон амал кунад. Дар доираи ин усул ХННД метавонад озодона савол диҳад, дар мувоҳисаҳо ширкат варзад, андешаи худро баён кунад, нуқсонҳои нутқро ислоҳ кунад, дар якҷоягӣ бо ҳамсинфон (16, 17, 19, 20, 21) қоидаҳои таълимро таҳия намояд, ба кори худ баҳо диҳад, дастовардҳо ва дастовардҳои ҳамсинфон, инчунин қарор

қабул мекунанд. Баръакс, усулҳои анъанавии таълим барои ХННД чунин имкониятҳоро фароҳам намеоранд.

Фароянда мантиқӣ аз таҳқиқоти боби дуюми кор иборат аст аз он аст, ки истифодаи дуруст ва натиҷадеҳ аз роҳу равишҳои ҷадиди таълим дар дарсҳои забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ омӯзгорони ин зинаи таҳсилотро талқин мекунад, ки аз шавқу усулҳои навин бо каломии садоқат истиқбол кунанд ва ХННД -ро дар пазируфтани донишу фаҳмиши фарогир роҳкушо роҳнамо бошанд, то ба ин васила дӯстдори илму маърифатро ба ҷомеаи маънавӣ бунёди миллатамон тарбия намуда, дар сиришти онҳо нури маърифатро парвариш диҳанд. Танҳо бо ин роҳу восита нуқсони нутқ бо кумаку дастгирии якдигар дар як муддати кӯтоҳ ислоҳ шуда метавонад

Бо дарназардошти мулоҳиза ва хулосаҳои ин таҳқиқот натиҷаҳои онро метавон ба тариқи зайл пешбинӣ намуд.

ХУЛОСА

Дар тадқиқот ташкил ва гузоришоти фарогирии хонандагони имконияти маҳдуддоштаи зинаи таҳсилоти ибтидоӣ дар раванди таълими фарогир аз технологияи ғайрианъанавӣ мавриди таҳқиқ ва таҳлил қарор дода шудааст.

1. Муассисаҳои таҳсилотӣ вазифадор карда шаванд, ба таҳсил фаро гирифтани ХННД новобаста аз сабук, миёна ва вазнин буданашон корҳои ислоҳӣ бурда шаванд. Технологияи ғайрианъанавии забони модарӣ на танҳо вазифаи таълим, инчунин вазифаи ислоҳкуниро дарбар гирад. Дар чараёни дарсҳои ғайрианъанавии забони модарӣ шароити солими равонӣ ба вуҷуд оварда шаванд. Баробархукукии хонандагон ба эътибор гирифта шаванд.

2. Омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ барои омода кардани ХННД новобаста аз нуқсонашон ба озмунҳо, иштирок дар намоишгоҳҳо, иштирок дар шабакаҳои иҷтимоӣ чораҳои зарури андешида, барои омода кардани хонандагон саҳмгузор бошанд.

3. Зарурияти бозсозии раванди таълим ва тақмили он ҳамчун тақозои давр ҳамагонро равшан аст. Алҳол дар соҳаи таълим ва алаҳхусус таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ масъалаи ба таври гуногунҷанба дида баромадан ва бозсозии ислоҳ намудани нуқсони нутқи мазмун ва сохтори таълими он, тақмили шакл, методҳо ва усулҳои баргузори, баланд бардоштани маданияти умумӣ ва тайёрии касбии омӯзгоронро бо суръати назаррас талаб менамояд.

Иҷрои ин ҳадафҳою интизориҳо ба омодагии касбӣ, муносибати эҷодкоронаи омӯзгор алоқаманд аст. Заковати ӯ, ислоҳ намудани нуқсони нутқ бо шакли фаъолиятҳои логопедӣ, муҳаббат ба хонандагон, маҳорати педагогӣ, муносибати эҷодӣ ва фидокоронаи вай нисбат ба кор, сайёу кӯшиш ва ормонҳои шахрвандии ӯ дар таълим, тарбия ва ташаккул додани қобилияти ХННД нақши ҳалкунанда мегардад.

4. Фарқияти асосии дарсҳои бо технологияи ғайрианъанавӣ гузаронидашаванда дар он аст, ки ҳар як омӯзгор имконияти нерӯи

эҷодии шахсии худ ва нотақрор будани ин дарсҳо мебошад. Ин усули дарсҳои ғайрианъанавӣ илова ба дарсҳои мебошад, ки бо усулҳои анъанавӣ гузаронида мешаванд.

Дар ҳалли асоснок ва ҳамаҷонибаи ин масъала дар назди илми педагогика ва алаҳхусус бахши нуқсоншиносӣ таълими фанҳои таҳассусӣ масъулияти баландро мегузорад. Ба вуҷуд омадани дарсҳои ғайрианъанавӣ, назария ва ташкилу баргузори онҳо дар раванди таълим, яке аз муҳимтарин навғониест, ки дар асоси талаботи мактаб ва давраи замон барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи зухур намудааст.

Бояд қайд кард, ки сарфи назар аз фароғирандагии худ дарсҳои анъанавӣ ба ҳар навъ ба баъзе имкониятҳои аз ҷиҳати педагогӣ маҳдуд низ дорад мебошанд. Зеро ҳар як навъи дарсҳо норасоӣ барои ҳалли оқилона ва самараноки ташкили таълимӣ доранд ва мушкилоти ҷойдоштаро метавон бо роҳи ба раванди таълим ворид ва ҷорӣ намудани шаклҳои ғайрианъанавии машғулиятҳои таълимӣ ҷуброн сохтан мумкин аст.

5. Дарсҳои ғайрианъанавӣ аз анъанавӣ пеш аз ҳама бо мундариҷаи нав ва мумтозии худ фарқ мекунанд ва ҳар як дарс бо нотақрорӣ бозёфти эҷодии омӯзгор ба ҳисоб меравад. Чунин дарсҳо дар қатори дарсҳои ташкилӣ анъанавӣ истифода бурда мешавад.

Алҳол дар назария ва амалияи таълим бештар аз 36 -намуди технологияи ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқи ба қайд гирифта шудаанд, ки аксари онҳо дар таҷрибаи амалии омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ, махсус, ёрирасон, асосӣ, таҳсилоти миёнаи умумӣ, муассисаҳои махсуси таҳсилотӣ, литсейҳо ва гимназияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври самаранок истифода шуд. Ба монанди: дарс-ислоҳномаӣ, дарс-мусобиқаҳо, дарс-махзар, дарс-машварат, дарсҳои эҷодкорӣ, дарс- бозӣ, дарсӣ-доварӣ, дарс-конкурсҳо, дарс-семинар, дарс-экскурсия, дарси ҷустуҷӯи ҳақиқат, дарси санҷиш, дарси саҳнавию нақшофарӣ ва ғайра истифода бурда натиҷаҳои лиллоҳ назаррас гардид.

Технологияи ғайрианъанавӣ нисбат ба ҳамаи тадбирҳои пештара ба концепсияи нави муосири таҳсилоти миёнаи умумии ибтидоӣ, ки дар таваҷҷуҳи асосӣ ба хонанда барои рушди маълумоти эҷодкорӣ, зуҳур ва ҷалби таваҷҷуҳ ба фаъолияти омӯзгорӣ, аз ҷумла инъикос ёфтааст, хеле беҳтар аст. Дар дарсҳои забони модарӣ, математика, табиатшиносӣ бо технологияи ғайрианъанавӣ аст, ки ба ислоҳи якрағӣ ва дилғирӣ барои ислоҳи нуқсонҳои нутқ нигаронида шудааст.

Технологияи ғайрианъанавӣ хеле беҳтар аз ҳама тадбирҳои қаблӣ ба концепсияи нави маълумоти миёнаи умуми мувофиқат кунонидашуда маҳсуб меёбанд ва дар онҳо диққати асосӣ ба хонанда, инкишофи имкониятҳои эҷодии вай, бедор ва ҷалб намудани рағбатҳои ӯ ба таълиму донишомӯзӣ, аз ҷумла дар самти забони модарӣ, математика, табиатшиносӣ равона карда шудаанд. Маҳз технологияи ғайрианъанавӣ барои бартараф сохтани якрағӣ ва дилғиркунандагии худ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ равона карда шудаанд.

6. Дарс дар шакли бозӣ ҳамчун яке аз шаклҳои дарси ғайрианъанавӣ буда, дар он ҳолате, ки омӯзгор ба мақсади таълимии дарс пешгузошта мерасад, ки ба вазифаҳои барномавӣ машқҳои логопедиро мувофиқат намояд. Лозим аст, ки дарс- бозиро ХННД ҳамчун ид, хушнудона ва ҷун фаъолияти маърифатии коллективона интизорӣ кашанд. Дар чунин ҳолат рағбат ва ҳавасмандӣ ба чунин дарс баланд мешавад. Омӯхтану таҳлили дар адабиётҳои илмӣ таҷрибаи омӯзгорон нишон медиҳанд, ки имкониятҳои педагогии дарсҳои мазкур то ҳанӯз комилан ғатҳ нағардидааст. Даст кашидан дар минбаъда аз тағмил додани чунин шакли классикии ташкили таълим, ки таърихи бештар аз чандсадсола дорад то андозае безътиной ба зарурияти ҷустуҷӯи шаклҳои таъсирбахши таълим мебуд.

Дар ин раванд зарурияти тағмил додани на танҳо методҳо, балки ислоҳ намудани нуқсони нутқи хонандагон, мазмуни таълимӣ низ пеш меояд ва он яке аз омилҳои пешбарандаи фаъолияти мактабҳои муосир

мегардад. Дар методҳои анъанавии таълим диққати асосӣ ба рушди фаъолият диққат ва хотира аҳаммият дода шудааст.

7.Усули ғайрианъанавӣ ба дасти новобаста аз маҳдудият доштани хонандаи солимфикр, соҳиби тафаккур, омӯзгори соҳибтадбиру эҷодкор дониш, маҳорату малакаро барои ба тартиб даровардани маводи омӯхташаванда, чудо карда гирифтани қисмати муҳимтарин, рушди қобилияти хулосаи аниқ баровардану аз ҳамаи чизҳои ҷузъӣ даст кашидан ва инчунин барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар мавридҳои ёрӣ мерасонад.

Ҷустуҷӯҳои педагогӣ нишон доданд, ки дар гузаштаи наздик дар таҷрибаи чандин мактабҳо - нақши омӯзгорони навоар дар шакли ташкили дарси ғайрианъанавии дарс-ислоҳкунӣ, дарс-муколама, дарс-бозӣ ва ғайраҳо ворид гашта, ки бо хусусиятҳои барҷастаашон пазируфта шуда буданд ва дар шароити кунунӣ низ онҳо арзишмандии худро гум накардаанд, қорӣ гардиданд. Дар чунин дарсҳо ҳар як иштироккунандагон метавонанд андешаҳои худро оид ба масъалаи омӯхташаванда (хатто дар он ҳолате, ки андешаи вай аз андешаҳои дигарон куллан фарқ менамояд) баён намоянд. Дар рафти таҳқиқот маълум гардиданд, ки дар чунин дарсҳо зимни ҷустуҷӯи якҷоя муоширату муҳокимарониҳо ҳамаи ХННД дар фаъолияти таълимӣ иштирок намуда, бо баробари азхуд намудани донишу маҳорат сифатҳои шахсиятии худро ташаккул медиҳанд.

8.Дар раванди кори таҳқиқотӣ муайян карданд, ки методи бозии логопеди-нақшофарӣ дар дарс ба мавқеъ ва моҳирона истифода бурда, омӯзгор метавонад дар як давраи кӯтоҳ нуқсони нутқи хонандагонро ислоҳ намояд, инчунин ба ХННД ба воситаи коллектив таъсир расонад ва дар як вақт иҷрои якчанд вазифаҳои таълиму тарбиявиро таъмин намояд. Ба монанди бартарафсозии шармгинии аз меъёр зиёд, ҳолату ваъзиятҳои низоъбарангез, муоширату муносибати байнихамдигарии ҳаловатбахш, сифатҳои шахсиятии ҳамкорӣ, маъсулиятшиносӣ, худтарбиянамоӣ: маҳорату қобили суҳанварӣ, ҳушёрӣ зиракӣ, эҷодкорӣ

ва ғайраҳо, ки бо онҳо инчунин истифодаи маводҳои таълимии дарсҳои забони модарӣ мусоидат менамояд.

9. Муқаррарот ва ҷамъбасту натиҷагирӣ аз кори таҳқиқотии гузаронидашуда бори дигар эътимоди моро ба он устувор намуд, ки усули шакли ғайрианъанавӣ ҳавасмандии ХННД -ро бедор намуда, ислоҳ намудани нуқсони нутқро ба таълими илмҳо махсусан, забони модарӣ рушди маҳорату қобилияти эҷодӣ, суҳанвариро баланд бардошта, ба ғайриқонунии тафаккур, хотира ва инкишофи нутқ мусоидат менамояд.

Истифодаи шакл ва методҳои таълими мусоидаткунанда ба таври комил пешравии қувваҳои донишандӯзии ХННД, ягонагии таълим ва тарбия мебошад. Мақсаду моҳият ва роҳҳои асосии таъсирбахши ғайриқонунии омӯзгор дар дарси забони модарии таҳсилоти ибтидоӣ метавонад, ислоҳи нуқсонҳои нутқи хонандагон, зухуроти маданияту махсуси касбии педагогӣ дараҷаи баланди заковат, ба таври эҷодӣ азхуд намудан ва соҳиб гардидан ба дастовардҳои илмӣ-методӣ шуда метавонад.

10. Аз натиҷагирӣ корҳои озмоишӣ дар давраи кори таҳқиқотӣ бармеояд, ки ХННД ба технологияи ғайрианъанавӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ таваҷҷуҳи зиёд доранд ва он шавқу завқ, майлу рағбат, хоҳишу имконияти дар ташкил намудани дарсҳои саводомӯзӣ, чунин дарсҳо ғайриқонуна иштирок намудан пешниҳоди андешаю ақидаҳои эҷодкорӣ, зухуроти маҳорати суҳанварӣ (нутқи шифоҳии рушдёфта) ташаббускорӣ ва ғайра ифода ёфтанд. Инчунин Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муассисаҳои таҳсилотӣ штаи нуқсоншиносӣ ташкил карда шавад.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаи кори таҳқиқотӣ:

1. Омӯзгор нақшаҳои дарсиро коркард карда, онро бо воситаи бозиҳои логопедӣ тақмил диҳад.

2. Омӯзгор нақшаи таълимиро тавре тартиб диҳад, ки ба вақти ҷудокардашуда ба корҳои ислоҳӣ мувофиқ бошад;

3. Омӯзгор нисбат ба касби омӯзгорӣ шавқу ҳавас дошта, эҷодкории худро тақмил диҳад;

Омӯзгор ба чунин нуқтаҳои муҳим ва омӯзанда бояд эътибор диҳад;

а) мутолиаи асарҳои илмӣ оид ба ихтисос ва истифодаи сарчашмаҳои иловагӣ барои ислоҳ намудани нуқсони нутқ;

б) тавсияҳои равишносон, нуқсоншносон, логопедон ва педагогон барои тезонидани фаъолияти таълимии ХННД;

в) мувофиқи синну сол гузаронидани бозиҳои логопедӣ ва нақшофарӣ;

г) пайдарпай гузаронидани бозиҳои логопедӣ мувофиқ ба мавзӯ;

д) муҳокимаронӣ ва баровардани ҳулосаҳои илмӣ ба нуқсони нутқ;

е) маводҳои таълимиро ба ҳаёти ХННД алоқаманд намояд;

ё) шавқу рағбати хонандагонро ба воситаҳои бозиҳои логопедӣ, машқкунӣ, бедор намудан.

Таҳқиқот собит намуд, ки бозиҳои логопедӣ барои тезонидани фаъолияти таълимӣ барои бошуурона ва мустаҳкам азхудкунии овозу ҳарфҳо дар дарсҳои таълими забони модарӣ ва дар беҳбудии сифати таълим дар муоширати ҳамдигарӣ саҳми босазо хоҳад гузошт.

Самтҳои асосии ёрии методӣ ба омӯзгорон дар раванди таълим:

- Омӯхтан ва таҳлили адабиётҳои методӣ доир ба таълими фанҳои логопедӣ;

- Кор бо стандартҳои давлатии таҳсилот, нақша ва барномаҳои таълим ва мувофиқа кардан ба корҳои ислоҳӣ;

- Иштирок ба дарсҳои ҳамдигар, таҳлил ва муҳокима;

- Банақшагирии дарс, мувофиқи нуқсони нутқи хонандагон;

- Таҳияи мақсадҳои корҳои ислоҳӣ ва нишондиҳандаҳои он;
- Интихоби усул ва шеваҳои мувофиқ барои расидан ба мақсади таълим;

- Таҳияи ҳадафҳои таълимӣ фаъолияти логопедӣ;
- Ташкили фазои ҳамкорӣ дар ислоҳ намудани нуқсони нутқ;
- Муносибати фардӣ бо ХННД;
- Воситаҳои арзёбии дониш, малака ва маҳорати ХННД.

Баъд аз анҷоми таҳқиқот дар мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ гурӯҳи таҳсилоти ибтидоӣ чунин арзёбӣ гардид: Аз 25 нафар ХННД, дараҷаи баланд-56%, дараҷаи миёна- 40% ва дараҷаи паст-4%-ро ташкил дод. Бештари хонандагони нуқсони нутқдошта баробар ба хонандагони солим шуда тавонистанд, ки ҳамчун аълохон ҳисобида шуд.

Натиҷаҳои таҳҳис нишон дод, ки ба воситаи бозиҳои логопедӣ гузаронидани бо технологияи ғайрианъанавӣ барои инкишоф додани қобилияти зеҳнии ХННД мусоидат менамояд.

Ҳамзамон, омӯзиши фаъоли таълим барои ислоҳи нуқсонҳои нутқи хонандагони тавсифшуда, ки дар муқоиса ба усулҳои дигар ба рушд инкишоф, ташаккул ва таҳкими чунин салоҳиятҳо мусоидат мекунад, ба монанди: қобилияти ёфтани мушкilot ва ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли онҳо. қобилияти баҳо додан ба фаъолияти худ ва дигар хонандагон. Дар баробари ин, усули пажӯҳишӣ дар амалисозии чунин фаъолиятҳо, аз қабилӣ: мубоҳисаҳо, бозиҳо ва ҳамлаи зеҳнӣ, ислоҳи нуқсонҳои нутқ ва ташаккули таҳаммулпазирӣ ва қобилияти муоширати шахс худро эҷодкортарин нишон дод.

Ҳангоми дарсҳои забони модарӣ бо истифода аз усулҳои логопедӣ ва шаклҳои гуногуни таълим, таҳлили муқоисавии дониш ва азхудкунии ин донишҳо нишон дод, ки дар он гурӯҳҳое, ки дарсҳо бо технологияи ғайрианъанавӣ гузаронида мешуданд, нишондиҳандаи баландтар аст. Баъди ҷамъбасти натиҷаҳои муайян намудани коэффисиенти дониш дар синфи таҷрибавӣ маълум гардид, ки сатҳи дониш дар омӯзиши ин бахш

баландтар буда, камшавии ихтилоли нутқ ба назар мерасад, баҳои ғайриканоатбахш, шумораи баҳои ғаноатбахш кам шуда, шумораи баҳои «хуб» зиёд шуд. Дар муоширати шифоӣ пешравии назаррас ба даст оварда шуданд. Ҳамин тавр, баъди бо усулҳои ғайрианъанавӣ гузарондани кор дараҷаи дониши хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ хеле баланд шуд. Ба шарофати истифодаи технологияи ғайрианъанавии кор дар дарсҳо ва истифодаи усулҳои логопедӣ, ихтилоли нутқ ислоҳ карда мешавад, дар кӯдакон ҳам неруи эҷодӣ инкишоф меёбанд, диққат, хотира ва мушохида меафзояд.

Зимни гузаронидани технологияи ғайрианъанавӣ аз ҷанни забони модарӣ бо ХННД мо калимаи “дарс”-ро чунин тасниф намудем:

Д-дард

А-азоб

Р-ранҷ

С-самара

Ин маънои онро дорад, ки омӯзгори таҳсилоти ибтидоӣ барои ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ дар ибтидо дарҷ, азоб, ранҷ мекашад ва танҳо пас аз ин самарои қораш натиҷа, дилхоҳ медиҳад ва баъд ин васила ӯ қори савоб мекунад.

Хулоса қори омӯзгор дар натиҷаи азияту машаққатҳои зиёд ба даст омода, барои шогирдон натиҷаи судбахш дода, барои дар оянда бе нуқсон муошират қарданашон самарои дилхоҳ дода метавонад.

АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абдуллоев И., Икромов Ф. Забони модарӣ: Китоби дарсӣ барои таҳсилоти 2. [Матн] / И.Абдуллоев, Ф.Икромов - Душанбе: - Полиграфгруп, -2005. -254с.
2. Абрамова И.В. Образование детей с ограниченными возможностями здоровья: проблемы, поиски, решения. «Педагогическое образование и наука». [Текст] / И.В. Абрамова - М: -2012.- 260с.
3. Агеева И.А. Коррекционные техники в школе [Текст] / И.А. Агеева- СПб: Речь. -2004.-184 с.
4. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья: Психологические основы: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. [Текст] / Л.И. Акатов- М.: ВЛАДОС, -2003.-368с.
5. Акшиной А., Акшиной Т., Жарковой Т. -Психолого-педагогические особенности проведения дидактических игр. [Текст] / Под.ред. А. Акшиной., Т. Акшиной., Т. Жарковой –М:-1990.-293с.
6. Алиев А.Б., Зиёев М.Н., Олимова Ф.К., Эрматова У.С., Зоолшоева Б.Ф., Ниёзов Ф. Такмили маҳорати педагогии омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. Дастури таълим барои курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. Лоиха. [Матн] / А.Б.Алиев., М.Н.Зиёев., Ф.К Олимова., У.С Эрматова., Б.Ф Зоолшоева., Ниёзов Ф –Душанбе:- 2010.- 72с.
7. Алиев А.Б., Зиёев М.Н., Олимова Ф.К. Ташкили ҷараёни таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ. Дастури таълим барои курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ. [Матн] / А.Б.Алиев.,М.Н Зиёев., Ф.К Олимова –Душанбе:- 2009. -110с.
8. Алиев А.Б., Зиёев М.Н., Олимова Ф.К., Эрматова У.С., Зоолишоева Б.Ф., Ниёзов Ф.М. Ташкили ҷараёни таълим дар таҳсилоти ибтидоӣ. Дастури таълим барои курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорони

таҳсилоти ибтидоӣ. [Матн] / А.Б Алиев., М.Н Зиёев ., Ф.К Олимова., У.С Эрматова ., Б.Ф Зоолишоева., Ф.М Ниёзов – Душанбе: 2009. -64с.

9. Аминова И.Қ. Асосҳои дидактикии ғаёлгардонии шакл ва воситаҳои таълимии босифат дар ғаёлияти маърифатии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ. Афтореферат. [Матн] / И.Қ Аминова- Душанбе: -2020.- 50с.

10. Асмолов Г. Право быть личностью. Учительская газета. [Текст] / Г. Асмолов - 21. 04. 1988. –С.6.

11. Афанасев П.О. Родной язык в трудовой школе. [Текст] / П.О.Афанасев -М.: -1924.-189с.

12. Аҳмадбекова А.Д. Асосҳои назариявии ташаккули қобилиятҳои маърифатии хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ дар дарси забони модарӣ дар мактабҳои миёнаи Тоҷикистон. Рисолаи номзадӣ. [Матн] / А.Д .Аҳмадбекова -2012.-179с.

13. Барномаи “Рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020 ва то соли 2030” -Душанбе:-2020.- 13с.

14. Барномаи таълимии таҳсилоти ибтидоӣ. - Душанбе:- Офсет, - 2012. - 111с.

15. Баротов Ҷ. Истифодаи маълумотҳои нав дар ҷараёни дарс. [Матн] / Ҷ. Баротов. Мактаби советӣ. -1986. №4.- 56с.

16. Беляев А.М. Социальная педагогика. [Текст] / А.М.Беляев М: - 2018. -319с.

17. Блинова Л.Н. Диагностика и коррекция в образовании детей с задержкой психического развития. [Текст] / Л.Н. Блинова - Учебное пособие. - «Энас», -2003.-250с

18. Боженкова Л.Ф., Лебедев В.И. Методика русского языка. [Текст] / Л.Ф.Боженкова, В.И.Лебедев. -М.: Просвещение, -1974. - 368 с.

19. Бордовская Н.В. Педагогика. [Текст] / Н.В.Бордовская.– М: 2000. -304с.

20. Боринова Е.А., Боженкова Л.Ф., Лебедев В.И. Методика русского языка. [Текст] / Е.А.Боринова, Л.Ф.Боженкова, В.И.Лебедев-М: -1994. -416с.
21. Боронов Б., Боев Б. Забони модарӣ. Китоби дарсӣ барои таҳсилоти ибтидоӣ. [Матн] / Б.Боронов., Б.Боев.- Душанбе:- 2004.- 224с.
22. Бреслав Г.Э. Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности: [Текст] / Г.Э.Бреслав.- Учебное пособие для специалистов и дилетантов. СПб: Речь, -2004.- 144 с.
23. Ваҳобов А. Зарбулмасалу чистонҳо дар машғулиятҳои саводомӯзӣ. [Мант] / А. Ваҳобов - Мактаби советӣ: -1983, №7,-61с.
24. Васякина Н.В. Отечество не готово принять инвалидов. [Текст] / Н.В.Васякина- М: Надежда. -1996. -№5.-4с.
25. Вачков И.И. Как учить больных детей? Школьный психолог. [Текст] / И.И.Вачков -М: 2000 -№27 – 3с.
26. Вересаев В.В. Полное собрание сочинений:. [Текст] / В.В. Вересаев- в 16 т-М:- 1980. 400с.
27. Ветошкина Т.А, Шнайдер Н.В. Активные и интерактивные методы обучения: [Текст] / Т.А.Ветошкина, Н.В.Шнайдер - метод. пособие. Екатеринбург: Изд-во УГГУ: - 2011. -156с.
28. Винокуров А.Н. Основы педагогической диагностики профилактики нервно-психических нарушений у детей и подростков. Кострома: [Текст] / А.Н.Винокуров - М:- 1994. -195с.
29. Волкова Г.А. Игровая деятельность в устранении заикания у дошкольников. [Текст] / Г.А.Волкова – М: 1983. -240с
30. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика. [Текст] / Г.А.Волкова – М: 1985.-191с.
31. Волкова Г.А. Методика психолого-логопедического обследования детей с нарушениями речи. [Текст] / Г.А.Волкова.

Вопросы дифференциальной диагностики: Учебно-методическое пособие. М: СПб -2003 -144с.

32. Волкова Л.С. Хрестоматия по логопедии "Нарушение детской речи и их устремление в учебно-воспитательные процессы». [Текст] / Л.С.Волкова.- М: -1969.- 70с.

33. Волковой Л.С. Логопедия Учебник для студ. Дефектол. Фак. Пед. Вузов. -5-е изд., перераб. И доп. [Текст] / Л.С.Волковой. - М: Владос. 2004.- 703с.

34. Волковой Л.С., Шаховской С.Н. Логопедия: Учебник для студентов дефектол. фак. пед. Вузов. Логопедия: [Текст] / Л.С.Волковой. С.Н.Шаховской – М: 1998.- 680с.

35. Волковой Л.С. Логопедия. [Текст] / Л.С.Волковой - М: Просвещение- 1989. 528. 399с.

36. Волковой Л.С. Логопедия. [Текст] / Л.С.Волковой. -М.: Просвещение.- 1995. - 528с.

37. Воробьёв Г.Г. Школа будущего начинается сегодня. [Текст] / Г.Г.Воробьёв. –М: 1991. -232 с.

38. Воронина А.П. Логопедическая работа по профилактике дисграфий в условии д/с для детей с нарушениями. [Текст] / А.П.Воронина- М: 1987. -560с.

39. Выготский Л.С. Педагогическая психология. [Текст] / Л.С.Выготский –М: 1991- С. 48.

40. Выготский Л.С. Основы дефектологии. собр. соч. в 6-ти т. [Текст] / Л.С.Выготский-М: Педагогика, 1983. - т. 5. - 369с.

41. Гальперин П.Я. Введение в психологию. [Текст] / П.Я.Гальперин - М: Изд-во Моск. ун-та, -1976. -150с.

42. Гальперин П.Я. Основные результаты исследований по проблеме «Формирование умственных действий и понятий»: Доклад на

соискание учен. степени д-ра пед. наук (по психологии) по совокупности работ. [Текст] / П.Я.Гальперин - М: 1965. -168с.

43. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. [Текст] / П.Я.Гальперин - М: 1966.-168с.

44. Гедровацкая Г.П. Методические замечания к педагогическим исследованиям игры. Психология и педагогика игры дошкольников. Материал симпозиум. Под. ред. Запорожца. [Текст] / Г.П.Гедровацкая.- М: -1996.- 351с

45. Гилевич И.М., Забара Е.А., Ипполитова М.Б. Дети с отклонениями в развитии. Методич. Пособие-сост. [Текст] / И.М.Гилевич, Е.А.Забара, М.Б.Ипполитова - М: Аквариум, -1997.- 128с.

46. Гильбух Ю.З. Проектор для творчества. [Текст] / Ю.З.Гильбух. Русс. яз. 4 мет. в ср. школах УССР. -1989, -№3. -282с.

47. Гиляровский В.А. О нарушениях речи и мерах борьбы с ними. Вопросы патологии речи. [Текст] / В.А.Гиляровский – Харьков: -1959. - 32с.

48. Гиттис И.В. Методика начального обучения история. [Текст] / И.В.Гиттис. Учпедгиз:- 194с.

49. Григальчик Е.К. Губаревич Д.И. Обучаем иначе. [Текст] / Е.К.Григальчик, Д.И.Губаревич- Стратегия активного обучения. Минск: - 2003- 114с

50. Гринер В.А., Самойленко Н.С. Логопедическая ритмика. [Текст] / В.А.Гринер, Н.С.Самойленко - М: Учпедгиз. -1941.-80с.

51. Фафуров Б. Тоҷикон. [Мант] / Б.Фафуров- Душанбе: Нашриёти муосир. -2020.- 976с.

52. Фаффорзода И.Ғ. Кӯдак ҳамчун субъекти муносибатҳои ҳуқуқӣ: вазъи ҳуқуқӣ ва мушкилоти танзим. [Мант] / И.Ғ.Фаффорзода- Душанбе: - Эргграф -2017 - 196с.

53. Доброгаев С. Дефектология. Гуманит. изд. Центр. [Текст] / С. Доброгаев- М: ВЛАДОС: -1998. -680с.
54. Дадабоева М., Хусусиятҳои таъликии педагогии таълими кӯдакони нуқсонӣ шунавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн]: Рисолаи номзадӣ. М.Дадабоева. Душанбе:- 2016. -160с.
55. Данилов М.А. Процесс обучения в советской школе. [Текст] / М.А.Данилов- М:- 1980. - 299с.
56. Данилов М.А., Есипов Б.П. Дидактика. Под ред. [Текст] / М.А.Данилов, Б.П.Есипова- М: Изд. АПН СССР, -1957. -518с.
57. Данилова М., Скаткин М.Н. Дидактика средней школы [Текст] / М.Данилова, М.Н. Скаткин - М.: -1975. -303с.
58. Двумличанская Н.Н. Интерактивные методы обучения как средство формирования ключевых компетентностей. Электронное научно-техническое издание «Наука и образование». [Текст] / Н.Н.Двумличанская- М:- 2011. - № 4 [Электронный ресурс] -180с
59. Дистервег А.В. Избранные педагогические сочинения. [Текст] / А.В.Дистервег - М: Учпедгиз: -1956. -376с
60. Дружинина А.Н. Психология. Учебник для гуманитарных вузов. Под обж. ред. [Текст] / В. Н.Дружинина – СПб. Питер: -2001. - 656 с.
61. Дудников А.В. Современный русский язык. А.В Дудников [Текст] / Дудников А.В. - М: -1990. - 424с
62. Ерецькая Н.И. Методические рекомендации на тему: Методика подготовки преподавателя к занятиям. [Текст] / Н.И. Ерецькая Ленинград: -2017- 384с.
63. Данилов. М.А, Есипов П.Б. Дидактика. [Текст] / М.А.Данилов., Б.П Есипов.- М: - Изд-во АПН- 1957. -518с.
64. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. [Текст] / Б.П Есипов- М:1961.- 34.с

65. Жинкин Н.Н. Мышление и речь. [Текст] / Н.Н. Жинкин. М: Изд. АПН РСФСР -1963- 272с.
66. Занков Л.В. Развитие школьников в процессе обучения.. [Текст] / Л.В. Занков. - М:- 1967 -173 с.
67. Зеҳнӣ Т. “Саъати суҳан ”. [Матн] / Т.Зеҳнӣ –Душанбе:- 2007-400с
68. Зиёев М., Мирзоматов Н., Олимова Ф., Тошбоева З. Усули ҳамкорӣ дар таълими забони модарӣ ва адабиёти тоҷик. Роҳнамои методӣ барои омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ [Матн] / М.Зиёев., Н.Мирзоматов., Ф.Олимова., З.Тошбоева) - Душанбе:- 2010.150с.
69. Зиёев М.Н., Мирзоматов Н., Бадалова М. Роҳнамои омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ оид ба истифодаи барномаҳои нави таълими забони модарӣ ва математика. [Матн] / М.Н.Зиёев., Н.Мирзоматов ., М.Бадалова- Душанбе:- 2008- 53с.
70. Зиёев М.Н., Олимова Ф.К., Эрматова У.С ва дигарон. Таълими забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ. Дастури таълими барои курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. [Матн] / М.Н.Зиёев ., Ф.К.Олимова ., У.С.Эрматова- Душанбе:- 2009.- 136с.
71. Зикеев А.Г. Формирование и коррекция речевого развития учащихся начальных классов специальных (коррекционных) образовательных учреждений на уроках развития речи. [Текст] / А. Г. Зикеев. пособие для педагога-дефектолога. А.Г. Зикеев.- М: ВЛАДОС,- 2013. -431 с.
72. Зимняя И.А. Основы теории речевой деятельности. [Текст] / И.А. Зимняя - М:-1974-164с.
73. Зокиров Р. Истифодаи бозӣҳои дидактикӣ. [Матн] / Р.Зокиров. -Мактаби советӣ: -1982, №8,-.56с.
74. Зоолшоева Б.Ф. Теоретико-процессуальный аспект нестандартных уроков направленных на формирование элементов

системного мышления младших школьников. [Матн] / Б.Ф. Зоолшоева. -Душанбе: 2012.- 156 с.

75. Зотов Ю.Б. Организация современного урока. [Текст] / Ю. Б.Зотов. - М.: -1984.- 144с.

76. Зубайдов У.З Таълими тафриқа ва мактаби муосир. [Матн] / У.З.Зубайдов. -Душанбе:-2013. -304с.

77. Зубайдов У.З. Асосҳои назариявӣ ва амалии таълими тафриқа дар мактабҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон». [Матн] / У.З.Зубайдов-Душанбе: -2013. -304с.

78. Зязюна И.Я. Основы педагогического мастерства. [Текст] / Под ред. И.Я. Зязюна- М.: -1989 -142с.

79. Иванов С.Б. Типы и структура уроков. [Текст] / С.Б. Иванов- М:- 1992, -170 с.

80. Илеиков Е.В. Школа должна учить мыслить. [Текст] / Е.В. Илеиков- М: МПСИ,- 2009. -808с.

81. Казанцев И.Н. Урок в советской школе. [Текст] / И.Н. Казанцев- М: Учпедгиз:- 1956. - 290 с.

82. Калмыкова И.Г. Таинственный мир звуков. Фонетика и культура речи в играх и упражнениях. [Текст] / И.Г. Калмыкова- Ярославль: Академия развития- 2008.- 239с.

83. Кальневич С.В., Лакоценина Т.П. Современный урок. [Текст] / С.В., Кальневич, Т.П. Лакоценина- Учитель: 2005.- Части1,2,3. -288с

84. Калягин В. Если ребенок заикается. [Текст] / В.Калягин. - СПб. -М: Харьков, Минск,- 1998.-186с.

85. Капанова С.В. Путешествие с волшебной источник: Программа развивающе - коррекционной работы с детьми дошкольного и младшего школьного возраста. [Текст] / С.В. Капанова -Ростов-на-Дону. -2007. С.79.

86. Карпова С.Н., Колбова И.Н. Особенности ориентировки на слово у детей. [Текст] / С.Н.Карпова, И.Н. Колбова -М:- 1978. -168с.
87. Касхянова Н.А. Интерактивные формы обучения учащихся на уроках технологии. Первая Всероссийская научно-методическая конференция «Интерактивные технологии в образовании». [Текст] / Н.А. Касхянова-Кострома: -2014.- 330с.
88. Кашенко В.П. Педагогическая коррекция. Исправление недостатков характера у детей и подростков. [Текст] / В.П. Кашенко. М: Издательство- Юрайт. -2019. -231с.
89. Кларин. М.В. Интерактивное обучение инструмент освоения нового опыта. [Текст] / М.В. Кларин. Педагогика -М: 2000. - № 7. -220с.
90. Койнова С.Ф. Технологии педагоги таълими фаъол дар таҳсилоти ибтидоӣ. [Текст] / С.Ф. Койнова- Душанбе: -2012.-142с.
91. Коменский Я.А.Избранные педагогическое сочинения [Текст] / Я.А. Коменский. Т.1.- М: -1982. -576с
92. Коменский Я.А. Великая дидактика. [Текст] / Я.А. Коменский- М:Типография А.М.Котомина -1975. -281с.
93. Конвенсия дар бораи ҳуқуқҳои кӯдак. Душанбе:- -1990. -58с
94. Конвенсияи байналмиллалӣ оид ба маъубон. Душанбе:- 2018. - 32с
95. Кондаков Н.И. Логический словарь. [Текст] / Н.И. Кондаков- М: -1971. -500с.
96. Консепсияи милли тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. 3 март, Душанбе:-2006 № 94. -32с.
97. Консепсияи таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) самтҳои асосии рушди таҳсилоти фарогир. -Душанбе:- 2011. -12с
98. Конститутсияи ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе:- 1994. -26 с.
99. Котибова Ш.П. Маҷмӯи мақолаҳои конференсияи илмиву амалӣ бахшида ба 80-солагии академик М.Лутфуллоев, 100-солагии зӯҳуроти равиши таҳлил ва таркиби овозӣ дар таълиму тарбияи савод ва

30-солагии нашри нави “Алифбо”. [Матн] / Котибова Ш.П. Душанбе:- 2015.-351с

100. Крыжановская Л.М. Психологическая коррекция в условиях инклюзивного образования: пособие для психологов и педагогов [Текст] / Л.М Крыжановская-М.: Гуманитарный изд. Центр ВЛАДОС: 2014. - 143 с.

101. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон”: Душанбе:-5.10.2009. -3-4с.

102. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”- Душанбе: -1993.- 6,7с.

103. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”. (Моддаи 15). Душанбе:- 2013. – 43с.

104. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак”- 20 июн. Душанбе:-2024.

105. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи ҳифзи иҷтимоии маъиш.- Душанбе:-2010. -16с.

106. Қувватов С. Олигофренопедагогикаи умумӣ. [Матн] / С.Қувватов -Душанбе:-2017.-155с.

107. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании. . [Текст] / О.Е. Лебедев. Школьные технологии- М:2004.- №5.5-10, -145с

108. Лебединская., К.С.,Лебединский., В.В "Нарушения психического развития в детском и подростковом возрасте. [Текст] / Академический проект- М: -2013 . -303с.

109. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения [Текст] / И.Я Лернер- М:-1981-186 с.

110. Лизинский В.М. Приемы и формы в учебной деятельности.- [Текст] / В.М. Лизинский- М:- 2004. -170с.

111. Лисина М.И. Проблема онтогенеза общения. [Текст] / М.И Лисина- М: -1986.- 144с.

112. Логинова Е.А. Патология речи. [Текст] / Е.А. Логинова. Истобини изучения, диагностика, преодоления. -Спб:-1992. -208с.
113. Луначарский А.В. О воспитании и образовании- Академия педагогических наук СССР. [Текст] / А.В. Луначарский. «Педагогика» -М:-1976. -611с.
114. Лутфуллоев М. Шарифов Ф. Абдуллоев И. Забони модарӣ: китоби дарсӣ барои таҳсилоти 4. [Матн] / М.Лутфуллоев., Ф.Шарифов., И.Абдуллоев- Душанбе:- Сарпараст, -2007.- 232с.
115. Лутфуллоев М. Асосҳои таълими ибтидоии забони модарӣ. [Матн] / М.Лутфуллоев -Душанбе:- Собириён, -2007.- 463с.
116. Лутфуллоев М. Дарс. [Матн] / М.Лутфуллоев- Душанбе:- 1995. -195с.
117. Лутфуллоев М. Дидактикаи муосир. [Матн]. М.Лутфуллоев- Душанбе:-“Маориф ва фарҳанг”- 2010 .- 432с.
118. Лутфуллоев М. Забони модарӣ: Китоби дарсӣ барои синфи 3. [Матн] / М.Лутфуллоев.- Душанбе:-Сарпараст ва Самара: -2004. -144с.
119. Лутфуллоев М. Маҷмӯаи имло дар таҳсилоти ибтидоӣ. [Матн] / М.Лутфуллоев -Душанбе:- 2006.- 70 с.
120. Лутфуллоев М. Методикаи таълими забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ. [Матн] / М.Лутфуллоев- Душанбе:- 1985- 410с.
121. Лутфуллоев М., Шарифов Ф., Абдуллоев И. Китоби дарсии Алифбо. [Матн]. / Мавлавӣ:-2012. -106с.
122. Лутфуллоев М., Шарифов Э., Рабиев С.М. Усули таълими забони модарӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ.[Матн]/ М.Лутфуллоев., Э.Шарифов ., С.М.Рабиев- Хучанд:- 2008. -198с
123. Лутфуллоев М., Абдуллоев И., Ҷалилова М. Методикаи таълими ибтидоии забони модари. китоби дарсӣ барои донишҷӯёни коллеҷ. [Матн] / М.Лутфуллоев., И.Абдуллоев., М.Ҷалилова- Душанбе: - 2017. -265с.

124. Максимова М.В. Методы интерактивной коммуникации в образовательном процессе. Альманах современной науки и образования. [Текст] / М. В. Максимова- М:- № 6 (37). - 2010. -190с.
125. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. [Текст] / А.К.Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов- М:- Просвещения:-1990.-192с.
126. Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения. [Текст] / М. И. Махмутов- Казан: «Таткнигоиздат».-1972. -365с.
127. Махмутов М.И. «Современный урок. Вопросы теории: монография». 2-е изд., испр. и доп. М.И. Махмутов. [Текст] / М: «Педагогика». М: -1972. -184с.
128. Маҳмадиева М. Маҳси логопедӣ. [Матн] / М.Маҳмадиева Душанбе:- 2022. Қисми 1. 270.
129. Маҳмадиева М. Маҳси логопедӣ. Қисми 2. [Матн]/ М.Маҳмадиева. Душанбе: 2022. - 290с.
130. Маҳмадиева М. Усулҳои муоинаи таҳлили логопедӣ дар қӯдакони дорои нуқсонҳои нутқ. [Матн] / М.Маҳмадиева- Душанбе:- 2021.- 122с.
131. Мачидова Б., Асосҳои логопедия [Матн]/ Б.Мачидова- Душанбе:- 2018. -136с.
132. Мачидова.Б. Асосҳои таҳсилоти фарогир. [Матн] / Душанбе: - 2013. -250с.
133. Мачидова.Б., Дадобоева М. Асосҳои логопедия. [Матн] / Б.Мачидова. Душанбе: -2018. -138с.
134. Мачидова.Б., РамазоноваР. Нақшаи фардӣ. [Матн] / Б.Мачидова., Р.Рамазонова. - Душанбе:- 2016. -24с.
135. Мешалкина К.Н. Эффективность обучения и развития аналитических способностей учащихся. [Текст] / К.Н.Мешалкина- М: Педагогика: 1994. -№3.-120с.

136. Мирзоахмедов Ф., Боев Б., Шукурова З. (Дастури таълимию методӣ барои омӯзгорон). Методи самаранокии таълим. [Матн] / Ф.Мирзоахмедов., Б. Боев., З.Шукурова.- Душанбе:- 2008. -240с.

137. Мирзоева С.Д. Нақш ва мақоми омӯзиши ғаёло дар хонандагонии имкониятии маҳдуд мактабҳои ҳамагонӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // ДДОТ Конференсия. « Нақши ҳунарҳои миллии дар равади таълиму тарбия» Душанбе, Душанбе: - 2018. – С.136-139.

138. Мирзоева С.Д., Касирова Г.Н. Дарси муосир бояд чӣ гуна бошад? [Матн] / С.Д.Мирзоева, Г.Н. Касирова // ДДОТ Конференсия. Концепсияи миллии таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) барои кӯдакони имконияташон маҳдуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар омода кардани мутахассисон барои кӯдакони имконияташон маҳдуд дар донишгоҳҳои Ҷумҳурии Душанбе: 2019. – С. 266-276.

139. Мирзоева С.Д., Рамазонова Р.С. Гузариши дарсҳои забони модарӣ бо истифодаи усулҳои ғайриаънанавии таълим. [Матн] / Мирзоева С.Д., Рамазонова Р.С. // ДДОТ Конференсия. Таҳсилоти томактабӣ :таҷриба,аънана ва нағзониҳо Душанбе: - 2019. –С.157-160 .

140. Мирзоева С.Д. Рамазонова Р.С. Усули ғаёли таълим барои инкишоф додани нутқи хонандагон. [Матн] /С.Д. Мирзоева, Р.С. Рамазонова // Душанбе:-2019 – С.160-163.

141. Мирзоева С.Д. Салямова Д.Н. Истифодаи усулҳои дарсҳои забони модарӣ аънанавӣ бо истифодаи усулҳои ғайриаънанавии таълим. [Матн] / С.Д. Мирзоева, Д.Н.Салямова. ДДОТ Конференсия. Масъалаҳои тамоили салоҳиятноки дар раванди таълими фанҳои тахассусии синфҳои ибтидоӣ Душанбе:- 2019- 84-87с

142. Мирзоева С.Д. Бозиҳои таълими ва машқҳои дамгирӣ барои инкишоф додани захираи луғавии хонандагон дар дарсҳои забони модарӣ [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маҷаллаи илмӣ-сиёсии академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон № 2 (46) Душанбе:-2020.- 133-137 с .

143. Мирзоева С.Д. Талаботи истифодаи усули фаъоли таълим дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева. Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ, №2 (2), Душанбе: 2020. -75-78с
144. Мирзоева С.Д., Рамазонова Р.С. Истифодаи воситаи методҳои фаъл барои хонандагонӣ имконияташон маҳдуд. [Матн] / С.Д. Мирзоева, Р.С. Рамазонова // ДДОТ Конференсия Масъалаҳои мумбари забоншиносӣ ва лингводидактика дар заминаи муоширати байнифарҳангӣ Душанбе:- 2021 .- 123-125 с
145. Мирзоева С.Д. Омилҳои фаългардондани хонандагон дар дарсҳои забони модарӣ тавасути бозиҳои нақшофаринӣ. [Матн] / С.Д. Мирзоева // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф, № 4 (40), Душанбе: - 2022 -саҳ 86-89
146. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Взаимодействие взрослых с детьми в игре. [Текст] / Н.Я. Михайленко. Н.А. Короткова. Дошкольное воспитание- М:-1993. - №4. -182с.
147. Моносзон. И., Моносзон. Э. Педагогика. [Текст] / И.Моносзон, Э. Моносзон- М:-1978.- 268с.
148. Муллоев А. Дарси муосир ва талабот ба он. [Матн] / А.Муллоев- Душанбе:- Масъалаҳои маориф -№5-6 -2009.
149. Мухторов З., Мухиддинов Ф. Асосҳои технологияи навини таълим. [Матн] / З.Мухторов., Ф. Мухиддинов- Душанбе:- 2007. -180с.
150. Мясоед Т.А. "Интерактивные технологии обучения. Спец. семинар для учителей. [Текст] / Т.А. Мясоед- М:- 2004. -200с.
151. Ниёзов Ф., Зиёев М., Алиев А., Нусратов Б., Ҷонмирзоев Э., Қодиров Н., Иргашева М., Зиёев Қ. Низомии таълими салоҳиятнокӣ, модули таълимӣ барои татбиқи стандартҳои фаннии синфҳои ибтидоӣ. [Матн] / Ф.Ниёзов., М. Зиёев ., А.Алиев., Б.Нусратов., Э. Ҷонмирзоев., Н.Қодиров., М.Иргашев ., Қ.Зиёев- Душанбе:-2016 с.
152. Ниёзов Ф., Зиёев М., Алиев А., Нусратов Б., Ҷонмирзоев Э., Қодиров Н., ИргашеваМ., Зиёев М. Арзёбӣ дар низомии таълими

салоҳиятноӣ, модули таълимӣ оид ба татбиқи стандартҳои фаннии синфҳои ибтидоӣ. [Матн] / Ф.Ниёзов., М.Зиёев., А.Алиев., Б.Нусрато., Э.Ҷонмирзоев., Н.Қодиров., М.Иргашева., М.Зиёев- Душанбе:-2016 -с.- 65с

153. Ниёзов Ф., Олимова Ф.К., Зиёев М. Маърифати таълим: ҳустуҷӯ ва бозёфт. Дастур барои худомӯзии омӯзгорони фанни забони тоҷикӣ. [Матн] / Ф.Ниёзов., Ф.К.Олимова., М.Зиёев- Душанбе:- 2012.- 78с.

154. Олимова Ф.К. Зиёев. М.Н. Ниёзов Ф. Аз рӯйи меър арзёбӣ бояд кард! [Матн] / Ф.К. Олимова., М.Н.Зиёев., Ф. Ниёзов // Мактаб ва ҷомеа: -2010-№№1- саҳ 33-36.

155. Оппел. Г., Декроли Ж. Школа и воспитание. Г.Оппел, [Текст] / Ж.Декроли- М: Просвещение,- 1986.- 2-ое издание.- 417с.

156. Палей. И.Р. Очерки по методике русского языка. [Текст] / И.П.Палей- М: -1985. -312с.

157. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. под ред. – [Текст] / В.А. Ротенберг, В.М. Кларина. М:- Педагогика, 1981. - 2 т. - (Педагогическая библиотека)-М: [37 П 286]. -.416с.

158. Пидкасистым П.И., Хайдаровым Ж.С, Технология игры в обучении и развитии. [Текст] / П.И.Пидкасистым, Ж.С. Хайдаровым. - М: -1996. -268с.

159. Поваляева М.А. Педагогическая диагностика и коррекция речи (из опыта работы). [Текст] / М.А.Поваляева- Ростов-на-Дону: Феникс.- 1997. -296с.

160. Поварова И.А. Коррекция заикания в играх и тренингах: Практическое руководство для заикающихся и логопедов. [Текст] / И.А. Поварова- СПб: Союз.- 2001.-287с.

161. Подымова Л.С., Сергеева В.П., Сороковых Г.В. Интерактивные методы обучения и воспитания в системе общего, среднего и высшего профессионального образования: Учебно-метод.

пособие. [Текст] / Л.С.Подымова, В.П. Сергеева, Г.В. Сороковых- М:- 2011.- 208с.

162. Поздняков Н.С. Родной язык в школе. [Текст] / Н. С. Поздняков- М:- 1927. - 480с

163. Привалова Г.Ф. Активные и интерактивные методы обучения как фактор совершенствования учебно-познавательного процесса. Журнал современные проблемы наука и образование. Педагогические науки. – № 3. [Текст] / Г.Ф. Привалова- М:-2014.-50с.

164. Рамазонова Р. Мирзоева С. Салоҳиятнокии хонандагони ҳамчун меъёри муосири самаранокии таълим. [Матн] / Р.С.Рамазонова, С.Д. Мирзоева- Душанбе:-2023.-51с.

165. Рамазонова Р. Асосҳои дефектология. [Матн] / Р.Рамазонова -Душанбе:-2018. -182с

166. Рамазонова Р. “Бозӣ воситаи ислоҳ намудани нуқсонҳои нутқ ва ташаккули қобилияти хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ”. [Матн] / Р.Рамазонова. -Душанбе:- 2022. -159с.

167. Рамазонова Р., Мирзоева С., Салямова Д. Усулҳои кор бо кӯдакони боздорию рушди раванӣ. [Матн] / Р.Рамазонова., С. Мирзоева ., Д.Салямова- Душанбе:-2020.- 129с

168. Раҳимов. Ш. Бозии «Ба мо ёрӣ расон». [Матн] / Ш.Раҳимов - Маърифат: 1991,- №6. -51с.

169. Розикова Г. Сифати таълим бо бозииҳои гуногун // Маърифати омӯзгор [Матн] / Г.Розикова. Душанбе:- 2016. - №2- 35-36с.

170. Роҳнамои омӯзгорони таҳсилоти ибтидоӣ оид ба истифодаи барномаҳои нави таълим.-Душанбе:- 2008.- 48с.

171. Рудик О.С. Как помочь аутичному ребёнку: метод. пособие: книга для родителей. [Текст] / О.С.Рудик- М: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС:- 2017. - 207 с.

172. Русецкая О.А. Технология «дебаты» - интерактивная форма обучения на уроках развития речи. Эксперимент и инновации в школе. [Текст] / О.А. Русецкая- Раздел: Мастер-класс. – 2010. - №5. -140с.
173. Рычкова Н.А. Карта динамического обследования ребёнка. Практическое пособие. [Текст] / Н.А. Рычкова- М: НКЦ. 2011. -47с.
174. Салямова Д. Заминаҳои пайдошавии лакнатзабонӣ дар кӯдакон ва технологияи бартарафсозии он”. Рисолаи номзадӣ. [Матн]. Д.Салямова- Душанбе:- 2024. -177с.
175. Сапешко Л.В. Интерактивные формы обучения учащихся на уроках ИЗО. Первая Всероссийская научно-методическая конференция «Интерактивные технологии в образовании». [Текст] / Кострома: -2014. -310с.
176. Сафин Д.В., Мусина Р.Г. Интерактивные методы преподавания и учения. Учебно- методические пособие. [Текст] / Д. В.Сафин ., Р.Г.Мусина - Душанбе: -2006- 317с.
177. Сафин Д., Мусина Р.Г., Мухторӣ Қ ва дигарон. Усулҳои таълим ва омӯзиши ҳамфаъол . Дастури таълимӣ . [Матн] / Д.В. Сафин., Р.Г.Мусина., Қ.Мухторӣ - Душанбе:- 2007.- 376 с
178. Сафин Д.В. Раҷабов М. Роҳбаладӣ ва дастгирии методи омӯзгорон. [Матн] / Д.В.Сафин., М. Раҷабов- Душанбе:- 2010.-50с
179. Сиренов В.С., Социализация и инкультурация детей с ограниченными возможностями здоровья в общеобразовательных организациях разных типов и видов. Автореф. Диссертация. Барнаул: 2015.- 41с
180. Скаткин М.Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. [Текст] / М. Н. Скаткин- М: 1965. -304с.
181. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения. [Текст] / М. Н. Скаткин- М: 1971. -205с.
182. Скаткин М.И. Дидактика средней школы. [Текст] / М.Н. Скаткин- М:1982.-227с.

183. Скаткин М.Н. Лернер И.Я. Дидактика средней школы. [Текст] / М.Н. Скаткин- М: -1982.- 187с.
184. Смирнова И.А. Наш особенный ребенок. Книга для родителей. [Текст] / И.А. Смирнова- Издательство Каро: 2006 -176 с.
185. Сокол А.Б. Махорати педагогӣ. Маводи курси таълимӣ бо фармоиши ЮНИСЕФ Тоҷикистон- Душанбе:-2014-117с.
186. Сорокина А.Г. Методика использования интерактивных информационных технологий в педагогической деятельности. «Интерактивные и мультимедийные средства в предметном обучении» Сб. трудов V Всерос. науч.-практ. конф. [Текст] / А.Г.Сорокина- Белгород: -2013. -71с.
187. Спирина Н.П. Подготовка детей с ОВЗ к школьному обучению [Текст] / учебное пособие для подготовительного - первого классов специальных (коррекционных) образовательных учреждений с методическими рекомендациями Н.П. Спирина, Л.Ю. Александрова. – [Текст] / Н.П. Спирина- М: ВЛАДОС,- 2014 (5 экз) -350с
188. Стандарти давлатии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Аз 25.09.2018 № 483. 5с.
189. Стандарти таҳсилоти ибтидоӣ. Стандарти таълими забони модарӣ- Душанбе:- 2009. -54с
190. Стандарти таҳсилоти ибтидоии фанни забони модарӣ ва математика барои синфҳои 1-4 ва раҳнамои омӯзгор. -Душанбе:-2012. 110с.
191. Стил Д. Мередис. К., Темпл.Ч. Проект: Чтение и письмо для развития критического мышления. [Текст] / Д. Стил, К.Мередис., Ч. Темпл- Пособие. 1-8.Бишкек: 1998-1999
192. Стратегияи миллии рушди маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2020 ва то соли 2030-Душанбе:-2016.-101с.
193. Суворова Н. Интерактивное обучение: Новые подходы. [Текст] / Н. Суворова-М: 2005. -167с.

194. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения. Т.3. [Текст] / В.А. Сухомлинский-М: 1981.- 640с.
195. Сухомлинский В.А. О воспитании. [Текст] / В.А. Сухомлинский- М: 1985.270с.
196. Текучев А.В *Методика русского языка* в средней школе.. [Текст] / А.В. Текучев- М: -1995.- 350с
197. Теплов М. Психология и психофизиология индивидуальных различий. [Текст] / М.Теплов- М: 2004 -640с.
198. Трофимова В.И. Педагогическая поддержка детей с ограниченными возможностями здоровья в начальных общеобразовательных школах в процессе их взаимоотношений со сверстниками. [Текст] / В.И. Трофимова- Чувашская: 2008. -186 с.
199. Троянская С.Л. Основы компетентностного подхода в высшем образовании. учебное пособие для студентов магистратуры психолого-педагогических направлений подготовка, издательский центр «Удмуртский университет». [Текст] / С.Л.Троянская- М: 2016.- 176 с
200. Усулҳои таълим ва омӯзиши ҷаҳол. Модули 1. Дастурӣ таълимӣ- Душанбе: 2008. -22с.
201. Усулҳои таълим ва омӯзиши ҷаҳол. Модули 2. Дастурӣ таълимӣ- Душанбе:- 2010.-100с
202. Ушинский К.Д. Собранные сочинение. [Текст] / К.Д. Ушинский-М: 1960.- 776с.
203. Фаберман Б.Л., Мусина Р.Г. Интерактивные методы обучения, разработанные в Узбекистане. [Текст] / Б.Л. Фаберман, Р.Г. Мусина- Ташкент: 2003.- 48с.
204. Файзализода Ҷ.Х. Мундариҷаи тарбияи ватандӯстии хонандагон бо истифода аз усулҳои худомӯзӣ. [Матн] / Ҷ.Х. Файзализода. - Душанбе: Сино., 2016. С.-284-288.

205. Фарбеман Б.Л., Мусина.Р.Г., ДжумаеваФ.А. Современные методы преподавания в вузах. [Текст] / Б.Л. Фарбеман, Р.Г.Мусина, Ф.А.Джумаев- М: 2001.-192с.

206. Фарберман Б.Л., Мусина Р.Г. Интерактивные методы обучения, разработанные в Узбекистане: [Текст] / Б.Л.Фарберман, Р.Г. Мусина-Ташкент:-2003.-48с

207. Фарберман Б.Л., Мусина Р.Г., Сафин Д.В., Турсунова З.М. инструменты развития критического мышления. [Текст] / Фарберман Б.Л., Р.Г. Мусина, Д.В.Сафин, З.М. Турсунова- Ташкент:- 2002-96с.

208. Федоренко Л.П. Принципы и методика обучение русскому языку. [Текст] / Л.П. Федоренко- М: 1984. -160с.

209. Хуторского А.В. Компетенции в образовании: опыт проектирования. Сборник научных трудов. [Текст] / Под редакции ред. А.В.Хуторского- М:-«ИНЭК»: 2007- 327с.

210. Ҳакимова Ҷ. Хусусиятҳои дидактикии ташкили фаъолияти таълимӣ дар шароити таҳсилоти фарогир. Рисолаи номзадӣ. [Матн] / Ҷ.Ҳакимова- Душанбе:- 2019.- 184с.

211. Ҳақназаров Т.М., Ислоҳнамоии нуқсонҳои нутқи кӯдакони синни томактабӣ тавассути технология ва барномаҳои компютерӣ.. [Матн]: Автореферати рисолаи номзадӣ Т.М. Ҳақназаров- Душанбе:- 2023.- 54с.

212. Чирва Е.И. Особенности воспитания детей с ограниченными возможностями в общеобразовательной школе. [Матн]: Автореферати рисолаи номзадӣ. Барнавул: -2005. -24с

213. Ҷалилова М.Н. Инкишофи қобилиятҳои эҷодии хонандагонӣ таҳсилоти ибтидоӣ дар ҷараёни татбиқи тафриқаи дохили таҳсилоти забони модарӣ. Рисолаи номзадӣ. [Матн] / М.Н.Ҷалилова- Душанбе: - 2019. -180с.

214. Ҷӯраев Б. Бозиҳои грамматикӣ дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / Б.Ҷӯраев- Мактаби советӣ: 1988, №7. -64.с.

215. Чон Д. Ёе педагогическое кредо. [Текст] / Д.Чон- М:1897. - 171с
216. Шарипов М.Г. Теоретическая обоснованность применения интерактивной технологии в обучении истории таджикского народа в общеобразовательной школе. [Матн] / Шарипов М.Г-Душанбе:- 2014.- 163 с.
217. Шарипова Д.Я. Теоретические основы преобразования нравственно - патриотического воспитания младших школьников на основе развития критического мышления. Автореферат. [Матн]// Душанбе:- 2012. -55с.
218. Шарифзода Ф. Педагогикаи хамгири. [Матн]/ Ф.Шарифзода- Душанбе: Ирфон. 2012. -402с.
219. Шарифов М. Бартарию усули интерактивӣ таълим ва мақоми он дар ташаккули зеҳнии хонандагон // Маорифи Тоҷикистон. [Матн] / М.Шарифов. - Душанбе:- 2018. №8 59-62с.
220. Шербанов. Т.Н. Учебно-педагогическая игры и их роль в торговле будущих учителей. [Текст] / Т.Н. Шербанов- М: 1986.- №8.- 80с.
221. Шинкарь Л.И. Интерактивные информационные технологии как средство решения образовательных задач в процессе преподавания в современной школе. [Текст] / Л.И. Шинкарь- Белгород: -2013. - 410с.
222. Шишкина М.С., Филимонова З.А. Организация активных, интерактивных и традиционных форм проведения занятий. [Текст] / М.С. Шишкина, З.А Филимонова- Волгоград: - 2012. -71с.
223. Шодиев Б. Омода намудани омӯзгорони ҷавон шеваи дигар меҳода. Маорифи Тоҷикистон №9. [Матн] / Б.Шодиев- Душанбе: 2022. - 56с.
224. Шуайбова О. Мазмунӣ як дарси саҳнави аз ҷанми забони модарӣ. [Матн] / О.Шуайбова- Маърифат: 1991, №6,- 260с.

225. Шугайло Н.П. Интерактивно-информационные технологии на современном. «Интерактивные и мультимедийные средства в предметном обучении» Сб. трудов V Всерос. науч.-практ. конф. [Текст] / Н.П. Шугайло- Белгород: 2013. -414с.
226. Эшонджонов А., Шукуров М., Раҳмонов М. Таълими забони модарӣ дар мактаби ибтидоӣ. Нашриёти “Ирфон”. [Матн] / А. Эшонджонов., М.Шукуров., М.Раҳмонов - Душанбе:- 1964 - 261с.
227. Элконин Д.Б. Психология игры. [Текст] / Д.Б. Элконин.- М: -1978. -304с.
228. Элконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. [Текст] / Д.Б. Элконин- М: 1974. -64.
229. Эмомалӣ Раҳмон. Таджикистан на пороге XXI века. [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон- Душанбе: -2001. -62с.
230. Эмомалӣ Раҳмон. “Забони миллат ҳастии миллат”. [Матн] / Эмомалӣ Раҳмон.- Душанбе: 2020 - 431с.
231. Эргашова М., Афғонова И., Назаров О. Самтҳои асосии ислоҳоти мактабҳои маълумоти миёнаи умумӣ ва касбӣ. [Матн]/ М.Эргашова., И. Афғонова., О.Назаров- Душанбе: -2017. -238с
232. Эълумияи умумии ҳуқуқи башар. Душанбе: -2010.-6с.
233. Юлдошева Е. Учебная программа по русскому языку (для студентов непрофилирующих специальностей вузов). [Матн]/ Е.Юлдошева- Душанбе: -2016.- 72с.
234. Юсупова М. Методҳои интерактивӣ асоси ташаккулдиҳии салоҳиятноки дар дарс // Масъалаҳои таълим. [Матн] / М.Юсупова. Душанбе: -2018. №1. 47-48с.

**МУНДАРИЧАИ АСОСӢ ВА НАТИҶАҶОИ ТАҲҚИҚОТИ
ДИСЕРТАТСИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ МАЗКУР БА ТАБЪ
РАСИДААНД:**

***1. Мақолаҳои илмӣ, ки дар нашрияҳои тақризӣ бонуфузи тавсия додаи
ҚОА –и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд:***

[1-М] Мирзоева С.Д., Бозиҳои таълимӣ ва машқҳои дамгирӣ барои инкишоф додани захираи луғавии хонандагон дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маҷаллаи илмӣ-сиёсии Академияи идоракунӣ давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. №2 (46). 2021. - С.133-137. ISSN 2664-0651.

[2-М] Мирзоева С.Д., Омилҳои ғаёлгардондани хонандагон дар дарсҳои забони модарӣ тавасути бозиҳои нақшофаринӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. №4 (40). 2022. - С.86-89. ISSN 2617-5320.

[3-М] Рамазонова Р., Мирзоева С.Д. Хусусиятҳои усулҳои ғаёли таълим бо истифода аз технологияи модераторӣ дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон №1 (46). 2023. – С.50-56. ISSN 2222-9809.

[4-М] Мирзоева С.Д. Рамазонова Р. Дарсҳои ғайрианъанавии хонандагони таҳсилоти махсус ҳамчун меъёри муосири самараноки таълим. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ. №2 (35). 2024. – С.91-98. ISSN 2616-5260.

[5-М] Рамазонова Р., Мирзоева С.Д. Салоҳиятнокии хонандагони имконияташон маҳдуд бо истифода аз усулҳои нави таълим дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. №7. 2024.– С.246-250. ISSN 2074-1847.

[6-М] Мирзоева С.Д. Ислоҳ намудани нуқсони нутқ дар вайрон шудани суръати нутқ ва тембри овоз дар хонандагони имконияти маҳдуддошта. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маҷаллаи байналмилаллии илмӣ «Фурӯғи илм». №2(06). 2025. – С.453-461. ISBN 978-99985-40-73-6.

[7-М] Мирзоева С.Д. Омӯзиши фаъол яке аз шартҳои ноил шудан ба ҳадафҳои муосири таълим дар салоҳиятнокии хонандагони нуқсонӣ нутқдошта [Матн] / С.Д.Мирзоева // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. 2025. №1/2 (134). – С.320-326. ISSN 2663-5534.

II. Дастури таълимӣ методӣ

[8-М] Мирзоева С.Д., Рамазонова Р. Салоҳиятнокии хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ ҳамчун меъёри муосири самаранокии таълим. [Матн] / С.Д.Мирзоева/ Душанбе. 2023. 51с.

III. Мақолаҳои илмӣ, ки дар дигар маҷаллаву нашрияҳо ба чоп расидаанд:

[9-М] Мирзоева С.Д., Нақш ва мақоми омӯзиши фаъол дар хонандагони мактабҳои ҳамагонӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ бахшида ба «Нақши хунаҳои миллӣ дар равади таълиму тарбия». 2018. - С.136-139.

[10-М] Мирзоева С.Д., Нақш ва мақоми методҳои фаъоли таълим. [Матн] / С.Д.Мирзоева/ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. №1.2018.- С.47-50.

[11-М] Мирзоева С.Д., Истифодаи усулҳои дарсҳои забони модарӣ аънаванӣ бо истифодаи усулҳои ғайриаънаванӣ таълим. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-методӣ бахшида ба “Масъалаҳои тамоили салоҳиятноки дар раванди таълими фанҳои таҳассуси синфҳои ибтидоӣ. 2019. – С.84-87.

[12-М] Мирзоева С.Д., Гузариши дарсҳои забони модарӣ бо истифодаи усулҳои ғайриаънаванӣ таълим. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Таҳсилоти томактабӣ: таҷриба, аънава ва навагонӣҳо”. 2019. – С.157-160.

[13-М] Мирзоева С.Д., Усули фаъоли таълим барои инкишоф додани нутқи хонандагон. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои хушунат ва роҳҳои пешгирии он”. 2019. - С.160-163.

[14-М] Мирзоева С.Д., Дарси муосир бояд чӣ гуна бошад? [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Консепсияи милии таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) барои кӯдакони имконияташон маҳдуд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва нақши он дар омода кардани мутахассисон барои кӯдакони имконияташон маҳдуд дар донишгоҳҳои ҷумҳурий». 2019. – С.266-276.

[15-М] Мирзоева С.Д., Талаботи истифодаи усули фаъоли таълим дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ. №2 (2). 2020. - С.75-78.

[16-М] Мирзоева С.Д., Бозӣ ва мавқеи он дар инкишоф додани захираи луғавии хонандагони синфҳои ибтидоӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Сборник статей. Актуальные проблемы современной науки. 2020. - С.145-147.

[17-М] Мирзоева С.Д., Истифодаи воситаи методҳои фаъол барои кӯдакони имконияташон маҳдуд. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мумбари забоншиносӣ ва лингово-дидактика дар заминаи муоширати байнифарҳангӣ”. 2021. - С.123-125.

[18-М] Мирзоева С.Д., Мафҳум ва моҳияти усулҳои самараноки таълим дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ ва таълимию методӣ дар мавзӯи “Таҳсилоти фарогир” (инклюзивӣ). Маърифат ва ташаккули қобилияти зеҳнии кӯдакон. 2022. - С.65-68.

[19-М] Мирзоева С.Д., Зарурати истифодаи равишу усулҳои муосири таълим. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. №3 (13). 2022. - С.74-78.

[20-М] Мирзоева С.Д., Дарсҳои ғайриаънанави ва баъзе хусусиятҳои он. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи “Таъмини баробархуқуқи кӯдакони имконияташон маҳдуд дар таълим, мушкилот ва роҳҳои ҳалли он дар ҷомеа”. 2023. - С.296-300.

[21-М] Мирзоева С.Д., Истифодаи усулҳои фаъоли таълим дар дарси забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмилалӣ дар мавзӯи “Таъмини баробархуқуқи

кӯдакони имконияташон маҳдуд дар таълим, мушкилот ва роҳҳои ҳалли он дар ҷомеа”. 2023. – С.300-302.

[22-М] Мирзоева С.Д., Ташкили раванди таълим дар доираи фаъолияти салоҳиятнокии хонандагони таҳсилоти ибтидоӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсия илми-амалӣ ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ ва ташаккули салоҳиятмандии донишҷӯён дар раванди омӯзиши забонҳои хориҷӣ”. 2023. - С.191-193.

[23-М] Мирзоева С.Д., Психологияи тарбияи оилавии кӯдакони имконияташон маҳдуд. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмилалӣ: «Рушди забони ишора ва таҳсилоти фарогир, машкилот ва роҳҳои ҳалли он дар ҷаҳони муосир» 2024. - С.148-158.

[24-М] Мирзоева С.Д., Мушкилотҳои иҷтимоӣ ва равонии оилаҳое, ки кӯдакони маъҷубро тарбия мекунанд. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмилалӣ: «Рушди забони ишора ва таҳсилоти фарогир, машкилот ва роҳҳои ҳалли он дар ҷаҳони муосир». 2024. - С.172-178.

[25-М] Мирзоева С.Д., Инкишоф додани нутқи хонандагон имконияташон маҳдуд дар дарсҳои забони модари бо воситаи бозӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмилалӣ: «Рушди забони ишора ва таҳсилоти фарогир, машкилот ва роҳҳои ҳалли он дар ҷаҳони муосир». 2024. – С.315-322.

[26-М] Мирзоева С.Д., Хусусиятҳои усулҳои фаъоли таълим дар муассисаҳои махсуси таҳсилотӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмилалӣ: «Рушди забони ишора ва таҳсилоти фарогир, машкилот ва роҳҳои ҳалли он дар ҷаҳони муосир».2024. - С.322-327.

[27-М] Мирзоева С.Д., Ғуломҳайдарова С. Корҳои ислоҳӣ ва пешгирии дисграфияи оптикӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ дорои боздориҳои рушди равонӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи “Омода намудани кӯдакони дорои имконияти маҳдуд ба муассисаҳои таълимӣ” 2024. – С.195-199.

[28-М] Мирзоева С.Д., Раҳматуллоева Ш. Бозӣҳои ислоҳӣ ва инкишофдиҳанда ҳамчун яке аз шаклҳои муҳими даҳлати логопедӣ ҳангоми кор бо кӯдакони синни томактабӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева //

Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Омода намудани кӯдакони дорои имконияти маҳдуд ба муассисаҳои таълимӣ”. 2024.– С.199-204.

[29-М] Мирзоева С.Д., Шаклҳои ғайриаънанавии дарс ҳамчун роҳи ташаккули шавқу рағбат ба таълим дар мактаббачагони хурдсол. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзуи “Омода намудани кӯдакони дорои имконияти маҳдуд ба муассисаҳои таълимӣ”.2024. 372-376.

[30-М] Мирзоева С.Д., Мушкилоти таълимии кӯдакони гирифтори нуқсонҳои инкишофи ҷисмонӣ ва рӯҳӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи Ҷумҳуриявии илмию амалӣ дар мавзуи “Хусусиятҳои ташкили раванди босамари таълиму тарбия зимни истифодаи технологияҳои муосири педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ ”. 2024. – С.118-121.

[31-М] Мирзоева С.Д. Методи фаъоли таълим омили асосии рушд ва ислоҳи хонандагони имконияташон маҳдуд. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маҷаллаи илму муориф №11 (183), ФР. 2024. - С.9-14.

[32-М] Мирзоева С.Д., Ҳамкории кӯдакони имконияташон маҳдудии саломатидошта дар дарсҳои забони модарӣ. [Матн] / С.Д.Мирзоева // Маводи конференсияи байналмиллалӣ илмию амалӣ бахшида ба “Рӯзи Дониш” 2025. – С.27-30.

